

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 48 (420) 4 – 10.12.2015 р.

**Франкі
Бландо**
про природу
європейського
мульти-
культуралізму

Як змінюється
наше військо

Чи витримає українська
економіка боргове навантаження

Що заважає переходу країн
від диктатури до демократії

ПОКИ НЕ ПІЗНО

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою **ТревелСімку!**

ЄДИНИЙ ТАРИФ на дзвінки та СМС в Україну

Тревел Шоп

Діє у **>190** країнах

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **≈140** країнах

ВІДСУТНЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі **Skype та Viber** на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com ПриватБанк

**БЕЗКОШТОВНА
ДОСТАВКА**
гарних номерів

Тарифна сімка № 10.10.2014 р. Дієвість на території: +380 -1000.
№ 201120017 та +380 3168 4122003 тільки ЄНДЗ

Інфолінія: (044) 225-8008 w.TravelSIM.ua

U.T.T.

НА ЧАСІ

- 4 Одкровення від олігархів
Кому подають сигнали
володарі ФПГ
- 7 Едвард Лукас про компроміси
у виборі союзників
- 8 Валентин Наливайченко:
«У країні не реванш,
а бездіяльність.
Її мета — продовжувати
злочинні схеми»
Екс-голова СБУ про люстрацію і
боротьбу з корупцією
- 11 Арабська альтернатива
Ринки Близького Сходу
як новий вектор
зовнішньої торгівлі
- 14 Життя під пресом
Чи спроможна Україна
сплачувати борги
- 16 Готовність № ?
Як зустріли б Збройні сили
України нову ескалацію війни

ТЕМА НОМЕРА

- 18 Не спалити запобіжники
Що рятує Україну
від сповзання в хаос
- 20 Незакінчена українська революція
У чому небезпека нинішньої влади
- 22 Чи буде третій?
Що має стати альтернативою
відкритому повстанню
проти влади
- 24 Мінливий базис
Чи існують соціально-економічні
передумови для бунту
- 28 Аргумент відчаю
Політики про силу як аргумент

СУСПІЛЬСТВО

- 30 Що має бути написано на
прапорах ЗСУ
Про головних героїв АТО

СВІТ

- 32 Із вірою в поразку Росії
Що переконає США змінити
позицію щодо Сирії та РФ
- 34 Неходжена стежка
У чому заперука успішного переходу
від диктатури до демократії
- 36 Червоне читиво
Політика в дитячих казках
Як цензурують літературу
для дітлашні в Китаї

СПАДОК

- 38 Неспокій Джозефа Конрада
Українські мотиви у прозі
англійського класика польського
походження

КУЛЬТУРА

- 42 Гурт «Гуляйгород»:
«Багатоголосний український
народний спів завжди був річчю
елітарною»
Музиканти про фолк,
естраду й автентіку
- 45 Маленька родина у великій історії
Епохальні події через людські
долі в сучасній літературі
- 46 Франкі Бландо про концепцію
мультикультуралізму
Клода Леві-Стросса
- 47 Юрій Макаров про культуру,
якої немає
щоденники окупації
- 48 Свічка у вікні
Про пір-ефект енергетичної
блокади Криму
- 49 «А пам'ятаєш, до війни...»
Луганчанка про будні міста й
ностальгію за довоєнними часами

P. S.

- 50 Катерина Барабаш
на спогад про Ельдара Рязанова

Тиждень

№ 48 (420) 4 – 10.12.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: 067-407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: 067-407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-2976
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 2.12.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Одкровення від олігархів

Роман Малко

Такого дива не спостерігалось давненько. Ну ще хіба в часи забутої «стабільності», коли всі сиділи на своїх місцях і все більш-менш укладалося в ретельно добрані пазли. Нині пазлів немає, зате на тлі пейзажу дедалі помітніше проявляються міфічні істоти, про яких усі чули, але мало хто бачив. Мов за помахом чарівної палички, вони раптом полізли з усіх щілин, і це не випадково. Цілком можливо, що намічається грандіозний шухер або щонайменше дуже цікава багатоходовка, котра, не виключено, закінчиться чимось як дуже добрим, так і дуже паскудним. ■

Безумовно, хітом сезону стала інформація про можливе повернення в Україну вимушеного емігранта Дмитра Фірташа. Кого-кого, а цього красеня побачити найближчим часом у країні мало хто сподівався. Більшість, звісно, сприйняла це як гарний фейк, і, мабуть, так воно й планувалося, але дехто все-таки повірив і припустив, що нещасний олігарх настільки стужився у своїх віденських апартаментах за Україною, що вирішив хай там що приїхати й розцілувати рідну землю. Особливо зрадів цій звістці міністр Арсен Аваков, який пообіцяв негайно заарештувати Фірташа, тільки-но його ноги зійдуть із трапа літака. Мабуть, він дотримав би свого слова, хоча, як стверджують вітчизняні прокурори, до олігарха в них жодних претензій і заарештовувати його нібито немає підстав. Але ж усі, по-перше, розуміють ціну прокурорських слів, а по-друге, добре пам'ятають історію з Корбаном, якого затримували, судили, потім викрадали й знову затримували, закривши врешті, щоб не плутовати під ногами. Фірташ як людина розумна, почувши погрози Авакова й дізнавшись, що летіти йому доведеться звичайним рейсом, бо Україна нібито анулювала всі дозволи на прибуття чартерних неукраїнської реєстрації, вирішив відкоригувати свої плани й залишитися страждати за Батьківщиною в Австрії. Утім, головне сталося, інформаційна кістка була кинута вдало.

На це маленьке непорозуміння можна було б і не звернути уваги, якби воно не збіглося в часі з низкою інших інформаційних викидань, що накладає, своєю чергою, на не завжди зрозумілі вітчизняному обивателю ходи й підніжки на політичному полі. Ні з того ні з сього раптом намалювався російський олігарх Костянтин Григоришин, який почав уцент розносити реформаторські потуги уряду й кадрову творчість Адміністрації президента, домовившись аж до того, що української економіки сьогодні не існує в принципі. Він, звісно, лукавить, і його можна зрозуміти. Збитки через блокаду Криму наш екс-земляк має чималенькі, але от на уряд скажитись йому все-таки гріх. Давній приятель Григоришина міністр енергетики Володимир Демчишин зі шкури лізе, аби проблему хоч якось вирішити. І не його вина, що на все вплинути просто не може, бо в процесах насправді задіяні ще й інші вищі сили.

Кому і справді непереливки, то це Рінатові Ахметову, чий офіс нещодавно «атакували» в самінькому серці столиці. Постраждав він не вельми, але про найбагатшого олігарха, який уже місяцями навіть носа не показує на свіже повітря, раптом усі згадали, і це вже добре. Набрал цікавих обертів медійний конфлікт між двома українськими нардепами: колишнім журналістом і викривачем Сергієм Лещенком та олігархом і вірним соратником діючого прем'єра Миколою Мартиненком. Після чималенької дози взаємних компроматів та звинувачень останній вирішив позбутися депутатського мандата, і, здавалося б, можна було тішитися, що сила правди нарешті почала перемагати силу бабла, якби в усій цій історії явно не стирчали волохаті ноги деяких зацікавлених персонажів, про яких уже йшлося. Наразі у двобої Лещенко — Мартиненко 1:0 на користь першого, але, вочевидь, це лише перший раунд, тому продовження історії незабаром обов'язково буде.

Наче за домовленістю, відразу два шановані олігархи Ігор Коломойський та Сергій Тарута поділилися своїми одкровеннями з українським народом. Обидва не так давно, у важкі часи, взяли на себе ризиковану ношу порятунку країни, ставши очільниками прифронтових регіонів, і кожен тепер вирішив розповісти про проблеми комунікації великого бізнесу з владою в особі глави держави. Щоправда, один, у якого проблеми, очевидно, більші, наразі обмежився певними меседжами зі свого женецького офісу, а другий, навіть перебуваючи в Києві, доволі відверто розповів, що «братва» усе-таки серйозно непокоїться і варто було б із нею якось порозумітися.

Що стало причиною такої активізації головних гаманців країни, можна лише припускати. Явних проблем у їхньому дружньому колі поки що не спостерігалось, а дрібні локальні непорозуміння для них завжди були життєво необхідними. Думати, що йдеться про якийсь грандіозний переділ чи наїзд нинішньої влади на цих священних корів, також смішно. Ворон воронові ока не вибере. І такий варіант гіпотетично можна було б розглядати лише у випадку, коли першим серед рівних раптом виявився якийсь чужак. Із цим наразі все о'кей. А тому йдеться радше про якусь гібридну гру, метою якої є активізація певних процесів, котрих явно зачекалися. Цілком можливо, що і справді настав час домовлятися, а головний рефері країни не перестає накручувати інтригу, чим неймовірно дратує численних гравців. Принаймні зі слів Тарути виникає саме таке враження. Зустріглись і поговорити «братва» намагалася ще влітку, але рефері пропозицією знехтував. Відтоді проблема не зникла — лише обросла додатковими меншими. Тому пропозиція залишається чинною і десь незабаром запланована друга спроба.

ДУМАТИ, ЩО ЙДЕТЬСЯ ПРО ЯКИЙСЬ ГРАНДІОЗНИЙ ПЕРЕДІЛ ЧИ НАЇЗД НИНІШНЬОЇ ВЛАДИ НА ОЛІГАРХІВ, СМІШНО. ВОРОН ВОРОНОВІ ОКА НЕ ВИБЕРЕ

Чого насправді боятися найбагатші люди країни, знову-таки можна лише гадати, але страхи ці навряд чи лежать у площині всенародного повстання, тему якого так майстерно підігривають з усіх сторін, і з президентської також. Повстання можливе. Українська земля останнім часом явно дрижить від невдоволення й нерозуміння, що відбувається. Однак думати, що в один момент усе раптом візьме та й рвоне, зарано. Питань, звісно, накопичилося надто багато, відповідати таки доведеться. І хоч як цей момент істини намагалися відтягнути, без сакральних жертв не обійтися, чиїсь голови мають полетіти. Можна, звісно, ще спробувати втрутитись у незворотні процеси, які почалися не сьогодні, й спробувати встигнути їх очолити. І це, мабуть, головне завдання для тих, хто все-таки бажає залишитися на плаву після катастрофи «Титаніка», який упевнено поринає під воду. ■

Нові правила для Заходу

Едвард Лукас

У часи холодної війни було так: що далі від Західного Берліна, то страшніше. Вибирати доводилося між свободою і тоталітаризмом — символом цього був мур. У нас повсюди були неприємні, ба навіть відразливі союзники, і їх належало підтримувати неприємними, ба навіть відразливими способами. «Ескадриони смерті» в Сальвадорі, бомбардування в Індокитаї, диктатори в Африці — така ціна боротьби з комунізмом. Часом важко було зрозуміти, чим «наші» кращі за «їхніх». Нерідко «наші» були, вочевидь, гіршими.

Збитий біля турецько-сирійського кордону російський військовий літак викликав болісні спогади про ті дилеми й моральні компроміси. Туреччина, м'яко кажучи, не зразковий союзник. Утім, вона демократична країна: на відміну від Росії там результати виборів не відомі заздалегідь. Та багато в чому президент Реджеп Таїп Ердоган (вочевидь, із задоволенням) уподібнюється Владімірові Путіну. Зрозумілий, схильний до змов і різних методів політик вважає тих, хто назовні, ворогами, а опозицію — купкою зрадників, а не важливою частиною конституційної демократії. Він ненавидить ЗМІ та незалежні інституції країни. Тривожить його поблажливість до ісламізму й «Ісламської держави», яку тішать, здається, необмежені потоки бойовиків та нафти, що перетинають турецький кордон.

Якби в зовнішній політиці ми керувалися цінностями, то до Туреччини мали б ставитися прохолодно. Тим часом ця країна — член НАТО, важливе джерело розвідки й наш найкращий шанс на сповільнення припливу біженців до Європи. Тому єв-

ропейські лідери щедро постачають владу Ердогана грішми, обіцянками й лестощами.

Це одне зі свідчень зникнення чітких ліній поділу в світі, який ми колись знали. Прийняті нещодавно до Європейського Союзу країни перестали бути старанними учнями ЄС і НАТО, готовими грати за правилами й підтверджувати свій статус відповідальних членів клубу. Деякі відверто протестують проти обов'язкових квот розподілу мігрантів.

Крім того, дехто з них уже не вдає із себе прихильника західного шляху. Наприклад, Угорщина за Віктора Орбана піддає сумніву майбутнє західної ліберальної демократії: вітер дме зі Сходу, вважає лідер угорців. Польща за нової влади вирішила покласти край поступливій політиці минулого, коли вона, мовляв, надто старалася догодити Берліну й Брюсселю. Президент Чехії Мілош Земан відомий як критик Заходу й прихильник Путіна.

**ЯКБИ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ
МИ КЕРУВАЛИСЯ ЦІННОСТЯМИ,
ТО ДО ТУРЕЧЧИНИ МАЛИ Б
СТАВИТИСЯ ПРОХОЛДНО.
ВОНА НЕ ЗРАЗКОВИЙ СОЮЗНИК**

У країнах, що мали б бути ядром НАТО, ситуація не краща. У Марін Ле Пен великі шанси перемогти на президентських виборах у Франції. Певна річ, її «Національний фронт» діє там набагато успішніше, ніж подібні сили в умовах нібито незрілих політичних культур «Східної Європи». Міграція і тероризм змінюють політичний ландшафт. Нагальні виклики лякають виборців дужче, ніж довгострокові. Найбільшою і реальною загрозою для Європи є крах багатонаціонального проекту, ґрунтованого на чітких правилах, який десятки років оберігав наші безпеку, свободу і процвітання. Цей порядок може стати легкою жертвою імпульсивних реакцій на перебільшені, нехай і щирі, страхи.

У зв'язку із цим виникає питання: як далеко може зайти НАТО в підтримці Туреччини проти Росії? Західні політики погоджуються, що Росія поводилася провокаційно (адже вона раніше порушувала не тільки турецький повітряний простір). Але водночас вони вважають, що Туреччина надто гарячково відреагувала на короткочасне вторгнення без будь-яких ворожих намірів.

Холодна війна дала жорстокий урок: із суперником треба боротися й протистояти йому завжди і всюди. Це контрверсійно, неприємно й загрожує моральним вигоранням. Та поразка — гірший варіант. Захід поки що не взяв цього принципу за правило. Однак до того йде. ■

Протистояння між Москвою та Анкарою, яке почалося після збиття російського бомбардувальника, але назрівало задовго до того через розбіжності інтересів у сирійському конфлікті, посилюється. Останній епізод (після введення Кремлем санкцій проти Туреччини та її заяви, що вона обдумає відповідь «терпляче, без емоцій») — взаємні звинувачення в торгівлі нафтою з «Ісламською державою». На початку тижня Путін заявив: «Ми дістали додаткові дані, які підтверджують: із місць видобутку нафти, підконтрольних «ІД», вона у промислових масштабах потрапляє на територію Туреччини». І наголосив, що в Росії вважають: турки збили літак, аби забезпечити маршрути доставки цієї сировини до портів, де її вантажать у танкери. Ердоган відреагував зустрічною заявою: російсько-сирійський бізнесмен нібито купував нафту в «ІД», а відтак продав режимові Асада, що засвідчують американські джерела. Якщо інформація про такі зв'язки Туреччини з «ІД» підтвердиться, Ердоган пообіцяв піти у відставку. І поцікавився, чи зробив би те саме Путін, якби правдивими виявилися закиди на адресу Росії.

Валентин Наливайченко:

«У країні не реванш, а бездіяльність. Її мета — продовжувати злочинні схеми»

Хто гальмує розслідування резонансних справ в Україні й чому була провалена люстрація, яка загроза нависла над українськими високопосадовцями-корупціонерами, розповів в інтерв'ю **Тижню** лідер «Антикорупційного руху» та колишній очільник СБУ Валентин Наливайченко.

Нещодавно в Держслужбі України з питань праці заявили, що причиною пожежі на нафтобазі під Васильковом стала халатність персоналу та керівництва. Що ви про це думаєте, зважаючи на те що та історія значною мірою спричинилася до вашої відставки?

— Тут треба сказати чесно й відповісти на головне запитання. 8 червня, у день, коли палала нафтобаза, у Київській області був вчинений екоцид, унаслідок якого загинуло шестеро людей. Тобто був скоєний величезний екологічний злочин. Наявність таких трьох нафтобаз у різних областях, зокрема й у Київській, стало можливим у результаті корупційних, по суті, злочинних оборудок. З одного боку — несплата в бюджет, незаконне поводження з нафтопродуктами, уникнення оподаткування, завдання збитків бюджету України, а з другого — кришуння, уможливлення такої незаконної діяльності впродовж тривалого часу з боку керівництва Генпрокуратури. Саме 8 червня, і в розпорядженні слідства є відповідні матеріали, керівництво Генпрокуратури зупинило МВС, яке не раз вимагало це розслідувати, навести порядок. Коли нафтобаза чи будь-який комплекс із переробки нафтопродуктів працює законно, він зобов'язаний і платити податки, і поводитися з нафтопродуктами відповідним чином, і гарантувати пожежну безпеку, і багато-багато іншого. Це насправді дуже витратно. Але коли ти дієш незаконно, не платиш податки, маєш прикриття з боку керівництва правоохоронних органів, то не витрачаєшся на безпеку. І це складові одного злочину, внаслідок якого загинули люди. Але то ще не все. Коли ми порушили справу за статтею «Екоцид», то чітко виходили на повернення вкрадених цією нафтобазою грошей для (дуже важливо) відшкодування збитків сім'ям загиблих і населенню Київської

Спілкувався
**Роман
Малко**

області, яке справді постраждало. Я вже не кажу про гроші, що потрібні на рекультивуацію земель, відновлення інфраструктури, якій теж було завдано шкоди, на пожежні заходи та багато іншого. А скільки співробітників МНС і МВС самовіддано працювали. Одним словом, це величезне навантаження, яке вдруге лягло на державний бюджет. Хто має покрити ці збитки? Я переконаний, що ті чотири офшори, встановлені за моїм наполяганням ще в останні дні перебування на посаді. Я публічно це заявляв, і мене тоді підтримало керівництво уряду. Ми з моїм на той час колегою, міністром внутрішніх справ, зайняли жорстку позицію, що всі офшори мають бути встановлені, рахунки заарештовані й гроші повернуті. На той час існувало чотири офшори: два сингапурських і ще два, якими володіли російські компанії. І слідство не має закривати справу, а повинно продовжити розслідування і встановити, у які закордонні банки із цих офшорів надійшли гроші українців. Якщо слідство це не врахує, я переконаний, що рано чи пізно провадження доведеться поновлювати.

Ситуацію в країні дедалі частіше характеризують як реванш. Існують, мовляв, певні домовленості між владою та колишніми...

— Я думаю, що це не реванш, це — бездіяльність. Її мета — продовжувати ці самі злочинні схеми. Або другий варіант, не

менш небезпечний, — таємні домовленості про повернення викрадених грошей із-за кордону, і не тільки грошей, а й акцій, корпоративних прав, облігацій, позик... Ідеться про величезний масив розкрадання української економіки, проти чого ми всі з вами стояли на Майдані. Є домовленості, кулуарні, таємні, відбувається перерозподіл бізнесу. Чи то 50 на 50, чи якось інакше, але в тому все одно нічого доброго немає. Це злочинна співучасть у перерозподілі активів замість повернення їх у бюджет. І відповідальність за повернення викрадених активів знову ж таки цим законодавством і цією парламентською коаліцією прописана за Генпрокуратурою. Якщо механізм не працює, змінить його. Чому це не зроблено законодавством? У мене, у вас, у 45 мільйонів громадян України відповіді немає. А я вважаю, що це треба робити. Сінгапур так шов. У нас навіть керівник держави згадував у парламенті керівника Сінгапуру. Але ж треба ж не тільки цитувати його. Там цілий набір конкретних заходів був: спецсуд, спецпрокурор, саме з боротьби з корупцією, з повернення викрадених на той момент у Сінгапур грошей. Він діє досі. Чим там вирізняється економічна зона? Тим, що всі чітко знають: поки працюєш законно й платиш податки, жодних проблем. Як тільки викрадаєш в офшор, є спеціальний прокурор, одразу арешт рахунку, хоч би де ти той офшор заховав. Одразу ж арешт і бенефіціар реальний. І він зобов'язаний повернути гроші. Вже не кажу про те, що є спецсуд, який ще й дасть строк покарання. Я переконаний, що треба не велосипед вигадувати, а діяти. Вже рік парламентська більшість розповідає, як усе погано. Ви ж усіх попризначали, хто заважає вам змінити закон про Генпрокуратуру? Ми на Майдані вимагали змінити каральні функції прокуратури й натомість створити єдиний антикорупційний орган. Було ж це. Я сам за це боровся. Досі закон про прокуратуру — тільки косметичні зміни. Загальний нагляд усе продовжують і продовжують. А навіщо продовжувати, для чого? Вже скоро два роки, як Майдан закінчився.

Можливо, ця політична еліта не здатна до таких змін?

— Якщо не здатна, тоді треба взяти на себе відповідальність і перестати брехати людям. У чому зараз маразм ситуації? Самі призначили силовиків і самі кажуть, що вони погано працюють. Якщо ви призначили й вони погано працюють, то в нас же парламентсько-президентська республіка, порушуйте питання, і не через збір підписів, які насправді мало що означають, а в залі, голосуйте. Тоді всім буде зрозуміло: той, хто не голосує за зміну силовиків або керівників прокуратури, Генпрокуратури, на боці сил зла й не хоче діяти. Той, хто голосує, і прозора вимагає змінити законодавство та керівництво, з людьми. Насправді все дуже просто.

Як ви оцінюєте поведінку керівництва силовиків напередодні другої річниці Майдану? Країна очікувала хоча б якісь результатів розслідування, натомість дістала дуже багато поживи для роздумів.

— Я пам'ятаю торішній квітневий звіт силовиків. Це був справді потрібний звіт. Тоді вийшов я та Арсен Аваков, і ми сказали чесно й відверто: ось 12 затриманих беркутівців. Зокрема, і Садовник тоді був знайдений. Перед вами сидить людина, яка разом

Валентин Наливайченко народився 1966 року в Запоріжжі. Навчався спочатку в Харківському, потім у Київському держуніверситеті, далі вступив до Інституту КГБ, який закінчив 1993-го. Від 1994-го перебуває на дипломатичній роботі. Працював у посольствах у європейських країнах та в США. У 2006–2010-му та 2014–2015-му очолював СБУ.

з Аваковим відповідала за цю спецоперацію. І ми її провели. Але то був квітень 2014 року. Тоді це було можливо й цього було достатньо. Я кажу можливо, бо у квітні їх можна було саджати. Після того в травні ми затримали генерала СБУ (хочу подивитися на хоч одного іншого генерала, в інших відомствах, які також переслідували Майдан) за колаборацію з ФСБ, за дії проти Майдану. За нашими матеріалами затриманий ще один керівник СБУ. Тобто СБУ паралельно йшла шляхом власного самоочищення, але не просто очищення, а затримання тих, хто діяв проти громадян держави. Так само мали й інші відомства працювати. І прокуратура, і МВС, і податкова. Під час Майдану податківці перевдягались, і їх присилали разом із тітушками нас тут бити. Не треба вдавати, що їх не було. Усі були. Це ми з вами пам'ятаємо. А через два роки, на моє переконання, не звіти вже треба подавати, не показувати ті самі матеріали, які були ще у квітні 2014-го. Я точно знаю, що і міністр Аваков, і СБУ за цей час усе, що задокументували, передали до Генпрокуратури: сотні матеріалів, проваджень, службових перевірок та доказів про незаконні прослуховування депутатів, стеження, переслідування активістів, викрадення людей, участь ФСБ. Це величезний масив. Уже закінчується другий рік, як прокуратура має сформулювати обвинувальні акти, якщо не вдається за сукупним провадженням, і один за одним передавати їх до суду. Я ще торік подав законопроект, хоча не був суб'єктом законодавчої діяльності, але запропонував його внести президентові або парламентським комітетам. Він передбачає створення окремої судової палати у Верховному Суді України для того, щоб було проведено публічне судове розслідування та покарані всі організатори й учасники злочинів проти людей під час Революції гідності. Досить зайвих розмов і порожніх звітів. Їх варто подавати під час засідання трибуналу. Так було б правильно. Звіти на квітень минулого року — це добре й цього, можливо, достатньо. Але на грудень 2015-го вже має бути відкрите судове засідання.

Ім нічого показати?

— Є. Я переконаний. Тільки в СБУ з березня 2014-го по червень 2015-го було понад дві сотні документів: листів, доказів, свідків. Я вже не кажу про окремі провадження проти власних зрадників, про окремі кримінальні справи, які були передані до суду: про незаконне прослуховування, стеження. Тобто сукупність цього всього люди не розуміють і не оціняють, поки не буде відкритий судовий процес. І треба не в ефірах говорити, що Янукович поганий, це вже драгує людей, а в суді. Перед вами сидить людина, яка організувала роботу в справі викрадених із Укртелекому 220 млн. Це було у квітні 2014 року. У травні ми вже передали матеріали до Генпрокуратури. ▶

Нарешті вона два місяці тому сформулювала постанову про відкриття кримінального провадження. Добре, але де ж суд?

Що ви думаєте про якість люстрації, зокрема в правоохоронних органах?

— Я думаю, що Єгор Соболев і Карл Волох запропонували дуже хорошу ідею. Професійні політики та юристи в Україні мали не дискредитувати цю ідею, не зробити так, щоб люстрація оминула їх чи їхніх знайомих, а втілити в жорсткі, правильні юридичні норми й закони, а потім нормативні акти по кожному відомству. Петренко в Мін'юсті непогано починав, але потім кожне відомство зробило все можливе, щоб не надати правдивої інформації щодо свого нинішнього керівництва, максимально перевести все це в бюрократичну, навіть радянську систему листів, запитів, відповідей. Коли тільки я в результаті закону й правильної люстрації щодня підписував по 3–3,5 тис. запитів і відповідей на листи в різні відомства, то можете собі уявити, коли мені було працювати? Добре, що в мене з часів консульської роботи підпис набитий. Кілька днів протриматися можна з тими тисячами зая-

ПОЗАЧЕРГОВІ ВИБОРИ МОЖУТЬ ВІДБУТИСЯ ТІЛЬКИ ЗА УМОВИ, ЩО ЦЯ КОАЛІЦІЯ НЕ ЗДАТНА БУДЕ БОРОТИСЯ З КОРУПЦІЄЮ

вок, але прочитати їх нереально. На що перетворили цю ідею? У результаті все завалилося в мільйонних папірцях. Замість електронного документообігу, замість електронної перевірки, замість сучасного світу XV століття. Але за тими папірцями дискредитація та приховування реальних фактів. Насправді не треба було перевіряти 100 тис. чиновників, бо прошарок тих, хто мав бути в першу чергу перевірений, — це максимум тисяча-дві на найвищому рівні та в середній ланці. Крім того, абсолютно незрозумілі зміни були внесені до законодавства потім. У цих міністерствах усіх перевіряємо, а в цих не треба. Хтось хоче сказати, що МЗС часів Януковича захищало Майдан? Навпаки. Я тоді працював в опозиції, у Комітеті закордонних справ. Те, що несли на нас, на опозицію, посли за кордоном, нічим не краще, ніж тітушки, які бігали били людей. Чому там люстрація не проведена? Політики та професійні юристи мають зробити все можливе, і така можливість ще є, щоб вивести все це з бюрократичного радянського валу й дискредитації люстрації та здійснити її відверто. Крім того, все ж таки має бути віднайдений механізм перевірки правдивості відомостей, які надавали керівники різних ланок, що вони нібито не причетні, що це відомство не підлягає люстрації. Тут так: або всі й за одними правилами, або ніхто.

Чим ви зараз займаєтеся?

— Антикорупційна діяльність разом з однодумцями, бо вважаю, що одна-єдина, але правдива реформа, яка потрібна, — це антикорупційна. Влада й бізнес мають бути розділені. Це питання

вживання. Щойно повернувся із США, виступав у Фонді Карнегі. Громадський Антикорупційний рух має величезну міжнародну підтримку в головному: зовнішнього агресора зможемо зупинити й поступово відновити територіальну цілісність, якщо подолаємо корупцію і станемо сильнішими. Тобто ключ до того, щоб країна дістала шанс зберегтися й далі розвиватися, — це однозначно боротьба з корупцією. Дуже конкретна, що ґрунтуватиметься на одному ключовому принципі: поки ти у владі, не маєш права займатися бізнесом. І поки ти в бізнесі, вибач, тобі нічого робити у владі. Без жодних подвійних стандартів. У нас один міністр має банк, фонд й одночасно займається енергетикою. Це ненормально.

Як американці оцінюють наші успіхи в боротьбі з корупцією?

— Немає жодних успіхів. Саме так і оцінюють. І це вже претензії та питання саме до нинішньої влади. Нічого доброго тут немає, і мене це абсолютно не радує. Я щиро, як і більшість українців, хотів би жити абсолютно в інших умовах. Американці чітко кажуть: ми не один раз уже пропонували допомогу, і ФБР готове допомагати, і спеціальні органи з розслідування інших злочинів: заарештовувати рахунки, шукати підтримку серед європейських країн, щоб повертали гроші. Але де політична воля в самій Україні порушувати справи й розслідувати їх? Зараз політичної волі немає. І це ненормально. Для Антикорупційного руху ключове питання — мати більшу підтримку, тісніше співпрацювати з нашими громадськими організаціями, просто з людьми й тиснути на владу. Понад те, якщо ви мене запитаете, як я себе відчуваю, то я відповім: більш ніж ефективним. Тому що мене нічого не стримує. Раніше було так: то таємниця, не можна казати, спочатку треба доповісти й чекати на рішення, порушати чи ні. Зараз мене це не стримує, навпаки, я можу й буду далі активно тиснути, вимагати там, де можна зупинити корупцію, її зупинити.

Чи є можливість проведення позачергових виборів?

— Позачергові вибори можуть відбутися тільки за умови, що ця коаліція не здатна буде боротися з корупцією. Якщо жодне кримінальне провадження так і не з'явиться, ніхто з народних депутатів, реально причетний до офшорного відмивання грошей, не буде позбавлений недоторканності й заарештований і, головне, гроші не будуть повернуті, то майбутнього немає ні в цієї коаліції, ні в будь-якої іншої. Не так, як сталося, наприклад, із втечею Ключова. Не було ж ніякої втечі. Коли Генпрокуратура направила нарешті подання про зняття недоторканності, я тоді набрав президента й генпрокурора й наполягав: давайте відразу на арешт, це ж ваші повноваження. Дав вказівку своїм хлопцям, ми перекрили обидва аеропорти. Про що, до речі, це ніхто не знає. Мої слова легко перевірити, бо це правда. Нам було потрібно тільки одне: підпис генпрокурора або його заступника, щоб людина не виїжджала з країни. Підпис не з'явився. Це тільки одна справа. І що далі? Так само з іншими має бути: або рішення, або імітація. ■

Арабська альтернатива

Олександр Крамар

Ринок арабських країн уже зараз для України важливіший за російський, однак більша частина його потенціалу лишається неосвоєною вітчизняними виробниками

Нещодавно в російському уряді підтвердили намір таки ввести ембарго на українські продовольчі товари та припинити застосування пільгового режиму Угоди про ЗВТ СНД до українських постачальників усіх інших товарів. Із ЄС уже пролунало попередження, що там не збираються компенсувати Україні можливі збитки від втрат на російському ринку, слушно вказавши, що в українських виробників було досить часу, щоб знайти йому альтернативу. **Тиждень** уже писав про основні товарні групи ризику в разі таких дій РФ (див. «На порозі торговельної війни», № 38/2015). Натомість у цій статті спробуємо подивитися на можливі альтернативні російському ринку для постачальників, а саме арабський.

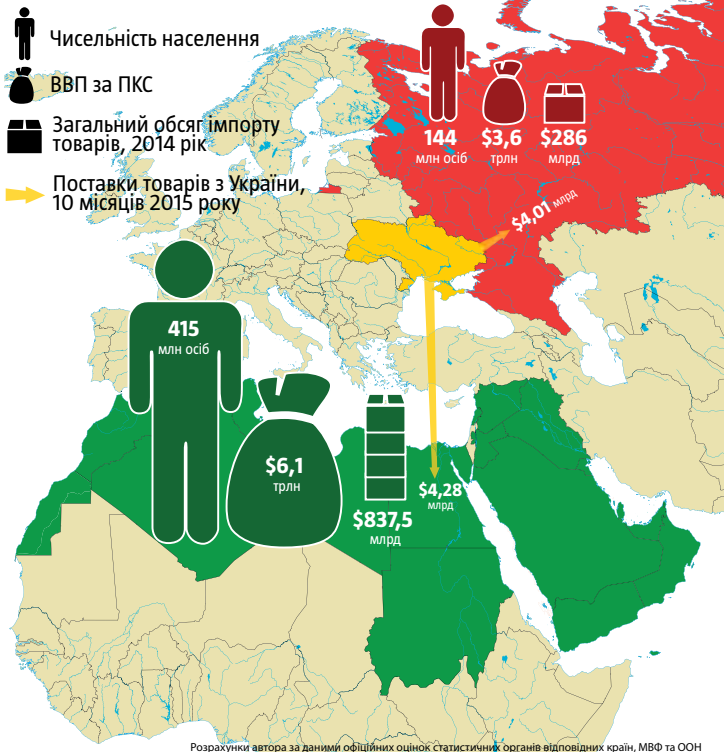
Мало хто знає, але вже зараз арабські країни імпортують українських товарів більше, ніж РФ: за 10 місяців 2015 року наші поставки до Росії становили \$4011 млн (12,79%), а до арабських країн — \$4279 млн (13,62%), тобто на \$268 млн більше. Загальний імпорту останніх у 2014-му році сягнув \$837,5 млрд, а Росії — лише \$286 млрд. І перспективи зростання ринку — і нашого експорту туди — там теж незрівнянно більші, ніж у РФ.

Населення арабських країн уже зараз становить понад 415 млн осіб і далі динамічно зростає (залежно від країни від 1% до 3% і більше щороку). Для порівняння: у США проживає понад 322 млн осіб, у ЄС — 509 млн, у Росії — 144 млн (без тимчасово окупованих територій України та Грузії), навіть разом з іншими країнами Євразійського союзу — лише 180 млн. Проте справа не лише в чисельності населення. Арабські країни здебільшого заможні й динамічні. За оцінкою МВФ, їхній сукупний номінальний ВВП у 2015 році становитиме \$2,84 трлн проти \$1,86 трлн у РФ. За паритетом купівельної спроможності (ВВП за ПК) перевага так само очевидна (\$6,1 трлн проти \$3,6 трлн у 2014-му).

У першій сімці держав світу з найбільшим ВВП за ПК на одну особу три арабські (Бахрейн, Кувейт та ОАЕ) й лише дві європейські (Люксембург та Норвегія). Ще дві арабські (Саудівська Аравія та Бахрейн) за цим показником ледь поступаються США й випереджають усі країни ЄС, окрім згаданого вище Люксембургу. Оман йде попереду Великої Британії та Японії. Зайве пояснювати, що всі названі вище арабські держави з великим відривом випереджають Росію. А Ліван, Лівія, Ірак та Алжир лише незначно їй поступаються (60–75% її рівня).

Лише 2 із 17 арабських країн мають ВВП на одну особу суттєво нижчий, аніж Україна (\$8,7 тис. у 2014-му). Це Судан (\$4,3 тис.) та Ємен (\$3,8 тис.). Зіставний із нашою країною він у Марокко (\$7,6 тис. у 2014-му), особливо якщо врахувати динамічне

Достойна заміна

зростання там за обвалу приблизно на 10%, який очікується в Україні цього року.

Наразі Україна все ще не використовує більшості ніш арабського ринку навіть для наявних у нас виробництв. За даними Держстату, у 2014 році ми поставили до арабських країн товарів на \$7,02 млрд. Переважно це чорні метали й вироби з них (\$2,91 млрд), зерно (\$2,53 млрд) та олія (\$0,6 млрд). Обсяги поставок іншої продукції були незначними: яєць і молокопродуктів — \$146,8 млн, механічних й електричних машин та обладнання — \$89,7 млн, м'яса птиці — \$75,9 млн, добрив — \$21,4 млн, шоколаду — \$3,6 млн. Причому й вони постачалися до різних країн украї нерівномірно. Натомість саме ці, а також деякі інші товарні позиції можуть стати локомотивом для нарощування поставок на арабський ринок у коротко- та середньостроковій перспективі.

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗОДНЯ

Арабські країни імпортують на \$8,89 млрд м'яса птиці, причому його обсяги мають тенденцію до зростання. Найбільшими споживачами тут є Саудівська Аравія (\$2,29 млрд), однак її обсяги

останнім часом зменшуються. Натомість динамічно нарощують імпорт птиці Єгипет (\$1,62 млрд у 2014-му проти \$1,21 млрд у 2013-му), ОАЕ (\$1,45 млрд проти \$1,15 млрд), Кувейт (\$0,53 млрд), Йорданія (\$0,43 млрд), Катар (\$0,42 млрд), Ємен (\$0,26 млрд), Лівія (\$0,14 млрд). Проте основні українські поставки зосереджені лише в одній країні: Іраку (у 2014 році \$54 млн із \$75,9 млн усіх поставок до регіону). При цьому вони фактично не здійснюються до Лівії, Судану, Алжиру, Саудівської Аравії, Палестини, Бахреїну, Кувейту, які є значними споживачами м'яса птиці з позитивною динамікою імпорту.

Арабський світ також є великим імпортером яєць (\$780 млн). На перший погляд, на цьому ринку Україна вже зараз посідає друге місце після Туреччини, однак аж ніяк не повністю використовує свої можливості на більшості ринків, обмежуючись переважно поставками до Іраку, ОАЕ та Сирії. Так, за 10 місяців 2015 року наша країна загалом експортувала яєць на \$67,2 млн, 83,2% цього обсягу припало на Ірак та ОАЕ. Можливості поставок до більшості інших арабських країн, особливо в середземноморській смузі, досі не використовуються.

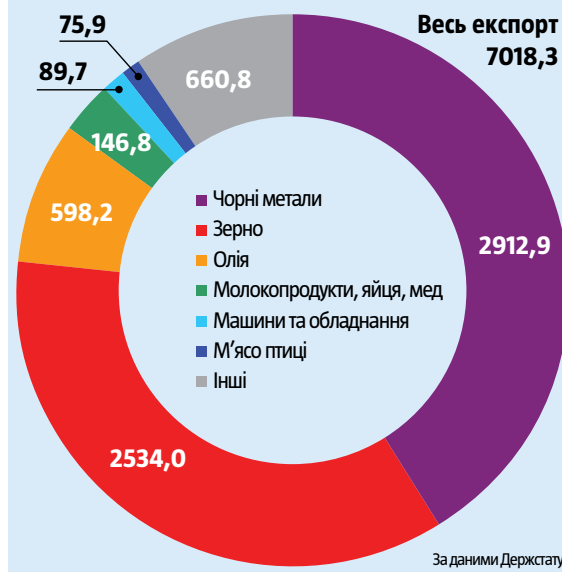
Українські виробники важко переживають закриття для них колись місткого російського ринку молочних продуктів та шоколадних виробів. Тим більше що з такою продукцією просунутися важко і на європейський ринок. У цьому сенсі арабський ринок може стати одним із пріоритетних напрямків збуту для українських молочарів та кондитерів, для чого має достатньо великий порівняно з можливостями українських експортерів обсяг, який на сьогодні майже не використовується.

Наприклад, згущених молока та вершків Україна за 10 місяців 2015 року експортувала на \$77,6 млн, і найбільшим споживачем був віддалений Бангладеш. Натомість арабські країни імпортують цієї продукції на \$5,75 млрд, і навіть такі віддалені країни, як Малайзія, мають на згаданому ринку частку (\$49,2 млн), що перевищує українську в 5,5 рази. Ще гірша ситуація з поставками незгущених молока та вершків.

Арабський регіон також є великим імпортером сирів (\$2,54 млрд у 2014 році), переважно до Саудівської Аравії, Іраку, ОАЕ, Лівії та Алжиру. Україна, яка відчуває гострі проблеми зі збутом цієї продукції після втрати російського ринку й за 10 місяців 2015-го експортувала сирів лише на \$27,5 млн, на місткому ринку арабських країн досі не присутня.

Крім того, арабський світ імпортує багато масла (\$1,1 млрд), обсяги ввезення якого останнім часом динамічно зростають. Найбільше його спрямовується до Саудівської Аравії (\$263,8 млн) та Єгипту (\$213 млн), однак у чималих обсягах також до країн Перської затоки (ОАЕ — \$128,8 млн, Кувейт, Бахрейн і Катар — разом \$100,4 млн), до Марокко (\$137,6 млн), Алжиру (\$115,4 млн), Лівану, Йорданії та Палестини (разом \$65 млн). За незначного сукупного експорту \$24,1 млн за 10 місяців 2015-го основними споживачами нашого продукту зараз є Марокко та Єгипет, поставок до інших країн фактично немає. Водночас той факт, що перше місце за імпортом посідає одна з найвіддаленіших від України арабських держав, традиційно пов'язана із західноєвропейськими виробниками молочних продуктів, свідчить про високу конкурентоспроможність українського продукту.

Неповне використання можливостей Товарна структура українського експорту до арабських країн у 2014 році, \$ млн

Експорт шоколаду з України за той самий період становив \$124,6 млн, однак в арабських країнах, які є великими імпортерами шоколаду та виробів із нього (\$1,74 млрд у 2014-му), наразі реалізують символічні обсяги нашого солодкого продукту (\$3,5 млн). Більш як половина цього обсягу збувається до Іраку, поставки до інших країн включно із Саудівською Аравією, Єгиптом та ОАЕ мінімальні й вимірюються кількома десятками чи в крайньому разі сотнями тисяч доларів за рік. У десятки разів більше представлені на шоколадному ринку арабських країн турецькі (\$243,8 млн), польські (\$81,9 млн), індійські (\$25,4 млн) постачальники, від яких українські виробники нічим не гірші.

ПРИБУТКОВЕ ДЕРЕВО

Останнім часом в економіці України зростає частка деревообробної, меблевої та целюлозно-паперової галузей промисловості, які мають високу залежність від збуту на зовнішніх ринках, зокрема російському. І для них на арабському напрямку є чималі можливості, актуальність яких зростає в разі реалізації Росією погроз щодо зупинення дії ЗВТ СНД з Україною з 1 січня 2016 року.

За січень—серпень 2015-го до РФ було вивезено деревини та виробів з неї на \$29,5 млн. Ці обсяги, ймовірно, легко могли б знайти альтернативу на ринках арабських країн, які є великим імпортером деревини та виробів із неї (на \$8,6 млрд у 2014 році). Насамперед йдеться про Єгипет (\$1,87 млрд), Саудівську Аравію (\$1,38 млрд), ОАЕ (\$1,2 млрд). Експорт меблів з України за 10 місяців 2015-го становив \$139,6 млн, зокрема на \$46 млн до РФ. Арабські країни у 2014-му придбали за кордоном меблів на \$13 млрд. Тобто потенційна втрата українськими виробниками ринку РФ становить менш як 0,4% арабського ринку відповідної продукції. При цьому виробники з деревини та меблів з України вже поставляються до арабських країн (у 2014-му, наприклад, до ОАЕ — на \$6,5 млн, Саудівської Аравії — \$4,2 млн,

Єгипту—\$1,99 млн, Йорданії—\$1,35 млн, Іраку—\$0,4 млн, Катару—\$0,3 млн), хоча їхні обсяги значно менші, ніж могли б бути.

Ще гірша ситуація з використанням українськими виробниками можливостей арабського ринку для поставок паперово-картонної продукції. Їх фактично немає, попри дедалі актуальнішу диверсифікацію наразі основною для її експортерів російського ринку. Так, за 10 місяців 2015 року Україна експортувала паперово-картонної тари на \$66,2 млн, більша частина якої була реалізована в РФ (\$36,4 млн) та інших країнах Євразійського союзу. Арабський ринок імпортує значні обсяги цієї продукції (\$1,06 млрд у 2014-му). Здебільшого йдеться про ОАЕ (\$178,5 млн), Саудівську Аравію (\$119,7 млн), Кувейт (\$108,7 млн), Єгипет (\$80,8 млн) та Ірак (\$66,2 млн). Потужними зовнішніми постачальниками наразі є Китай, Туреччина, Німеччина та Італія, бодай частково потіснити які українським експортерам, імовірно, було цілком під силу за наявності відповідної мотивації. У 2014 році арабські країни на \$144 млн імпортували шпалер—ще одного виду паперово-картонної продукції, за яким наразі спостерігається надмірна залежність від експорту до РФ (\$63,2 млн із \$128,5 млн усього їх експорту за 10 місяців 2015-го).

ШАНС ДЛЯ МАШИНОБУДУВАННЯ

Арабський ринок міг би стати також непоганою альтернативою російському за поставками низки видів механічних і електричних машин та обладнання, транспорту, сільськогосподарської техніки, а також продукції авіакосмічної галузі. За січень—серпень 2015 року до РФ було реалізовано механічних машин та обладнання з України на \$0,58 млрд. При цьому арабські країни імпортували у 2014-му таких товарів на \$98 млрд. Зрозуміло, що українські виробники можуть претендувати лише на окремі сегменти цього ринку. Однак нинішня ситуація, коли загальні обсяги збуту становлять лише кілька десятків мільйонів доларів, а сама продукція реалізовується здебільшого до Єгипту, ОАЕ та Саудівської Аравії, свідчить про пасивність українських виробників у пошуку можливостей на арабському ринку. Дуже значні обсяги цих товарів імпортують також Алжир (\$10,2 млрд), Ірак (\$5,78 млрд), Марокко (\$3,9 млрд), Туніс (\$2,2 млрд), Лівія (\$1,8 млрд) і навіть такі найбідніші країни арабського світу, як Судан (\$0,83 млрд) та Ємен (\$0,8 млрд).

Аналогічна ситуація і з електротехнічною продукцією, якої арабські країни в 2014-му імпортували загалом на \$74,1 млрд. Лише електричних трансформаторів, зі збутом яких українські виробники відчують хронічні проблеми, туди завозиться щороку на \$4,5 млрд, електродвигунів—на \$1,88 млрд, акумуляторів—на \$1,77 млрд тощо. Для України ці обсяги поки що видаються фантастичними. Адже за 10 місяців 2015-го експорт українських електродвигунів та генераторів становив лише \$71,1 млн, із них до Росії—\$50,9 млн, електричних трансформаторів—\$70 млн, зокрема до РФ—\$37,7 млн, акумуляторів—\$26,2 млн, із них до РФ—\$8,4 млн. Тобто збільшення частки українських постачальників на арабському ринку лише до кількох відсотків імпорту того чи іншого обладнання здатне з лишком компенсувати втрати на російському й, не виключено, забезпечити значне нарощення виробництва та експорту

Вигідна перспектива

Імпорт арабськими країнами окремих видів продукції, зі збутом яких Україна відчуває або може відчути труднощі через втрату/загрозу втрати російського ринку

відповідної продукції з України. Авіаційної продукції щороку регіон імпортує на \$21,73 млрд, переважно це ОАЕ (\$12,9 млрд) та Саудівська Аравія (\$4,94 млрд). Однак українські виробники й тут майже не присутні. Перспективний ринок арабських держав для поставок сільськогосподарської техніки й вантажних авто з України. Фермери аграрних країн регіону зацікавлені в якісному та доступному товарі. І українські постачальники цілком виписуються в цю нішу, однак наразі не працюють на згаданих ринках системно. Наприклад, за 10 місяців 2015-го з України загалом було експортовано тракторів на \$18,4 млн. Переважно йшлося все ще про ринок РФ—\$12,7 млн, однак поставки здійснювалися також до Йорданії—\$0,8 млн, що більше, ніж, наприклад, до такого їх традиційного споживача, як Казахстан. За цей самий період Україна експортувала на \$18,4 млн вантажних авто, і головним їх імпортером уже зараз є Єгипет (\$10 млн), а РФ перебуває лише на другому місці (\$4,4 млн). Також Єгипет вийшов на друге місце серед ринків збуту запчастин до транспортних засобів (\$6,9 млн). Однак арабський світ не обмежується лише цією країною. Навіть за чисельністю населення він у 4,5 раза більший.

Таким чином, йдеться про перші паростки присутності українських постачальників більшості видів сільськогосподарської та промислової продукції на ринках арабських країн, які, утім, наочно ілюструють наявність такої можливості та розширення поставок і за рахунок інших країн регіону. Українським виробникам потрібно просто більше уваги приділяти новим ринкам, а не зацикловатися на інерційних поставках на традиційні. Інакше шансів вижити й зберегти виробництво, не кажучи вже про те, щоб наростити, у них не буде. ■

Життя під пресом

Любомир Шавалюк

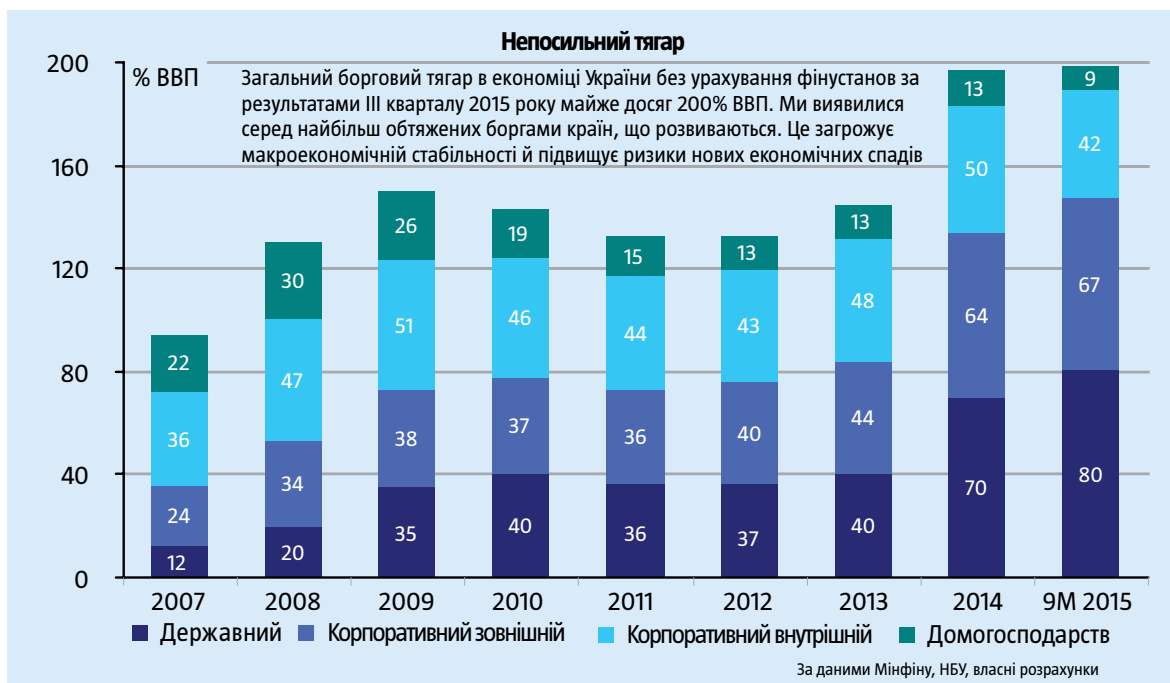
Україна виявилась у складній ситуації з боргами. Плоди ще пожинатимемо

Одним із найбільш насущних питань року, що минає, було боргове. Де взяти гроші на погашення старих боргів? Чи виділять міжнародні донори чергові транші кредитів? Чи вдасться домовитися про реструктуризацію зовнішнього державного боргу перед приватними кредиторами? Перешкоди для перекредитування старих боргів та стабілізації ситуації з державним боргом вдалося подолати загалом успішно. Але на горизонті потроху з'являється нова проблема, не менш критична: загальне боргове навантаження на українську економіку сягнуло неймовірних рівнів. Це створює небезпечну загрозу. Адже потреби погашення та обслуговування боргів українських державного та приватного секторів упродовж багатьох наступних років з'їдять величезні ресурси, які можна було б спрямувати на створення й розвиток нових проектів та галузей. Проблема комплексна й потребує складних рішень.

За результатами III кварталу 2015 року загальний борг українських уряду, підприємств та домогосподарств становив майже 200% ВВП (див. «Непосильний тягар»). Якщо додати до цього зовнішній борг банківського сектору (НБУ разом із комерційними банками), то показник збільшиться на 25 відсоткових пунктів. Багато це чи мало? Якщо аналізувати кількісні параметри боргу, то слід указати на кілька деталей. По-перше, ми живемо в часи, коли обсяги боргів ростуть в усьому світі через дефіцит інвестиційних ідей

у найбагатших. За даними Глобального інституту Маккінзі (MGI), за 2007–2014 роки глобальний борг (держав, корпорацій, домогосподарств та фінансового сектору) зріс на \$57 трлн, або на 40%. Середньозважене боргове навантаження на ВВП у світі збільшилося від 269% до 286%. Тобто наша країна, на перший погляд, перебуває в руслі глобальної тенденції. Хоча насправді таке враження оманливе. Адже за період від кінця 2007-го до III кварталу 2015-го боргове навантаження на ВВП в Україні зросло більш ніж удвічі.

По-друге, у результаті такого зростання Україна досягнула небачених раніше висот. За рівнем боргового навантаження ми перебуваємо в авангарді країн, що розвиваються, хоча за економічними показниками плентаємось у хвості цієї групи. Якщо орієнтуватися на дані MGI, то маємо боргові показники на рівні Угорщини (сумарний борг країни становить 225% ВВП), Малайзії (222%), КНР (217%). Але при цьому відсоткові ставки в них нижчі. Дохідність десятирічних облігацій у згаданих країнах сьогодні відповідно 3,3%, 4,2% та 3,2%, а для України в найкращі часи ставки практично не опускалися нижче за 7–8%. Бізнес та домогосподарства в цих країнах позичають, звичайно, за дещо вищими ставками, ніж держава, однак уже давно забули про 15–20% (у кращому разі), які змушені викладати з кишень українські позичальники. Унаслідок цього витрати на обслуговування боргів 2015 року зросли до 16,5% ВВП. Це поки що трішки менше, ніж

у кризовому 2009 році, однак досить багато. Наш борговий тягар дуже важкий на тлі інших країн, тож кожен з інституційних секторів економіки (державна, корпорації, домогосподарства, фінансові посередники) повинен гранично напружуватися, щоб розплатитися.

По-третє, дві попередні деталі не породжували б безнадії, якби не ще один факт. Якщо переважна частина країн світу збільшувала свій борговий тягар від початку минулої глобальної економічної кризи, позичаючи й отримуючи на руки живі гроші, то основними причинами зростання нашого боргового тягара були знецінення гривні й падіння ВВП. Унаслідок кризи 2008–2009 років боргове навантаження на ВВП зросло на 54 відсоткові пункти. Потім країні вдалося його дещо зменшити, але впродовж 2014–2015-го воно ще раз різко збільшилося на ті самі 54 відсоткові пункти. Із цього випливає невтішний висновок: у нинішніх умовах економіка України не може своїми силами, завдяки власному розвитку вийти з-під боргового тягара або принаймні послабити його до адекватних рівнів. Отже, або ми проведемо радикальні реформи, які дадуть змогу самостійно здійснити стрибок у зону стабільності, або саме через великі борги постійно втрачатимемо фінансову енергію та увійдемо у фазу хронічних і регулярних економічних криз.

Аналіз ситуації з боргом не кількісно, а якісно дає підстави говорити й про низку інших проблем, які поступово виникатимуть і створюватимуть тиск на нинішню макроекономічну рівновагу (курс гривні, дефіцит бюджету, рівень інфляції, відсоткових ставок та інше). Передусім ідеться про очікуване зростання ВВП. Річ у тому, що цього року ми пройшли дно економічного циклу. Частина експертів, зокрема й представники МВФ, через це вважають, що далі економіка повинна переключитися на відновлювальне зростання. І, мовляв, у результаті збільшення ВВП борговий тягар послаблється автоматично. Та не все так просто. Сценарій зростання української економіки на 2% у 2016-му, а відтак на 4% щороку дуже легко намалювати на папері, обґрунтовуючи його середньостатистичною історією подібних випадків. А от як забезпечити ці 4%, велике питання. Народне господарство України виявляється в дуже складній ситуації, адже традиційні галузі поступово відмирають. Це треба визнавати. Металургія останніми роками зменшила виробництво. Але вона, імовірно, його вже не відновить, бо конкурує з численними новозбудованими й значно ефективнішими меткомбінатами, передусім китайськими. Інвестиції в модернізацію сталеварень могли здаватися окупними на піку оптимізму в 2006–2007 роках, але не зараз. Важке і транспортне машинобудування зменшило виробництво, бо втратило російський ринок. Але воно, напевно, вже ніколи не поверне колишніх обсягів, бо відновлення співпраці з РФ на сьогодні нереальне, а в Єврозонозі ми не знайдемо ринків збуту для цих галузей через високі нетарифні обмеження (сумнівно, щоб їх за нинішнього рівня безробіття в ЄС зняли навіть у межах виконання Угоди про асоціацію). Таких прикладів дуже багато. Від початку глобальної кризи якщо наше народне господарство й мало успіхи (передусім ідеться про виробництво продовольства), то це стосувалося виробників та галузей, які з'явилися на економічній мапі України порівняно недавно. Це означає, що майбутнє зростання ВВП можна пов'язувати майже виключно з новоствореними підприємствами, товарами, продуктовими нішами. Для їхньої масової по-

яви бізнес-клімат має стати кардинально іншим, для чого слід проводити радикальні реформи. І зовсім не такими темпами, які бачимо зараз.

Чи є в нас альтернатива? Однозначно ні. Відновлювальне зростання економіки в нинішніх глобальних і суто українських умовах має дуже обмежений потенціал. Без розвитку нових галузей боргове навантаження залишатиметься значним іще багато років, регулярно провокуючи чергові кризи. Аналіз ситуації на мікрорівні дає змогу зробити ще кілька висновків. Торік українські підприємства сплатили відсотки за своїми зовнішніми та внутрішніми боргами на 143 млрд грн (без урахування купонних платежів за внутрішніми корпоративними облігаціями, загальний обсяг в обігу яких становить трохи менше ніж 100 млрд грн). При цьому чистий збиток великих і середніх підприємств сягнув 408 млрд грн (у 2013-му чистий прибуток становив 38 млрд грн). Співвідношення цих показників указує на те, що борговий тягар для підприємств, які фактично є основою економіки, занадто важкий і на сьогодні є вагомим фактором їхнього існування та виживання. Це призводить до кількох наслідків. По-перше, у кризові моменти українські підприємства відмовляються платити. Мабуть, усі знають про ситуацію з корпоративними облігаціями після кризи 2008–2009 років, коли чи не кожна друга емісія перебувала в дефолті. По-друге, в умовах нерегульованих відносин між кредитором і боржником ситуація зависає в повітрі на багато років і б'є по фінансах банків, які через це не можуть кредитувати нові підприємства, бо їхні ресурси застрягають у старих і неплатоспроможних. По-третє, у розвинених країнах фінансова система через кредити виконує функцію «санітара економіки». Якщо неефективне підприємство стає неплатоспроможним, то віддає банкові своє майно, закладене в заставу, яке йде з молотка в руки більш підприємливих осіб. У нас неефективний бізнес зосереджений у руках олігархів, які всіма правдами й неправдами борються за його виживання, таким чином гальмуючи природний процес розвитку країни. Ці всі «розборки» за права власності з використанням силових та владних структур для прикриття дуже відволікають. Ідеться передусім про ресурси, які могли б бути використані для розвитку.

Наведені приклади — це лише децими тих якісних процесів, які виникають в економіці зі значним борговим навантаженням незалежно від того, хто перебуває під найбільшим тиском: держава, домогосподарства, підприємства чи фінансові посередники. Усі ці явища перетворюють економіку на болото, з якого дуже важко вибратися будь-якому вагомому новому проекту. Державна повинна це розуміти й докладати зусиль, щоб зменшувати боргове навантаження на економіку, поступово висушуючи драговиння. Передусім потрібно врегулювати питання відносин між кредиторами та боржниками, щоб під час вирішення спірних питань у суді не мало значення, хто є однією зі сторін — олігарх чи малий підприємець і чи є гроші та покровительство в того, на чиєму боці правда. Водночас потрібно робити все, щоб ті, хто створює новий перспективний бізнес, не мали ані нужди у фінансуванні, додаткового захисту від податківців чи силовиків, ані інших негараздів, характерних для українського бізнесмена. Якщо за цими двома напрямками стануться відчутні зміни, то ми маємо шанс вилізти з-під боргового пресу. Інакше всі надії на краще життя, на жаль, утратять фундаментальне підґрунтя. ■

ГОТОВНІСТЬ № ?

Ярослав Тинченко

Як зустріли б Збройні сили України нову ескалацію війни

Деякі українські політики раз по раз виступають із заявами, з яких випливає, що ескалація збройного конфлікту на Донбасі та пряме збройне протистояння з Російською Федерацією — цілком можливі в майбутньому події. Звичайно, у такому випадку хотілось би сподіватися на Збройні сили України. Але чи витримають вони нову війну?

Обороспроможність будь-якої держави тримається на чотирьох складових: укомплектування армії гідним особовим складом, наявність озброєння (військово-промисловий комплекс), рівень навченості військ, військово-патріотичне виховання.

На сьогодні чисельність Збройних сил України становить приблизно 250 тис. осіб, із яких 84,5 тис. призвані під час четвертої, п'ятої та шостої хвиль мобілізації; 46 тис. — так звані цивільні працівники (серед них досить великий відсоток становлять звільнені в запас офіцери).

Решта — це офіцери (а їх у нас порівняно із солдатами неадекватно велика кількість) і військовослужбовці за контрактом. Причому із призваних під час перших трьох хвиль мобілізації вдалося залучити на військову службу за контрактом лише 12 тис. осіб.

Упродовж 2016 року треба буде поступово звільнити з лав армії громадян, що прийшли на службу під час четвертої, п'ятої та шостої хвиль. А ще цього року добігає кінця контракт багатьох інших військовослужбовців. Уже навесні гостро постане питання: хто служитиме?

Проблему можна вирішити двома способами: 1) оголосити чергову хвилю мобілізації та розширити перелік тих, хто йде в армію на строкову службу; 2) радикально збільшити кількість солдатів і сержантів на контракті. Тим більше чимало людей, мобілізованих у 2014–2015 роках, за гідну зарплату залишилися б у Збройних силах України й надалі.

Але на сьогодні зарплата контрактника ЗСУ становить 2300 грн. Офіцера із 20-річною вислугою — 6 тис. грн. Ризикувати своїм життям за такі гроші можуть або ідеалісти, або люди, які не мають шансів улаштуватись у цивільному житті. Мізерний оклад контрактників призводить до того, що військове відомство приймає людей із багатьма моральними та фізичними вадами. У таких умовах про рівень військового професіоналізму навіть не йдеться. Тому, доки військовики на контракті не отримуватимуть бодай 5 тис. грн за місяць (що, у принципі, теж досить низька зарплата для захисника Вітчизни), якість особового складу Збройних сил України змушуватиме бажати кращого.

Іще один кит, на якому тримається оборона України, — військово-промисловий комплекс. Наш ВПК — це, по суті, фрагменти колись єдиного радянського об'єднання оборонних підприємств.

Причому якщо Російська Федерація впродовж останніх 20 років перебудувала свій «фрагмент» на цілком самодостатню й замкнену структуру, то Україна цього не зробила. Наші військові підприємства — це значною мірою вузькопрофільні виробництва, пов'язані переважно з радіоелектронними та іншими так званими високоточними виробами, які здебільшого вже морально й фізично застаріли. У нас чимало підприємств, які виготовляють електроніку для бойових літаків, і при цьому немає жодного, яке будувало б самі літаки. Багато заводів варять корпуси й виготовляють двигуни для бронетехніки, але практично не існує промисловості, яка робила б артилерійські системи для неї. Звісно, можна перепрофілювати й модернізувати наявні підприємства, але для того потрібно розробити державну програму, залучити великі кошти й іноземних фахівців. Поки що нічого цього не робиться. У сучасній геополітичній ситуації розміщення військово-промислового комплексу України також стало однією з головних проблем. Найцінніші заводи працюють на сході: на Харківщині, Луганщині, Донеччині. Крім того, сильна оборонка в Києві, Вінниці, Сумській, Запорізькій та Дніпропетровській областях. У Харкові діє 11 підприємств, які виробляють різні комплектуючі для танків та бронемашин (щоправда, жодне не випускає до них артилерійські системи).

Розміщення оборонних підприємств зумовлене, по-перше, тим, що радянське керівництво чекало війни із заходу, а по-друге, близькістю до корисних

ФОТО: СЕРГІЙ ПОЛІКО

Друге життя «Максима». Архаїчний кулемет став у пригоді під час оборони Донецького аеропорту

копалин Донбасу. Як наслідок—на порівняно невеликій території, захопленій сепаратистами й російськими терористами, залишилося 7 із 11 виробництв набоїв та вибухових речовин. Із чотирьох заводів вибухівки, які zostалися, три в Шостці на Сумщині, неподалік кордону з Росією.

Захоплення супротивником Луганського патронного стало для Збройних сил України відчутною втратою: тепер треба створювати нове аналогічне підприємство, інакше наша армія скоро ризикує залишитись узагалі без патронів. Приблизно така сама ситуація склалася зі снарядами до різних артилерійських систем. Війна на Донбасі, яку в принципі за міжнародною класифікацією слід вважати порівняно невеликим локальним конфліктом, значною мірою зменшила запаси снарядів та патронів. Про це має бути добре відомо в Генеральному штабі РФ (оскільки його посадовці мають усі цифри, а російські військові аналітики добре рахують), тому не варто робити із цього якусь таємницю.

Нестача у Збройних силах України набоїв калібру 7,62x54 мм зразка 1943 року призвела до того, що у війська стали надходити кулемети ще довоєнних зразків (легендарні «Максими»), у яких вживається укорочений патрон 7,62x39 мм. Цих набоїв на складах залишилося чимало. Відтак упродовж 2015 року анахронічні «Максими» використовувались і під час оборони Донецького аеропорту, і на блокпостах уздовж лінії розмежування.

Навчання військ—це надзвичайно важлива складова обороноспроможності держави. В Україні на них виділяють традиційно мізерні кошти. До цього додамо, що в умовах заощадження патронів та артилерійських снарядів повномасштабні маневри провести неможливо. Досить показовими в цьому сенсі є видатки Міністерства оборони України на різні види діяльності у 2014 році (див. «**Структура оборонних витрат**»).

Упродовж 2015-го ситуація мало в чому змінилася, понад те, у дечому навіть погіршилася:

- навчання частин протиповітряної оборони практично не відбуваються, бо немає відповідних полігонів;

- після того як 11 листопада 2015 року біля Запоріжжя розбився літак Су-25, на військово-повітряні навчання накладено мораторій до з'ясування обставин;

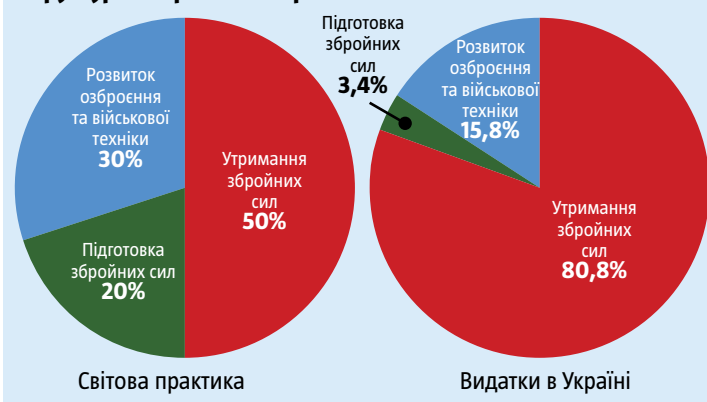
- навчання сухопутних військ у межах бригади або оперативного командування не відбуваються взагалі;

- батальйонних та ротних вишколів проводиться стільки, скільки треба, щоб мінімально навчити громадян, які прийшли до армії під час чергової хвилі мобілізації.

Для підготовки до можливої війни потрібен зовсім інший формат навчання: такий, приміром, як був за радянських часів або існує в країнах НАТО. Коли до маневрів залучаються війська двох чи більше оперативних командувань із використанням авіації та сил спеціальних операцій. Звичайно, проведення таких заходів досить дорогого коштує. Але без них підготуватися до війни неможливо.

Робота в царині четвертої складової оборони країни—патріотичного виховання—наочно ілюструється відповідною сторінкою на офіційному сайті МО України. Вона пуста. Інакше кажучи,

Структура оборонних витрат

жодної роботи не ведеться (попри те що у Збройних силах України передбачена велика кількість штатних посад так званих офіцерів-виховників, а також цивільних працівників у цій сфері). Розділ «Історія» на сайті відомства починається 1991-м, а закінчується дуже цікаво: «5 лютого 2013 року наказом Міністерства оборони України було затверджено Концепцію ідеологічної роботи у Збройних силах України. З метою її реалізації введено новий предмет у системі бойової підготовки—воєнно-ідеологічну підготовку». І більше нічого.

Із матеріалів сайту Військової академії в Одесі можна зробити висновок, що вона пишається традиціями, які сягають корінням Російської імперії, бойовими червоними прапорами та радянськими нагородами. І водночас якось сором'язливо замовчує участь випускників у захисті суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості України у 2014–2015 роках. І це при тому, що її закінчило кілька Героїв України, чимало хлопців було відзначено бойовими нагородами, декого посмертно.

У СУЧАСНІЙ ГЕОПОЛІТИЧНІЙ СИТУАЦІЇ РОЗМІЩЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ТАКОЖ СТАЛО ОДНІЄЮ З ГОЛОВНИХ ПРОБЛЕМ

Лише два виші гідно вшановують своїх сучасних героїв: Харківський університет повітряних сил імені Івана Кожедуба й особливо Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Що ж до інших вишів, військових частин та освітніх закладів, то після вивчення інформації, розміщеної на їхніх сайтах, складається враження, що збройне протистояння в Криму та війна на Донбасі у 2014–2015-му до них просто не мають стосунку.

Таким чином, сьогодні Збройні сили України мають чимало проблем: мізерна заробітна плата, недосконалість оборонної промисловості, низький рівень та мала кількість навчання, нарешті, відсутність ідеологічних засад і військово-патріотичного виховання. У разі виникнення нової війни ці фактори найгірше позначатимуться на обороноспроможності нашої держави. ■

Третій Майдан

Не спалити запобіжники

Дмитро Крапивенко

Усі говорять про третій Майдан. Для когось це такий собі «бабай», котрим треба лякати як апокаліпсисом національного масштабу, для когось — ніби месія, який «прийде — порядок наведе», для когось — просто риторична фігура в політичній демагогії. Мовляв, от не ухвалите якогось там популістського соціального закону — буде вам... І були вже спроби таких собі «майданчиків»: кредитний, тарифний. Була й кров 31 серпня. І цей трагікомічний мем #зрада, яким надуживають українські користувачі соцмереж...

Насправді революційна ситуація, коли, згідно з лєнінським формулюванням, верхи не можуть, а низи не хочуть жити по-старому, зберігалася донині. Змінилися лише засоби комунікації між владою і суспільством. Самовпевнений (до відомих подій) режим Януковича не волів ані чути, ані бачити невдоволення, прагнув відкупитися соціальними подачками, покладався на підготованих силовиків і насамкінець програв. Нинішня влада теж має неабиякі проблеми зі слухом і особливо із зором, а часом і взагалі впадає у якийсь інфантилізм із оцим прокурорським «я їду шукати», після якого всі впливові «колишні» встигають спакувати валізи й комфортно покинути територію країни. Однак, попри все ще наявні паркані й сегрегацію на урочистостях, як-от до річниць того ж таки Майдану, нинішні очільники держави здатні щось почути й відмовитися від призначених одіозних постатей на високі посади, ухвалити незручні «візові» закони, почати розслідувати нечесні вибори, скажімо, у Кривому Розі.

Майдан як громадська дія, тиск на владу (не обов'язково насильницький) є сьогодні немовби кисневою подушкою, що забезпечує надходження свіжого повітря до затхлих, просякнутих духом тіньових «договорняків» кабінетів. Це своєрідні запобіжники, які оберігають мережу під назвою «Україна» від остаточного перегріву й вибуху. Вони є кількох видів. Перший — це вулиця як стихія, локальний Майдан на кшталт криворізького. Другий — інформаційне ком'юніті, передусім Facebook, до настроїв якого дуже чутливий український політикум. Третій — активісти, що на різному рівні таки потрапили до влади й зберегли мотивацію «змінити країну». Тепер це не лише одинаки у ВР, яких остаточно не поглинули парламентські монстри, а й депутати місцевих рад, нові мери, чиновники, що прийшли не за квотами олігархів чи політичних мастодонтів. Вони ще не мають критичної маси, однак у змозі бодай поінформувати суспільство про ті чи ті несправедливі дії влади, що часто дорівнює запобіганню цим діям.

Такої складної конструкції можна було б уникнути, якби працювала класична модель з обраними органами влади, делегованими їм повноваженнями та діяльністю керівників в інтересах суспільства. Однак постійно доводиться нагадувати про ці інтереси, вказувати, де саме вони є і наскільки далекими можуть бути порівняно з прагненнями олігархічних кланів та нових «любих друзів».

Мають рацію і ті, хто вважає третій Майдан явищем деструктивним, ба навіть контрреволюційним. Бо як знати, хто врешті-решт скористається плодами нищівного й дуже кривавого повстання в країні, яка, по суті, перебуває у стані війни із сильним і підступним ворогом? Однак сам факт широкого обговорення можливого повстання в суспільстві свідчить про те, що його збудник нікуди не подівся, він поміж нами, ба більше, пустив коріння у владі. Так, якоюсь мірою чутки про нову революцію підігриває

САМ ФАКТ ШИРОКОГО ОБГОВОРЕННЯ МОЖЛИВОГО ПОВСТАННЯ В СУСПІЛЬСТВІ СВІДЧИТЬ ПРО ТЕ, ЩО ЙОГО ЗБУДНИК НІКУДИ НЕ ПОДІВСЯ, ВІН ПОМІЖ НАМИ, БА БІЛЬШЕ, ПУСТИВ КОРІННЯ У ВЛАДІ

Москва, якоюсь мірою бажання розправи над «всім, що паном звалось», іде знизу, однак головним провокатором можливої ескалації протистояння всередині країни залишається влада. Злочинні зволікання, ігнорування головного запиту на справедливість (а отже, покарання корупціонерів та політиків Януковича, а не чіплення їм символічних браслетів), імітація і затягування реформ — ось що насамперед робить реальним третій Майдан. На решту причин і справді можна було б махнути рукою і залишити їх обсмоктування різним політичним маргіналам.

Наявні в суспільстві запобіжники, ніде правди діти, не такі вже й надійні: вулична стихія часом є непередбачуваною, до інформаційного тиску у владі зрештою може виникнути своєрідний імунітет, а розкидані по різних щаблях влади й неурядових організаціях активісти будуть не здатні діяти максимально ефективно, доки не навчаться консолідувати зусилля, а не розпорошуватимуть їх. Ба більше, є чимало зацікавлених зовнішніх і внутрішніх сил, які робитимуть ставку на розбрат і бездіяльність громадянського суспільства. Тому запобіжники слід берегти й примножувати. Бо якщо вони «вигорять», зупинити хаос уже буде ніяк. ■

Незакінчена українська революція

Ігор Лосєв

Перешкоджання революційним процесам може обернутися наступом реакції

Як свідчить історія, революції, себто докорінні радикальні зміни політичних систем і влади, мають динаміку й сплески, затишшя, злети, занепади, піднесення і т. д. Революції можуть здійснюватися з карколомною швидкістю протягом днів, а можуть розтягуватися на роки. Проте зрозуміло, що будь-яка революція триває, доки не виконає своїх головних завдань.

Припинити її дуже важко, можна хіба що призупинити переворотом, реакцією, термідором (поняття часів Французької революції), однак примара неминучої революції все одно тяжитиме над суспільством. Є один, до речі, найкращий спосіб уникнути революційного розвитку: виконати початкові завдання, що стоять перед країною, тобто реалізувати ту ж таки революційну програму. Ухилятися від цього — означає провокувати повстання мас. Узагалі намагатися «вимкнути» революційний процес — це все одно що заступати шлях потоку води — знесе. Тут уже, як казали давні філософи, хто хоче, того доля веде, а хто не хоче, того тягне.

Малоосвічена (і вільне володіння англійською тут, на жаль, нічого принципово не змінює) псевдоукраїнська псевдоеліта, що прорвалася до найвищої влади на крові Небесної сотні, цього всього геть не розуміє. Принаймні таких висновків мож-

на дійти, дивлячись на практичні кроки нинішніх постмайданних керманівців. Адже вони знову відтворюють те, у чому самі сформувалися, зросли й збагатилися: систему Кучми — Януковича на чолі з феодално-клерикальним олігархом, але з псевдопатріотичною риторикою.

Постмайданний час засвідчив, що вони вже не зміняться самі й не дозволять докорінно змінитися Україні. Найкраще, що ті діячі могли б зробити для неї, — піти геть. І це суттєво пришвидшило б процеси соціально-економічних і політичних перетворень. Адже сьогодні «люди сцени Майдану», як їх називають, на відміну від мільйонів учасників Революції гідності, сприяють увічненню всього того, проти чого Майдан боровся. Про яку нормалізацію, приміром, на Донбасі може йтися, коли навіть на визволених територіях зміцнюється влада колишньої регіональної партноменклатури? І робиться це за цілковитого сприяння центральної влади. Практично повністю позбавлена покарання за активний сепаратизм, ця публіка перегрупує свої лави й розраховує знову загнати Донбас під свою «залізну п'яту». Адміністрації на вулиці Банковій у Києві легше домовлятися з ними (справа знайома та звична), ніж реально допомагати здоровим силам Донбасу принципово змінити

«Куля в лоб». Влада, незважаючи на всі останні національні випробування, не позбулася глибинної малоросійської суті

ситуацію на Сході України. Компрадори при владі, які жваво торгують із російським агресором, штовхнули Україну в політико-дипломатичну пастку так званих мінських домовленостей, що насправді унеможливають реінтеграцію українських територій, адже в мінських документах записано про обов'язок Києва погодитися на існування на Сході країни непідвладних Україні, але де-факто підвладних Москві анклавів. Особисто відповідальним за цей геополітичний глухий кут і пряму загрозу Україні Петро Порошенко.

ЖОДНЕ ФУНДАМЕНТАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ МАЙДАНУ-2 НЕ ВИКОНАНЕ. САМЕ ЦЕ РОБИТЬ ТРЕТІЙ МАЙДАН МОЖЛИВИМ

Буквально на очах у суспільства відбувається ренесанс усього того зла, якому протистояли українці під час Революції гідності. Так звана боротьба чинної влади з корупцією — то якась сумна комедія. Опозиційний блок (нинішня назва Партії регіонів), у якому дуже широко представлені корупціонери, сепаратисти, злодії та зрадники, де-факто має «охоронну грамоту» від Банкової, його не чіпають. Сьогодні можна почути повідомлення про те, що найближчим часом в Україну з тріумфом повернеться Дмитро Фірташ. Це, звісно, може позбавити нашу державу допомоги Заходу, адже США прагнуть розібратися із цим фігурантом, маючи до нього свої порахунки. Таке нахабне сприяння «топовим» корупціонерам може спровокувати обурення у Вашингтоні. Як публічно заявив нардеп від Блоку Петра Порошенка Сергій Лещенко, влада не висуває жодних претензій до Фірташа, Львовчкіна, Юрія Бойка, бо між ними й нею укладено «пакт про ненапад»...

Жодне фундаментальне завдання Майдану-2 не виконане.

Саме це робить третій Майдан можливим.

Нинішня влада не функціональна, вона не забезпечує захисту національних інтересів України, сприяючи збереженню кланово-олігархічної системи, що є в усіх сенсах згубним для країни.

Влада, незважаючи на всі останні національні випробування, не позбулася глибинної малоросійської суті, постійно намагаючись загравати й домовлятися з Кремлем за рахунок життєвих інтересів України. Складається враження, що ця верхівка є смертельно небезпечною для нації.

Дедалі частіше можна почути про підготовку в парламенті так званої широкої коаліції, «ширки», у складі депутатів — бізнесюків і корупціонерів із Блоку Петра Порошенка та регіоналів з Опозиційного блоку, «Відродження» і «Сили народу». Створення такого об'єднання, що означатиме повернення до влади Партії регіонів, — це реванш людей Януковича — Путіна в Українській державі, це політичне загарбання України Кремлем руками п'ятої колонії. Що з цього випливатиме? Те, що Майдан-2 був марним, що під час Революції гідності українці гинули марно, що українські солдати на Сході проливали кров марно, а Путін завоював Україну «мирним шляхом». І тоді вибір буде

дуже обмеженим: або втратити Україну, або третій Майдан, що стане вже безальтернативним. Готується спроба перекреслити Революцію гідності, звести її нанівець, реставрувати режим Януковича без його фізичної присутності в країні (хоча й тут будуть можливі варіанти)...

Антиукраїнська верхівка заступила шлях революційному потоку, намагаючись утилізувати й капіталізувати хвилю народного гніву, використати його у своїх егоїстичних інтересах і повернути українську історію назад. Проте будь-яка незакончена революція потребує логічного завершення. Якщо вона не йде далі, то скочується в болото реакції, що ми сьогодні й спостерігаємо в Україні. Так, революція — завжди ризик, бо ніхто не може достеменно спрогнозувати її розвиток і результат. Але це менше зло, ніж гарантована деградація, розпад і «мирна» здача України найлютішому ворогу. За півтора року українці переконалися, що під проводом нинішньої влади нічого доброго не буде: ні реформ в інтересах народу, ні подолання корупції, ні демократії для народу, а не для олігархів і вищої бюрократії, ні пристойного рівня життя, ні гідної медицини, ні сучасної освіти, ні справедливості (юстиції), ні розгрому агресора, ні повернення окупованих територій. Нічого! Хіба що ще більше збагатіє бізнесмен Петро Порошенко, який за сумісництвом працює в Україні президентом. Вирішуватимуть свої особисті бізнесові питання інші «достойники», які, може, домовляться, а може, і ні з московським «ханом». Тут усе також дуже непередбачувано... Зрештою, можна згадати ігри Ріната Ахметова на Донбасі, унаслідок яких йому довелося покинути рідний край. Але, здається, це його нічого не навчило... Однак абсолютно передбачувано, що в цьому «князівстві» нео-Януковича абсолютна більшість українців жодних перспектив не матиме, адже їх позбавлять майбутнього. Саме проти гарантованої абсолютної безперспективності свого життя мільйони українців виходили на майдани, де вони розпочали революцію. Тепер її треба завершити, не зупиняючись на півдорозі. Чи послабить це опір зовнішньому агресорові? За певних обставин може послабити. Але може й посилити, надто коли до командування армії, до Генштабу, Міністерства оборони замість вихованців системи Кучми — Януковича прийдуть нові революційні сили, які зможуть створити справді нову армію, спрямувати весь потенціал країни й народу на перемогу. Коли з'явиться лідер, який буде стурбований не тим, як змовитися з Путіним чи заробити ще один мільйон доларів, а тим, як завдати поразки агресору.

Немає жодних сподівань, що антимайданна влада порозумнішає, щось збагне й почне діяти інакше, бо вона керується виключно кланово-олігархічним рефлексом збагачення, утримання влади за будь-яку ціну та нескінченних підклимних «договорняків». І в цьому немає нічого дивного, адже всі ці януковичі, азарови, захарченки були їм набагато ближчими й зрозумілішими, ніж той «посполитий» люд, що стояв перед сценою Майдану. Саме ті ситуативні регіональні супротивники для них свої, бо з ними завжди можна змовитися. З народом це практично неможливо... Кланово-олігархічна система у 2013–2014 роках зазнала великих струсів, але встояла. Зараз по ній необхідно завдати остаточного смертельного удару. ■

Чи буде третій?

Денис Казанський

Що має стати альтернативою відкритому повстанню проти влади

Хоч як дивно, у чергову річницю Майдану в Україні знову подійкують про майбутню революцію. Привид третього Майдану блукає країною, і багато аналітиків розцінюють імовірність такого сценарію досить високо. Мовляв, реформи буксують, економіка стабільно в кризі, ціни зростають, при цьому корупційні схеми нікуди не зникли, а злочинці лишаються на волі. Умови для соціального вибуху досить сприятливі. До того ж у країні десятки тисяч людей із бойовим досвідом, а кількість одиниць зброї на руках взагалі не піддається жодному обліку.

Однак можливий третій Майдан, на відміну від попередніх, навряд чи матиме масову підтримку в суспільстві. Перманентна революція—фетиш радикалів, а не обивателів. Тому сьогодні до повстання закликають передусім досить маргінальні сили, для яких головним є не так результат, як сам процес.

На відміну від революцій 2004 та 2014 років майбутній гіпотетичний Майдан становить реальну загрозу існуванню країни. Якщо раніше протистояння в столиці відбувалося між національно-демократичними силами, орієнтованими на Європу, та проросійськими олігархічними кланами, орієнтованими на Путіна, то тепер воно розгортається між ліберально-демократичними силами та радикалами. У цьому новому протистоянні вибір, на чий бік стати, для українського суспільства вже не такий очевидний, як раніше. Якщо проти Януковича в єдиному пориві згуртувалися націоналісти, ліберали, малозабезпечені громадяни, середній клас, бізнес та інтелігенція, то лідерам гіпотетичного третього Майдану вже не варто розраховувати на такий консенсус. Імовірно повстання проти чинної влади, швидше за все, призведе до протистояння між представниками різних класів та соціальних груп і занурить Україну в хаос.

Найбільш яскраво цей антагонізм ілюструє недавній скандал за участю впливового в минулому українського політика Євгена Червоненка. Соратник Віктора Ющенка, який входив до числа так званих любих друзів, дуже негативно охарактеризував святкування чергової річниці Помаранчевої революції, яке відбулося в Києві. Особливо жорстко він розкритикував радикальних націоналістів з УНСО, представники яких озвучували на Майдані антисемітські гасла. Їх Червоненко пообіцяв знайти та відрізати їм язика.

Акція за участю УНСО справді відгонила коричневим душком. І, як завжди буває в таких випадках, досить докладно висвітлювалася представниками російських ЗМІ, що фіксували висловлювання маргіналів на відео й активно цитували їхні заяви.

Немає сумніву, що представники таких маргінальних сил активно підтримають імовірні масові виступи проти Порошенка та будуть в авангарді таких протестів. Проте поки що не зрозуміло, хто ще готовий очолити революцію, крім них. Відсутність адекватних лідерів—головна проблема гіпотетичного третього Майдану. Власне, саме наявність таких лідерів і виразних програм дій завжди була тим, що відрізняло революції від безглузвих та нещадних бунтів. Якщо знову повернутися до Майданів 2004 і 2014 років, то там ми побачимо і загально визнаних лідерів повстання, якими маси збиралися замінити Януковича, і чіткі вимоги повсталих. Слабо окреслені контури третього Майдану поки що не дають нам відповіді на запитання, хто очолюватиме революцію проти Порошенка та Яценюка і яка в них програма дій.

МАЙДАН-2014 НЕ СТВОРИВ НІ ВЛАСНОЇ ПАРТІЇ, НІ ВЛАСНОГО РУХУ, А ПРОСТО ЗАБРАВ ВЛАДУ В ОДИНХ ПОЛІТИКІВ І ПЕРЕДАВ ЇЇ ІНШИМ

Критики влади, які постійно кажуть про «зраду» та незадовільну роботу депутатів і міністрів, найчастіше мають рацію. Але нічого, крім свого праведного гніву, вони, на жаль, поки що запропонувати суспільству не здатні. Хто конкретно зможе замінити Авакова та Ярецько? Який план реформ може запропонувати опозиційний міністр економіки? Як подолати економічну кризу і впоратися з дефіцитом бюджету? На жаль, відповідей на ці запитання ніхто не дає. В Україні поки що немає навіть натяку на опозиційний уряд, якщо, звичайно, не вважати таким «тіньовий уряд» Опозиційного блоку, який краще зайвий раз не згадувати в пристойному суспільстві. Отже, чекати від чергової революції якогось конструктиву поки що не випадає.

Очевидно, що новий Майдан навіть у разі успіху навряд чи вирішить фундаментальні проблеми країни й, швидше за все, приведе до того самого результату, що й два попередні. Не можна сказати, що революції 2004 та 2014 років не дали ніякого оздоровлення та прогресу для країни. Але їхні результати виявлялися незрівнянно меншими за очікування. Адже просто повалити владу недостатньо для того, щоб поліпшити ситуацію в країні. Головне—зуміти скористатися плодами революції. А цього робити в Україні поки що не навчилися.

Майдан-2014 не створив ні власної партії, ні власного руху, а просто забрав владу в одних політиків і передав її іншим. Його польові командири, лідери громадської думки та моральні авторитети, на яких маси поклали великі надії, не змогли

ФОТО: УНІАН

Почути вулицю. Тиск на парламент із вимогою ухвалити «безвізові» закони виявився ефективним

об'єднатися й створити якісно новий політичний рух. Усі вони розсмокталися по вже наявних олігархічних політичних партіях і блоках, розчинилися в океані популістів та політичних повій. Створити з активістів, журналістів і борців із корупцією єдиний кулак, який був би постійно націлений в наявну систему, на жаль, не вдалося. Тільки зараз у парламенті створюється об'єднання депутатів, які проголосили своєю метою боротьбу з корупцією. Це «Антикорупційна платформа» в Блоці Петра Порошенка. Проте поки що не зрозуміло, наскільки серйозними є заявлені цілі. Окремі спроби створити партії нового зразка, що складаються з громадських активістів та політиків нового формату, робляться й знизу. Тут варто відзначити поки ще скромні досягнення молодих партій «Демократичний альянс» та «Сила людей», які принципово відрізняються від інших політичних сил тим, що звітують про свої джерела фінансування й домагаються результату, не даючи реклами на ТБ. Причому «Силі» вдалося досягти успіху навіть у великих промислових містах, як-от Кривий Ріг та Маріуполь, де взагалі ніхто не міг повірити в проходження таких політичних партій. Якщо молоді політики зможуть проявити себе в місцевій владі, у майбутньому вони, напевно, претендуватимуть на глобальніші здобутки та провідні позиції в українській політиці.

Змінювати владу, тиснути на неї та домагатися реформ в Україні не тільки можна, а й україн необхідно. Але при цьому важливо мати чіткий алгоритм дій і розуміти, як саме реалізувати поставлені цілі. Сучасна реальність пропонує громадянам безліч інструментів, які допомагають добитися виконання своїх вимог. Головне — правильно використовувати ці інструменти.

Український сегмент Facebook давно вже фактично перетворився на 451 депутата українського парламенту. Лідерам думок, які не мають жодних владних

повноважень, вдається домагатися звільнення окремих корумпованих чиновників і навіть ухвалення необхідних законів. Досить згадати хоча б публічне лінчування в соцмережах «Самопоміч», яка не хотіла голосувати за закон проти дискримінації меншин. Після хвилі обурення, що здійнялася в середовищі впливових блогерів із тисячами підписників, важливий закон усе ж ухвалили. Приклад такої конструктивної роботи доводить, що іноді «диванні війська» можуть бути ефективнішими за вуличних бійців із «коктейлями Молотова».

Щоб досягти успіхів і домогтися реальних змін в Україні, громадянському суспільству сьогодні слід іти таким конструктивним шляхом. Для цього треба, по-перше, мати власний план із виведення економіки з кризи. По-друге, діяти спільно, а по можливості створити єдину організацію. По-третє, використовувати законні інструменти, за допомогою яких міняти українську реальність: соціальні мережі, медіа, а також вибори та політичні партії.

Нині кожен із цих інструментів окремо доводить свою ефективність. Журналісти та лідери думок часто змушують політиків іти на поступки й виконувати обіцянки, які вони давали раніше. А на виборах в Україні сьогодні вже не завжди все вирішують гроші. Щоб здобувати вирішальні перемоги, громадянському суспільству слід просто дійти консенсусу й максимально ефективно користуватися наявними інструментами, діючи при цьому спільно. Принаймні в інших державах це працювало.

Очевидно, що шлях до прогресу не буває простим. Як правило, він довгий і тернистий, а прості рішення найчастіше пропонують популісти. Але іншого вибору, окрім як іти цим довгим і важким шляхом, в українців немає. Інші заведуть у глухий кут, звідки, можливо, виходу вже не буде. ■

Мінливий базис

Любомир Шавалюк

В Україні регулярно говорять про ймовірність третього Майдану. Але чи є для цього економічні передумови?

Минуло два роки від початку Євромайдану, який переріс у Революцію гідності. Дехто підбиває підсумки. Зміни, що сталися в країні після революції, на перший погляд, мізерні й не вселяють оптимізму. Єдина вимога Майдану, яку вдалося реалізувати, — «Зека геть!». Та й то не повністю: члени «Сім'ї» і досі впливають на багато процесів в Україні (зокрема, на Донбасі) за допомогою свого бізнесу, вірних посіпак, регулярних інформаційних атак. У решті досягнення Революції гідності вкрай невтішні: у країні триває війна, реформи відбуваються таким темпом, що на думку спадає прислів'я «доки сонце зійде, роса очі виїсть», корупцію з органів влади викоринити ніяк не вдається, олігархи загалом зберігають свої позиції, учасники режиму Януковича, організатори масових убивств і переслідувань досі на волі. Усе це підсилюється глибокою безпрецедентною економічною кризою, яка за два роки з'їла п'яту частину економіки, і зубожінням населення, що втомилася від нинішніх реалій. Ситуація в країні складна. На

цьому тлі регулярно чути розмови про неминучість третього Майдану. Але чи існує підґрунтя для того, щоб вони втілилися в життя?

ПРИЧИНИ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

Якщо уважно проаналізувати економічні передумови Революції гідності, то виявиться, що вона сталася зовсім не через голодне життя. Номінальні зарплати протягом 2010–2013-го зростали із середнім річним темпом понад 13%, що за нульової інфляції, яка зберігалася кілька років, і стабільного валютного курсу 8 грн/\$ давало змогу багатьом простим українцям відчувати помітне, хоча й не стрімке збільшення купівельної спроможності власних доходів. На кінець 2013-го середня зарплата в країні становила майже \$430 — цілком пристойний рівень у теперішній час. Депозитні ставки в гривні протягом трьох років перевищували 20%, що давало змогу збільшувати заощадження.

Махрові прихильники радянських часів упивалися такою бажаною «стабільністю», як за Союзу.

Сумнівний клас. Наразі гасла так званих тарифних і кредитних Майданів привабили здебільшого маргінальну публіку

І при цьому держава нібито дбала про них, регулярно підвищуючи соціальні виплати. Поки в кишенях прибувало грошей, згаданий контингент не цікавили тотальна корупція, системне віджимання бізнесу режимом, обмеження можливостей для розвитку людини й суспільства. Цих людей не бентежило навіть те, що примарний добробут не міг тривати вічно, бо дію економічних законів ніхто не скасовував. Тому сукупність українців із таким соціально-економічним портретом не могла утворити базис Революції гідності. Їх загалом усе влаштувало.

Але була й інша частина суспільства. Передусім ідеться про громадян, здатних подивитися трохи вперед і зрозуміти, що траєкторія, якою вів країну режим Януковича, чимдалі віддалялася від вимог, котрі ставили перед людиною й суспільством життя та час. Це раніше чи пізніше закінчилося б безвихіддю та катастрофою як в економічному, так і в суспільно-політичному вимірах. Вони усвідомлювали, що «стабільність» і «добробут» від режиму були лише тимчасовими примарами.

Не можна сказати, що Майдан не мав економічних передумов. Вони існували, але були своєрідними: йшлося про незадоволеність не тодішнім рівнем матеріальних статків, а штучно обмеженою режимом різноманітністю можливостей підвищити той рівень у майбутньому, покладаючись на себе та чесну працю. Тобто українці протестували проти відсутності перспектив розвитку, реалізувавши які можна було б забезпечити свій добробут.

Завдяки цьому в соціальному базисі Революції гідності були найбільше представлені дві категорії українців. Перша — студентство та молодь загалом, із якої й розпочався Євромайдан. Практично в усіх суспільствах ця верства населення здебільшого не має за душею нічого, окрім потенціалу, віри в себе та перспектив розвитку. Останні Янукович наполегливо хотів у неї забрати, чим спровокував масовий спротив. Будь-яка революція потребує молодої крові, щоб забезпечити динаміку, необхідну для здійснення радикальних перетворень. Але не кожна створює достатньо мотивів для того, щоб молодь виступила на її боці. Так склалося, що основні вимоги Євромайдану цілковито відповідали потребам молодих людей. Саме тому Революція гідності була приречена на успіх.

Друга ключова категорія українців — малі та середні підприємці, які вже звикли, що їхня доля в їхніх руках. Режим хотів поставити під сумнів цю істину, за що й поплатився. Статистика в цьому контексті дуже красномовна: якщо на кінець 2009 року кількість фізичних осіб-підприємців (ФОП) на 10 тис. населення в Україні становила 579, зрости за 2008–2009-й, попри глибоку економічну кризу, на 21%, то на кінець 2013-го — лише 292, тобто майже удвічі менше (після революції тільки за 2014 рік ця цифра збільшилася на 27% — до 370). Янукович залишив поза законом понад мільйон ФОП, тож не дивно, що саме підприємці утворили один зі стовпів соціального, а тим більше економічного базису Революції гідності.

ВІДСУТНІЙ БАЗИС

Що ми маємо сьогодні? За великим рахунком революціонери досягли того, за що боролися. Молодь дістала всі можливості, щоб себе проявити. Йдеться не тільки про кілька десятків чи сотень учорашніх студентів, які пішли працювати в »

К Н И Г А Р Н Я

7–12 грудня чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

7 грудня, 18:00 — вечір до 150-річчя від дня народження Редьярда Кіплінґа. Презентація нових видань від видавництва «Навчальна книга — Богдан». Нагородження перекладачів — лауреатів Премії імені Редьярда Кіплінґа. Модерує Кирило Галушко. Сергій Василюк (гурт «Тінь Сонця») виконує пісні на слова поета.

8 грудня, 18:00 — мережевий проект «Дім. Зміни». Кримські татари: історія України.

9 грудня, 18:00 — презентація книжки Чеслава Мілоша «Земля Ульро». Спільно з Польським Інститутом у Києві та видавництвом «Юніверс».

10 грудня, 18:00 — презентація книжки Михайла Слабошпицького «Наближення до суті. 35 літературних доль». Спільно з видавництвом «Ярослав Вал».

11 грудня, 18:00 — презентація книжки «Голуби відлітають». Спільно з видавництвом «Комора».

12 грудня, 12:00 — дитяча субота від Простору української дитячої книжки «БАРАБУКА». Презентація книжки «Принцеса-кухарка» за участю художниці й авторки видання Віолетти Борігард.

Львів (просп. Свободи, 7):

7 грудня, 18:00 — презентація поетичних двомовних (українською та англійською) книжок Марти Починайко «Дзвін каменю» і «Квіти сліз». Спільно з видавництвом «Апріорі».

9 грудня, 11:00–17:00 — написання листів на захист жертв порушень прав людини. У межах Марафону написання листів-2015, спільно з організацією «Міжнародна амністія в Україні».

9 грудня, 17:00 — КОЛО КНИЖКИ з підлітками. Спільно із Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва й організацією «Пласт».

10 грудня, 18:00 — презентація книжки Оксани Луцишиної «Любовне життя». Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

7 грудня, 18:00 — авторський вечір Катерини Девдери з нагоди виходу поетичної збірки «Літери і стихії».

9 грудня, 18:00 — мандрівний фестиваль Docudays UA. Показ фільму «Це моя земля».

10 грудня, 18:00 — мандрівний фестиваль Docudays UA. Показ фільму «Звідки з'являється пил і куди зникають гроші».

11 грудня, 18:00 — презентація книжки Маргарити Сурженко «Нове життя. Історії з Заходу на Схід». Спільно з літературною агенцією Discursus.

Харків (вул. Сумська, 3):

8 грудня, 18:30 — презентація святкових новинок видавництва «Фонтан казок». Іван Андрусак представляє новорічно-різдвяну «Зимову казку» Олеся Ільченка та Ольги Кузнецової, тримовну книжку-картинку «Мрія» Олега Чаклуна і Юлії Пилипчатіної, містичну повість «Старий будинок» Олександри Дорожовець та поетичну збірку Сашка Дерманського «Бигмоти не медмеді».

9 грудня, 19:00 — дискусія «Ігроманія. Інтернет-ігри vs настільні ігри. Плюси і мінуси». Дискують Тетяна Богомаз та Біхруз Абнозоглу.

10 грудня, 18:00 — лекція Олени Матушек «Сім життів Нечуя-Левицького» та презентація нового видання «Кайдашевої сім'ї». Спільно з видавництвом «Основи».

Тернопіль (вул. Валова, 7–9):

10 грудня, 18:00 — презентація книжки Маргарити Сурженко «Нове життя. Історії з Заходу на Схід». Спільно з літературною агенцією Discursus.

Інформаційний партнер

Тижень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

органи влади й безпосередньо долучилися до проведення реформ в Україні, хоча поки що й не керують процесом. Мова про власників численних затишних тематичних кафе, котрі після Майдану десятками з'являються в Києві та інших українських містах; про творців нових брендів одягу та модних магазинів, яких — суто українського походження — до революції можна було перелічити на пальцях; про засновників українських стартапів, що тепер уже регулярно стають відомими навіть у світі. Так, у нинішніх умовах молоді складно, бо вона ще не встигла себе реалізувати й конвертувати свій потенціал у матеріальний результат. Але вона має віру в себе і поле для діяльності.

Підприємцям зараз не менш важко, зважаючи на макроекономічні обставини. Сукупний попит у країні та рівень доходів населення знизилися, тому багато з них трохи відійшли від бізнесу: одні стали волонтерами, другі на добровільних засадах пішли працювати в органи влади, треті формують організоване громадянське суспільство, намагаючись впливати на рішення влади. Але у них з'явилися перспективи.

ЯКБИ ГІПОТЕТИЧНО В УКРАЇНІ РАПТОМ ПОЧАВСЯ МАСОВИЙ ОЛІГАРХОПАД, ТОДІ БУЛИ Б ПІДСТАВИ ГОВОРИТИ ПРО МОЖЛИВІСТЬ ПІДТРИМКИ СКОРОБАГАТЬКАМИ ЗАКОЛОТУ ПРОТИ ЧИННОЇ ВЛАДИ

Тобто економічний і соціальний базиси Революції гідності фактично відійшли в минуле, як і сама революція, принаймні її гостра фаза. Можна заперечити, мовляв, вимоги Майдану здебільшого не виконано, тож не виключено, що стовпи Революції гідності знову повстануть. Але ж більшість із них усвідомлюють, що реформи тривають, хоч і повільно, доказова база для судових процесів збирається тощо. А головне — керівництво держави дослухається до громадянського суспільства й бере на озброєння деякі його пропозиції. Цей факт створює в активних українців відчуття причетності до змін у країні, а воно саме по собі нівелює розчарування недолюбленістю нинішньої влади. У такому контексті Майдан 3.0 можливий лише в разі, якщо влада перестане рухатися шляхом змін чи дослухатися до українців. І хоча такі випадки зрідка виникають (наприклад, у процесі напрацювання податкової реформи більше прислухалися до іноземців, аніж до власних громадян), але поки що вони не мають системного характеру.

ПРИМАРНІ ШАНСИ

А що прийшло натомість? З'явилося багато (мабуть, мільйони) людей, розчарованих війною, економічним спадом (високою інфляцією, безробіттям, низькими реальними доходами), зниженням рівня безпеки в країні. Чимало з них опинилися за межею бідності й зазнали маргіналізації в суспільно-політичному плані. Чи можуть ці категорії населення самостійно запустити третій Майдан? Однозначно ні. На це є кілька вагомих причин. По-перше, їм бракує молоді крові, як було сказано вище. Пенсіонери революцій не роблять. У результаті Євромайдану молодь нічого не втратила в матеріальному сенсі, бо нічого й не мала. Зате здобула багато в сенсі

можливостей для розвитку. Тому мотиви підтримувати третій Майдан у неї відсутні.

По-друге, соціальному базисові потенційного Майдану 3.0 бракує рішучості. Учасники Євромайдану були готові віддати життя за своїх друзів та ідеали, бо багатьом смерть видавалася не гіршою альтернативою, ніж життя в разі поразки Революції гідності (що фактично означало повернення в совок). Водночас багато хто з нинішніх невдоволених може протестувати, лише сидячи вдома на дивані. Інші не мають часу, здоров'я або ще з радянських часів навчилися бути покірними (це визначає обмежений потенціал їхнього протесту).

Зараз нерідко говорять про те, що з'явилося дуже багато людей, які хочуть виїхати з України. Мовляв, давно не було чути про такі масові наміри емігрувати. Але ж це і є наочний результат зміни базисів революцій! До Революції гідності неможливість існувати в тодішніх умовах усвідомлювали творчі та підприємливі люди, передусім молоді. Такі завжди в меншості, тому їхня зневага не здавалася масовою (навіть у перші тижні Євромайдану ніхто не вірив, що до протестів долучаться сотні тисяч, а згодом мільйони українців, бо нарікання можна було почути не так часто). Але ця меншість здатна акумулювати непропорційно велику кількість соціальної енергії, тому й змогла успішно здійснити революцію. Після Майдану нинішніми реаліями життя, передусім матеріального, незадоволені ті люди, які звикли не напружуватися, отримувати все без надмірних зусиль, орієнтовані на споживання, а не на творчість, реактивні, а не проактивні. Їх більшість, але потенціал їхнього протесту обмежений. Максимум, на що вони здатні, — виїхати з країни туди, де буде легше існувати (саме тому розмови про еміграцію масові). А в більшості випадків така категорія населення просто обмежується протестами вдома на кухні чи пустими балачками про еміграцію. Рішучості щось змінити немає.

По-третє, їм бракує економічного підґрунтя. Який прошарок населення, що має певну фінансову потужність, може підтримати третій Майдан? Підприємці — ні, як було сказано вище. Олігархи — ні, бо поки що зберігають свій вплив у країні. Якби гіпотетично в Україні раптом почався масовий олігархопад, тоді були б підстави говорити про можливість підтримки скоробагатьками заколоту проти чинної влади. А поки що такі розмови нічим не обґрунтовані. Тільки дві сили можуть стати економічним базисом третього Майдану: представники режиму Януковича й ставленики Кремля. Однак обидва ці прошарки сьогодні мають несуттєву підтримку в Україні, до того ж їхня соціальна база стрімко зменшується.

І останнє. Потенційному новому Майданові бракує поводири. Популісти на кшталт Ляшка хороши тільки на словах, та й можливе заворушення слабо відповідає їхнім інтересам. Мілітаризовані радикальні угруповання знову ж таки не мають достатньої соціальної бази, про що свідчать результати виборів. До того ж вони можуть зіштовхнутися з потужним спротивом тих, хто відшліфував військову майстерність, воюючи на східному фронті за ідеали Революції гідності.

Можна провести паралелі з подіями сторічної давності. Тоді успіхи Лютневої революції, загалом покликаної трансформувати прогнилу імперію, не

зможли закріпитися через надмірний хаос і громадянську війну. До того ж знайшлася така непересічна фігура, як Ленін, що очолила маргіналів й організувала Жовтневу революцію, у результаті якої Україну було відкинуто на багато десятиліть назад. Зараз маємо перемогу Революції гідності, ідеали якої потроху втілюються. Від її закінчення минуло вже утричі більше часу, ніж між Лютневою та Жовтневою, а фігури на кшталт Леніна на горизонті не видно. Так, є багато незадоволених, є також досить радикально налаштовані маргінали, чисельність яких, можливо, зростає, але й громадянське суспільство нині значно монолітніше та більш свідоме, воно поступово рухається до своєї мети. У таких обставинах повторення контрреволюційного сценарію сторічної давності малоймовірно. Воно можливе хіба що під потужним зовнішнім впливом, який, дякувати Богу, нині є кому нейтралізувати.

НЕСПОКІЙНИЙ СВІТ

Можна зауважити, що настали такі часи, коли революції та соціальні заворушення стають нормою у світі. Особливо це стосується арабських країн, у яких за останні п'ять–сім років пройшов добрий десяток революцій, деякі тривають дотепер. Але якщо розглядати суто економічні їх передумови, то Україна кардинально відрізняється від решти країн. Базисом соціальних потрясінь в Арабському світі було різке зростання світових цін на продовольство, яке імпортують країни Північної Африки та Близького й Середнього Сходу. За даними МВФ, за шість років, із 2005-го по 2011-й, ціни на їжу та

напої у світі зросли в 1,8 раза, на зернові — у 2,2 раза. Через два роки після кризи 2008–2009-го вони були вищими, ніж у рік перед кризою відповідно на 16% і 4% й почали знижуватися відносно недавно, до того ж разом із цінами на енергоносії, які є основним видом експорту багатьох арабських країн. Тобто там протестували проти зростання вартості життя, вину за яке мешканці відповідних країн не зовсім справедливо поклали на їхнє керівництво.

В УКРАЇНІ У 2013–2014-МУ ПРОТЕСТУВАЛИ ПРОТИ ВІДСУТНОСТІ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ. САМЕ ТОМУ НАША РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ ВИКЛИКАЛА СТІЛЬКИ ПОВАГИ У СВІТІ

Натомість в Україні, як уже було сказано, протестували проти відсутності можливостей для розвитку. Саме тому наша Революція гідності викликала стільки поваги у світі, а явища, які вона започаткувала, наприклад волонтерство, ще посядуть своє достойне місце в нових суспільних відносинах, що повинні прийти на зміну нинішнім. Чи знайдеться в Україні місце для ще однієї революції, подібної до тих, які зараз десятками відбуваються у світі? Ймовірно, ні, бо найактивніша частина суспільства вже віддала свій голос за майбутнє, тобто за розвиток, а не боротьбу з тимчасовим падінням рівня життя. Якби така революція відбулася, то однозначно була б кроком назад у всіх аспектах. ■

КАБЕЛЬНІ МЕРЕЖІ

електрика, комп'ютерні та телефонні мережі, відеонагляд,
системи доступу, сигналізація, wi-fi

ІНСТАЛЯЦІЇ
+СЕРВІС

телефонуйте, щоб дізнатися про послугу більше:

Аргумент відчаю

Підготував Станіслав Козлюк

Тиждень поцікавився в політиків, чому силові аргументи досі лишаються одним з інструментів впливу на парламентаріїв та чиновників і наскільки дієвими можуть бути такі засоби.

ЄГОР СОБОЛЕВ, «САМОПОМІЧ»:

Застосування сили в політиці має дві причини. Традиційно хороша й погана. Хороша така: бійки, сварки, протистояння, які в частини людей викликають втому й несприйняття, є добрим сигналом того, що в українському політикумі нарешті розірвана кругова порука. В Україні упродовж років в усіх органах влади спостерігалися мир і злагода. Фактично це була одна клептократична корпорація, яка опанувала всі схеми перетворення влади на гроші. І хоча час від часу для телебачення під вибори вона демонструвала окремі протести й протистояння, але то була фальш, аби показати виборцям «боротьбу». Зараз у парламенті, уряді, ЗСУ з'явилася частина людей, які не хочуть бути членами корпорації, які не роблять бізнес на владі й не дають робити це іншим. Звіди й виникають яскраві конфлікти, які ми останнім часом спостерігаємо. Погана причина полягає в тому, що ми, на жаль, не маємо правових інструментів для вирішення проблем. Ну заслухали ми тричі Шокіна на комітеті щодо розслідування справ по Євромайдану. І що? Кажемо Авакову:

«Паскала звільнили, Чоботаря звільнили, а якого біса на посаді начальника поліції Києва лишається Олександр Терещук, який був душителям волинського Євромайдану?». Ну кажемо. І що? І таких «і що» дуже багато. Ми як парламентський комітет (з питань запобігання і протидії корупції. — Ред.) стежимо за 200 розслідуваннями щодо корупції високопосадовців, злочинів проти Євромайдану тощо. І часто я безсилий. Як депутат я задівав усі парламентські методи: антикорупційні закони, яких ми ухвалили більш ніж достатньо, механізми парламентського контролю, як-от звернення, запити, слухання на комітеті, навіть походи комітетом до посадовців. Скажімо, так ми ходили до Демчишина, коли він уклав контракт на постачання російської електроенергії. Але цього недостатньо. Як парламентарій я не маю права арештовувати. А ті, хто має таке право, і далі працюють із корупціонерами й найбільшими злочинцями держави. Як результат — кулак стає аргументом відчаю. Ти не можеш із цим миритися, але не знаєш, як у правовий спосіб зупинити. Аргумент бійок працює, коли неможливі правові способи вирішення проблеми. Разом із тим я не схвалюю силових методів, хоч і став ініціатором першої бійки в Раді. Це не личить парламентарію.

ЄГОР ФІРСОВ, БЛОК ПЕТРА ПОРОШЕНКА:

Якщо говорити про застосування сили в політиці, то тут завжди є тонка грань. Її потрібно відчувати і політикам, і суспільству. Це, напевно, одна з найважливіших якостей демократичного суспільства. На жаль, в Україні сила, там де потрібно, не застосовується. А в питаннях, де можна було б обійтися правовими методами, навпаки. Скажімо, за допомогою сили ми свого часу боролися проти Януковича на Майдані. Зараз ніщо не заважає підприємцям вимагати зменшення податків, суспільству вимагати ухвалення закону про державну службу тощо. Це можна робити за допомогою мітингів, демонстрацій, якщо потрібно, навіть із палаючими шинами. Але якщо це відбувати-

меться на користь, за конкретну мету й конструктив. Чесно, я навіть сам долучився б до таких позитивних суспільних ураганів. І водночас нині в нас багато замовного застосування сили в політиці. Скажімо, буває катання тих чи інших депутатів у сміттєвих баках. Як на мене, силові ініціативи в суспільстві народжуються тому, що люди не бачать справедливості. Натомість Михайло Добкін гуляє вулицями, Нестор Шуфрич виступає в телевізорі, регіоналі-сепаратисти, які писали листи Путіну й вивішували триколори, перемагають на виборах у Донецькій області. І до цього всього в нас нормально не працюють суди й прокуратура. У людей відчай, вони виходять на вулиці, закидають когось фарбою, підганяють до адмінбудівель сміттєві баки. Думаю, якби держава чіткіше й краще виконувала функцію справедливості, цього не було б. І суспільство поводитися б стриманіше.

АНДРІЙ ТЕТЕРУК, «НАРОДНИЙ ФРОНТ»:

Якщо спостерігати за парламентами інших країн, то силовий конфлікт є доволі поширеним явищем, нехай то буде Японія чи Велика Британія. Парламентарії застосовують фізичну силу для вирішення питань, щодо яких вони не порозумілися. Хоча наголосити, що для мене як політика застосування фізичної сили є неприпустимим. Хоча все залежить від ситуації та позиції кожного депутата. Утім, не варто забувати, що в нас не лише чоловіки, а й жінки не соромляться застосовувати фізичну силу. Якщо ж говорити про силовий вплив вулиці на політику, потрібно розуміти: коли люди виходять на протест, то це важливий сигнал і для

президента, і для парламенту. Проблема в тому, що держава як єдиний монополіст на застосування сили, владних повноважень, інституту судочинства повинна реагувати на всі злочини, які скоюються в країні. Необхідно розуміти, що держава за допомогою прокуратури, судів, інших сил має робити все можливе, щоб злочинець сидів у тюрмі. Якщо цього не відбувається, суспільство використовує, як на мене, дещо неправильні, але інструменти впливу. Власне, сильна держава захищає своїх громадян. Коли ж суспільство змушене самотужки вирішувати проблему, забирати на себе каральні функції, то держава як монополіст їх позбувається. А позбувшись каральних функцій, вона перестає бути державою. Але правосуддя має бути понад усе. Якщо в нас пануватиме закон Лінча, то можна очікувати маніпуляцій, адже натовп сліпий. І особи, які ним керуватимуть, зможуть скеровувати його злість проти будь-якого громадянина.

ІГОР ЛУЦЕНКО, «БАТЬКІВЩИНА»:

Якщо говорити про застосування сили, як-от бійки в парламенті, то це навряд чи інструмент політики. Вони не так часто виникають, щоб на щось впливати. Та й варто бути чесними: такі випадки трапляються не лише в Україні. Тож розмахування кулаками — це радше інструмент для випуску пари.

Утім, потрібно звернути увагу на деякі аспекти «силових аргументів» у політиці. Тут є низка проблем, адже їх використовують для вирішення певних політичних завдань. Насамперед це стосується силовиків, себто правоохоронних органів. На сьогодні в Україні склалася ситуація, коли кожну людину можуть запроторити за ґрати й тримати там упродовж часу, який фактично вже є відбуванням покарання. Таким чином без рішення суду можна карати людину. І це один з основних інструментів у ключо-

вих питаннях. Так, є купа злочинців, яких усі знають із часів Віктора Януковича. І вони на волі. І є політичні суперники, які на довгий чи короткий період потрапляють за ґрати. Так, усі винні, всі порушили закон, але вибіркоче застосування правосуддя — це силовий інструмент. Реалії сьогодення такі, що повага до закону приблизно така сама, як за Януковича. Тобто поваги немає. Її необхідно добиватися. У нас є механізми, які пропонують концепцію класичної демократії, коли треба обирати тих, хто поважає закон. Але це не означає, що ми не маємо тиснути й вибивати з влади найодіозніших персонажів. Щоб була принаймні фрагментарна відповідальність за неповагу до закону. Концептуально це вирішується глибокими реформами: незалежненням судової гілки влади, розділенням законодавчої та виконавчої гілок. Такими глибокими реформами, на які нинішні владні інституції поки що не здатні. У перспективі це дасть інструмент, який допоможе нівелювати «силові аргументи».

ВАСИЛЬ ГАЦЬКО, ДЕМОКРАТИЧНИЙ АЛЬЯНС:

Щодо силового впливу людей на політику ситуація очевидна. Коли не працюють належним чином державні інституції: прокуратура, суди, поліція, люди беруть на себе відповідальність за встановлення, відновлення справедливості. Саме тому ми маємо і смітникову люстрацію, коли чиновників, регіоналів, як пам'ятаєте, закидали в смітцеві баки, і часте рукоприкладство.

Тож завдання номер один для держави — воно було одразу після Майдану й зараз не стало менш актуальним — глибокі реформи, зокрема в прокуратурі, судах, правоохоронних органах. Без цього далеко рухатися ми не зможемо.

Фактично інституційна слабкість призводить до ситуацій, коли люди на свій розсуд від безвиході й слабкості держави самостійно вирішують, що є добре, що є погано.

Щодо ж до рукоприкладства депутатів, то це неприпустимо. Ми ж зараз у ситуації, коли депутати, зокрема й ті, що обралися до ВР після Майдану, є частиною проукраїнської більшості, яка налічує понад 300 парламентаріїв у Верховній Раді. І коли ти є частиною влади, застосовувати силу щодо чиновників, бити їх — це не просто неприйнятно, а й певною мірою цинічно. Це визнання власної неспроможності вирішити конкретне питання, конкретну проблему в законний спосіб, будучи владою. Я минулого тижня був у Швеції на конференції. Колеги-журналісти перепитували про бійки. Для них це шок. Не можна знайти пояснення агресії, насильству в стінах парламенту за умов, коли диктатура впала, а продемократичні сили стали більшістю.

МУЗИКА

для ресторанів, кафе, барів, торговельних центрів,
супермаркетів, магазинів, азк...

КАТАЛОГИ
+ ЛІЦЕНЗІЯ
+ ЩОДЕННА ПІДТРИМКА

телефонуйте, щоб дізнатися про послугу більше:

Що має бути написано на прапорах ЗСУ

Ярослав Тинченко

Спроба підсумувати бойовий шлях українських військових з'єднань

Події в Криму та війна на Донбасі 2014–2015 років мають чимало яскравих бойових сторінок, які будуть вписані в історію Збройних сил України, Національної гвардії, Державної прикордонної служби, Міністерства внутрішніх справ.

В інших країнах після таких війн назви населених пунктів, біля яких точилися криваві бої або де було здобуто перемогу, згадують на прапорах частин або на планках, що кріпляться до стрічок на нагородах. У нас поки що нічого подібного навіть не планується. Тож напередодні 6 грудня, дня Збройних сил України, принагідно бодай коротко згадаємо про частини, які відзначилися у цій війні.

Першими з агресією Російської Федерації, загонами терористів і сепаратистів зіткнулися частини, укомплектовані контрактниками: високомобільні десантні війська, 30-та окрема механізована бригада, зведені (майже офіцерські) роти з різних військових з'єднань. Одночасно з мобілізацією почали формуватися добровольчі частини, які відіграли чималу роль у звільненні українських міст Луганської та Донецької областей.

25-та повітрянодесантна бригада першою зіткнулася з агресією Російської Федерації в Криму, куди її розвідувальна рота була перекинута ще в середині лютого 2014 року. Пізніше десантники брали участь у блокуванні Слов'янська, який захопили російські терористи, обороні Луганського аеропорту, звільненні Красного Лиману, Слов'янська та Краматорська, рейді під Шахтарськ і звідти в напрямку Дебальцевого. Група десантників захищала Савур-могили, інші впродовж осені 2014-го — зими 2015-го брали участь в обороні Вуглегірська та Авдіївки під Донецьком. Серед високомобільних десантних військ 25-та бригада зазнала найбільших утрат: 14 червня 2014 року над аеропортом Луганська було збито літак Іл-76, у якому були бійці цієї частини, 31 липня десантники мали відчутні втрати під Шахтарськом, а 22 січня 2015-го не стало 10 вояків у бою за Авдіївку. Це місто було відбито десантниками й залишилось у складі України.

79-та аеромобільна бригада навесні 2014 року перебувала на кримському напрямку, пізніше брала участь у блокуванні Слов'янська, а в липні — в операції з блокування українського кордону на території Донецької області. Її солдати разом із військовослужбовцями 24-ї та 72-ї механізованих бригад та прикордонники першими в ніч з 11 на 12 липня 2014-го зіткнулися з прямою агресією

Російської Федерації, коли з території останньої було обстріляно «Градами» базовий табір українських військ у районі села Зеленопілля. Восени 2014 року десантники 79-ї захищали Донецький аеропорт, пізніше були в районі села Логвинове біля Дебальцевого, а навесні — влітку 2015-го прикривали маріупольський напрямок.

80-та аеромобільна бригада із перших днів збройного конфлікту перебувала на луганському напрямку: Щастя, Станція Луганська, Луганський аеропорт, траса Бахмутка, селище Металіст — це ті місця, де вона кров'ю писала сторінки своєї новітньої історії. Крім того, взимку 2015-го підрозділи бригади брали активну участь в обороні Донецького аеропорту. Львівські десантники досі перебувають на позиціях на півночі від Луганська.

САМЕ ЗАВДЯКИ УКРАЇНСЬКИМ ВОЇНАМ, ПЕРЕДУСІМ КОНТРАКТНИКАМ І ДОБРОВОЛЬЦЯМ, БУЛО ЗІРВАНО ПЛАНИ ЗІ СТВОРЕННЯ МАРІОНЕТКОВОЇ «НОВОРОСІЇ» ТА ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНИ ЯК НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

95-та окрема аеромобільна бригада з кінця квітня 2014 року тримала невеличкий аеродром Краматорська, коли все навколо було зайнято російськими терористами та сепаратистами. Пізніше вона брала участь у звільненні Красного Лиману, Слов'янська, Краматорська, Лисичанська, а також у рейді в район Шахтарська й Тореза. З осені 2014-го її бійці активно боронили Донецький аеропорт, селища Спартак і Піски, Авдіївку.

81-ша аеромобільна бригада — наймолодша частина високомобільних десантних військ — була сформована восени 2014 року в Дружківці Донецької області переважно з добровольців. Її бойовий шлях цілком пов'язаний з обороною Донецького аеропорту, а пізніше з боями за села Опитне та Водяне, що неподалік Донецька.

До війни у складі Сухопутних військ ЗСУ єдиними підрозділами, укомплектованими контрактниками, були 1-й та 2-й батальйони **30-ї механізованої бригади**. Коли почалося збройне протистояння в Криму, її частини були перекинуті в бік Перекопу та Чонгару, щоб не допустити з півострова загонів сепаратистів і терористів. Наприкінці травня 2014 року 2-й батальйон бригади був відправлений під Луганськ, а в липні 1-й та знову сформований

Ніхто, крім нас. Найбоєздатнішими з'єднаннями залишаються десантні бригади, де відсоток кадрових військових завжди був найвищим

3-й—у район Савур-могили. Військовослужбовці 1-го батальйону спільно з десантниками визволили з оточення в районі державного кордону українські війська, які потрапили туди через постійні обстріли з боку Російської Федерації. Солдати 30-ї дійшли до Міусинська й невдовзі могли замкнути кільце навколо сепаратистів, що оперували на території Донецької області. Але пряме вторгнення російських військ 12 серпня стало на заваді цьому. 1-й батальйон самостійно пробився до села Лутугине в районі Луганська (де був 2-й батальйон бригади) й пізніше брав активну участь у боях у Секторі А. Взимку 2015 року солдати 30-ї бригади воювали в так званому Дебальцівському котлі, з якого вийшли з мінімальними втратами, вивівши із собою майже всю військову техніку.

Найбільша кількість загиблих (184 станом на сьогодні) припадає на **93-тю механізовану бригаду**, яка розгоргалася з мобілізованих. Батальйонно-тактична група цієї бригади була буквально розстріляна російськими військами під час виходу з так званого Ловайського котла. Але пізніше бригада сповна помстилася російським терористам у боях за Донецький аеропорт. Її солдати досі перебувають на фронті в районі Донецька.

Оборона Дебальцівського плацдарму значною мірою лежала на плечах **128-ї гірсько-піхотної бригади** (Мукачеве Закарпатської області), де на початку бойових дій контрактниками було укомплектовано один батальйон. Бригада весь час вела бої на території Луганської області, де залишається й донині.

З мобілізованих були розгорнуті 24-та, 28-а, 51-ша, 72-га, 92-га механізовані, 1-ша та 17-та танкові бригади, батальйони територіальної оборони, а також чимало інших частин. У кожній з них була своя подія, яка найбільше закарбувалася в історії: героїчна або трагічна. Наприклад, 1-ша танкова—це оборона Луганського аеропорту, 17-та танкова—звільнення Северодонецька, Попасної, Лисичанська, бої за Ловайськ та Дебальцеве.

11-й батальйон територіальної оборони «Київська Русь»—захист Дебальцевого та бої в районі Донецького аеропорту. Його «однофамілець»—25-й батальйон «Київська Русь»—відзначився в боях за село Чорнухине в так званому Дебальцівському котлі. З 39-м батальйоном «Дніпро-2», 40-м «Кривбас» і 42-м «Рух Опору» передусім пов'язані трагічні події під час боїв за Ловайськ. Пізніше батальйон «Кривбас» також брав участь у боях у так званому Дебальцівському котлі.

У звільненні міст Донеччини та Луганщини першочергову роль відіграли батальйони, сформовані з добровольців. Ці батальйони організаційно належать або до Збройних сил України, або до Національної гвардії, або до МВС. Передусім слід згадати про 24-й окремий штурмовий батальйон «Айдар», створений з учасників Самооборони Майдану та добровольців із Луганської області. Весь час свого існування він воював на Луганщині, визволяв Северодонецьк, брав участь у боях під Станицею Луганською, Щастям, Лутугиним, Успенкою, Георгіївкою, Новосвітлівкою, Хрящуватим, Металістом, Веселою Горою, на трасі Бахмутка. Майже 100 бійців цього батальйону загинуло в боях із сепаратистами.

З числа добровольців—учасників подій на Майдані було створено 1-й і 2-й резервні батальйони Національної гвардії України, пізніше об'єднані в **батальйон імені генерала Кульчицького**. Ця частина брала участь у блокаді загоно російських терористів у Слов'янську, захисті Дебальцевого та Станиці Луганської.

Одним із перших почав боротьбу із сепаратистами та російськими терористами добровольчий батальйон «Донбас» (із червня 2014-го в складі Національної гвардії України). П'ятеро перших його добровольців загинули біля села Карлівка неподалік Донецька 23 травня 2014 року. Із середини липня «Донбас» брав участь у звільненні міст Попасна та Лисичанськ, а потім у боях за Ловайськ. Пізніше батальйон воював під Дебальцевим і захищав село Широкине під Маріуполем.

Велику роль у захисті узбережжя Азовського моря, Маріуполя та Бердянська відіграв батальйон Національної гвардії України «Азов», складений із членів різних патріотичних організацій. Ця частина також брала участь у боях під Ловайськом, а після обстрілу з «Градів» мирного Маріуполя відсунула супротивника на схід, зайнявши частину Широкого.

З інших частин, створених при Міністерстві внутрішніх справ, згадаймо батальйон «Дніпро-1», який воював під Ловайськом і захищав Донецький аеропорт, «Миротворець», «Світязь», «Херсон», які побували в так званому Ловайському котлі. Останній із них зараз бере активну участь у блокаді Криму.

Упродовж війни на Донбасі українські війська звільнили кілька міст і чимало селищ, при цьому втративши майже 2700 бійців загиблими. Бойові дії ще тривають, і розв'язка цієї проблеми, вочевидь, буде ще не скоро. Але станом на сьогодні однозначно зрозуміло, що саме завдяки українським воїнам, передусім контрактникам і добровольцям, було зірвано плани зі створення маріонеткової «Новоросії» та знищення України як незалежної держави. ■

Із вірою в поразку Росії

Теракти в Парижі не змінили курсу Барака Обама щодо Сирії, і навряд чи знайдеться щось, що змінить

Із солідарності з найдавнішим союзником Америки, який перед тим постраждав від терору, 24 листопада Барак Обама привітав свого французького колегу словами, що могли видатися недоречно солодко-пафосними. «Ми любимо Францію за ваш дух і вашу культуру, ваше вміння радіти життю, — сказав він Франсуа Олландові. — Відколи сталися теракти, американці згадують, як самі їздили до Парижа, ходили до Ейфелевої вежі, гуляли берегами Сени...» Якби хто в цей момент почув від Олланда притишене «oh là là!», то мусив би пробачити йому таку реакцію. Він їхав до Вашингтона переконати Обаму почати агресивнішу кампанію проти заклятого ворога Франції — «Ісламської держави» («ІД»), а не вислуховувати дифірамби.

Багатох (зокрема й у Вашингтоні), хто сподівався, що кровопролиття в Парижі підштовхне Обаму до рішучої атаки проти джихадистів, чекало розчарування. Олланд хоче, щоб Америка збільшила військову підтримку «нещадної» кампанії, яку французький президент пообіцяв провадити проти «ІД». Обама підтримав цю заявку, підтвердивши свою обіцянку «знищити терористів».

Проте ніякої нової американської допомоги не пропонував, окрім активнішого обміну інформацією між розвідками Вашингтона й Парижа. Також якщо Європейський Союз змусить свої авіакомпанії надавати спецслужбам інформацію про пасажирів (на думку Обама, це необхідно), то американські фахівці допоможуть їм у цьому.

Певно, Обаму непокоїть те, що Америка вже взяла на себе забагато в Сирії, коли оголосила в жовтні про розширення операцій проти «ІД», зокрема відрядження «до 50» військових інструкторів для допомоги борцям з «ІД» в Сирії (раніше Обама був проти цього). Це найскромніше за всіма мірками розгортання наземних військ стало необхідним через провал попереднього плану США з підготовки військових за межами країни, який обійшовся у \$500 млн, дозволив виставити на арену бойових дій із півдесятка бійців і, схоже, вже скасований від жовтня.

Частково це «розширення» також стало реакцією на інтервенцію Росії у вересні на боці сирійського президента Башара Асада чи принаймні на обурення, викликане цією подією серед критиків обережної

Дипломатична гарячка. Після терактів у Парижі Франсуа Олланд відразу поїхав до Вашингтона й Москви, шукаючи солідарності в боротьбі з «ІД». Але поки що дипломатичних мостів між Росією і Заходом не видно

політики Обами щодо Сирії у США. Він вважає себе президентом, обраним за обіцянку покласти край витратним війнам за кордоном, і така реакція на чотирирічну кризу викликана абсолютним небажанням втягувати Америку в ще одну. Результат, на думку критиків (до яких після Парижа готові приєднатися колишній державний секретар в Адміністрації Обами Гілларі Клінтон, а також його колишні міністри оборони Леон Панетта й Чак Гейгел), — мінімум дій у відповідь на невідкладну їх необхідність.

Коли Асад у 2013 році застосував хімічну зброю проти власного народу, Обама обмежився попередженням. У відповідь на прохання запровадити закриту для польотів зону, аби не дати сирійському президенту винищувати населення більш традиційними методами, він торік ухвалив програму підготовки військових (зрештою, провальну). Коли «ІД» пішла в активний наступ, він не послав наземних сил, щоб зупинити її, а обмежився ударами з повітря; наразі вони обійшлися, за оцінками, у \$5 млрд і забрали життя кількох лідерів терористів, але не допомогли відвоювати захоплені «ІД» території. Пропозиція Олландові після жорстоких терактів у французькій столиці надати технічну фахову допомогу з безпеки польотів із цього розряду.

Критики Обаму не хвилюють: він здебільшого вважає, що вони нещирі або помиляються. До першого табору він зараховує членів Конгресу, де переважають республіканці, які звинувачують його в неспроможності до рішучих дій. Щоправда, багато хто з тих-таки політиків намагався не дати йому в 2013 році дозволу на повітряний удар по Асаду після хімічних атак. До другого зараховує тих, хто виступає за агресивніші дії супроти «ІД» (зокрема, кількох своїх колишніх радників) як варіант із паралельним тимчасовим послабленням тиску США задля зміщення Асада (його запропонував минулого тижня Гейгел).

МЕСОПОТМАНІЯ

Ідея про те, що американські чи якісь інші іноземні сили можуть стати реальним фактором стримування «ІД», бачиться Обамі безглуздою через хаос, який вони посяли в Іраку. На його думку, не можна ставити на перше місце ліквідацію «ІД», а потім уже усунення Асада, адже саме утиски сунітів у Сирії призвели до активізації джихадистів. Залишається стратегія поступового тиску, хоч би якою мінімалістською вона здавалася: погладити стримувати «ІД» з повітря й одночасно допомагати місцевим супротивникам і джихадистів, і Асада, паралельно «обробляючи» росіян, аби ті відмовилися від підтримки сирійського президента. Цей варіант — «найменше зло». «У нас є правильна стратегія, і ми її послідовно втілюватимемо», — заявив Обама невдовзі після паризьких терактів.

Це не дуже заспокоїло американців, майже 70% яких побоюються тепер можливих диверсій у США. Але якщо Обама і здається глухим до такої нервозності, то частково це виправдано. Основна частина критики його політики в Сирії спрямована в минуле, головна вона стосується того, що американський президент не спромігся покарати Асада за застосування хімічної зброї. Однак мало який критик пропонує зараз різко відмінну альтернативу його нинішньому курсу.

Серед претендентів на номінацію в президентських перегонах від республіканців, яким найвигідніше громити Обаму, лише безперспективний аутсайдер Ліндсі Грем пропонує дислокувати серйозні американські сили для боротьби проти «ІД». Він обстоює необхідність розгортання 10-тисячного контингенту в складі 100-тисячної союзної армії (тільки не зрозуміло, звідки візьмуться решта 90%). Альтернативний курс, запропонований Джейбом Бушем і Марко Рубіо — іншими потенційними кандидатами-республіканцями, які найбільше уваги приділяють Сирії, скромніший. Буш хотів би також послати до Сирії більше сухопутних частин і задіяти їх там разом із авіацією, що битиме по «ІД». Обидва політики хотіли б запровадити закриту для польотів зону, щоб створити перешкоди для Асада. Цього самого хотіла б і Клінтон, і тут розходження між нею та Обамою збільшуватимуться, якщо (і коли) їй вдасться стати кандидатом від Демократичної партії. Але суперечка з приводу закриття повітряного простору (варіант, який не подобається Обамі, але й не виключений) видається спробою відволікти увагу. Це не допоможе воювати проти «ІД», яка не має військово-повітряних сил, і, не виключено, збільшить ризик конфронтації з Росією.

СПОСТЕРІГАЧІ ЗА ПРОЦЕСОМ У США ДОХОДЯТЬ ЗГОДИ В ТОМУ, ЩО РОСІЙСЬКА КАМПАНІЯ В СИРІЇ НЕМИНУЧЕ ПРОВАЛИТЬСЯ, А ВІДТАК МОСКВА БУДЕ ЗМУШЕНА ЗАЛИШИТИ АСАДА БЕЗ ПІДТРИМКИ

Коли йдеться про глобальне лідерство США, головна причина жалів Обами стосовно Сирії — російська інтервенція. Американці небезпідставно вважають, що вона стала можливою через відсутність їхньої країни на арені бойових дій. Інтервенція, націлена переважно проти поміркованої сирійської опозиції, схоже, не дасть продовжити Сполученим Штатам повітряні удари по «ІД», які тривали цілий рік. Від вересня, з початком повітряних операцій РФ над Сирією, кількість вильотів американської авіації зменшилась, як вважають, щоб знизити ризик зіткнень між американцями та росіянами (хоч Адміністрація це й заперечує). І все-таки Білий дім, схоже, більше надій покладає на інтервенцію російського президента, ніж на власну, в негативному сенсі.

А якщо ті, хто спостерігає за процесом у США, і доходять у чомусь згоди, то це в тому, що російська кампанія (яка допомогла асадівським військам мінімально відвоювати позиції) неминуче провалиться, а відтак Москва буде змушена залишити свого протеже без підтримки. Це стало б потужним стимулом для мирних переговорів про заміщення Асада перехідним урядом на початку наступного року під егідою ООН, про які хоче домовитися державний секретар США Джон Керрі. Відхід Асада від влади (ба навіть більше, ймовірність такої перспективи), своєю чергою, захопить поміркованих сунітів повернутися проти джихадистів, які поки що є найуспішнішими представниками їхньої частини релігійного спектра.

Реальний план Обами чи ні, але він такий як є, і наразі важко уявити, що змусило б американського президента його переглянути (виняток — серйозний теракт у США). Як бачимо, Парижу переконати господаря Білого дому не вдалося. ■

Неходжена стежка

Як здійснити найважчий політичний перехід і не скотитися назад

Після підрахунку останніх голосів із найвіддаленіших куточків М'янми виборчий землетрус у цій країні став офіційним dokonанням фактом. 8 листопада Національна ліга за демократію (НЛД) на чолі з Аун Сан Су Чжі здобула 77% мандатів, а Партія союзної солідарності та розвитку, маріонетка військового режиму, спромоглася лише на 10%. Якщо зважити, що влада в країні якись п'ять років тому перебувала в руках жорстокої військової диктатури, НЛД була заборонена, а багато її лідерів — у в'язницях або під домашнім арештом, то це надзвичайний поворот. Впевнена перемога такої політсили забезпечує їй більшість в обох палатах парламенту й винятково сприятливі умови для призначення нового президента.

Швидкий, хоча поки що й незавершений перехід М'янми від диктатури до демократії особливо надихає на тлі невдач в інших державах. Наприклад, за той самий період згасла Арабська весна. З усіх країн, у яких 2011 року відбулися народні революції, відносно стабільним залишається хіба що Туніс; там теж успішно пройшли вибори. У Єгипті новий режим став чи не ще жорстокішим і репресивнішим за попередній. У Сирії та Лівії війна. Сусіди М'янми також безуспішно борсаються. У 2011-му Таїланд обрав харизматичну й молоду прем'єрку Інглак Чинават, але через три роки її усунули в результаті військового перевороту. Камбоджа та Малайзія провели 2013 року проблемні електоральні перегони, які відмовилася визнавати опозиція, після чого почалася криза. В'єтнам і Китай не перестають кидати дисидентів за ґрати й не збираються дозволяти народові обирати владу самостійно.

СИМУЛЮЙ, ДОКИ ВИЙДЕ

Що ж тоді гарантує успішний перехід? Для початку: будь-які вибори, навіть із порушеннями або низькою явкою, можуть підштовхнути країну в правильному напрямку. Зараз майже всі диктатури й авторитарні режими принаймні створюють видимість виборчого процесу. Результати, звісно, фальсифікують. Але симульована демократія часто розпалює в людях прагнення справжньої. Так було у М'янмі, де ще від 1990 року на кількох поспіль сфальшованих виборах перемогли військові уряди. Яксь із регіонів НЛД бойкотувала. Але справедливіших виборів вимагали щораз наполегливіше, і коли вони нарешті стали достатньо чесними, НЛД вхопилася за нагоду.

Схоже відбулось у Бразилії та Мексиці. У першій із них військові режими після перевороту 1964 року проводили вибори, які самі режисували й вигравали. Але, коли генерали втрагали підтримку суспільства, маніпулювати стало важче. У 1985-му вони програли на президентських перегонах цивільному кандидатуві Танкреду Невешу й визнали поразку. У Мексиці авторитарні режими Інституційно-революційної партії

(ІРП) користалися з легітимності виборів, які за потреби фальшували. Але знову-таки навіть підтасовка бюлетенів підштовхувала до справжньої демократії. І спроби опиратися цьому рухові ставали дедалі безглуздішими. У 1988 році, коли на початку підрахунку голосів у ніч виборів уперед вийшов лідер опозиції міністр Мануель Бартлетт, голова лічильної комісії раптом виявив, що комп'ютери, які зводили результати, дивним чином зависли. «Se cayó el sistema» («Система зависла»), — оголосив він, і наступного дня режим присудив перемогу собі. Фраза стала символом виборчих махінацій та всіх хиб однопартійної системи, і після створення мексиканським урядом у 1996 році незалежного виборчого органу ІРП прогнала на наступних виборах у 2000-му. Відтоді, попри постійні нарковіни, Мексика залишається багато-партійною демократією.

МИРНІ МАСОВІ РУХИ ЗНАЧНО БІЛЬШЕ СПРИЯЮТЬ ГРОМАДЯНСЬКІЙ АКТИВНОСТІ. А ЦЕ ПОЛЕГШУЄ ЗМІЦНЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ ПІСЛЯ ТОГО, ЯК СТАРИЙ РЕЖИМ СХОДИТЬ ЗІ СЦЕНИ

Усе це вказує на ще один спільний момент успішних переходів: певну згоду режимів на зміщення. У М'янмі Тан Шве, що був чи не найжорстокішим із військових диктаторів, півтора десятка років тому все-таки почав реформи через вимоги народної опозиції під проводом НЛД та різкий спад економіки. У 2008-му він запровадив Конституцію, що гарантувала новий парламент і вибори, а в 2011-му пішов у відставку, поступившись Тейн Сейну, готовому співпрацювати з Аун Сан Су Чжі. Основний Закон наділив збройні сили величезними незаслуженими привілеями, зокрема чвертю гарантованих мандатів у парламенті. Це було несправедливо, але багато хто твердить, що саме тому генерали взагалі наслідилися дозволити реформи. Вони усвідомлювали, з одного боку, власний інтерес у переході, а з другого — те, що можуть його певною мірою контролювати. Щось подібне відбувалося в ПАР у 1990-х, а в Іспанії — у 1970-х. У Південній Африці правляча Національна партія вирішила поступово демонтувати вибудовану нею ж таки систему апартеїду. Домовлено було про такий перехід до демократії, за якого біла меншість діставала певний захист, зокрема й конституційну гарантію того, що її власність не конфіскують. Білі заспокоїлись і проголосували за відмову від влади.

В Іспанії, як і у М'янмі, диктатор сам назвав ім'я свого наступника. Коли генерал Франсіско Франко обрав короля Хуана Карлоса черговим правителем, мало що віщувало про початок руху до демократії. Але монарх призначив прем'єр-міністром Адольфо Суа-

Довгоочікувана перемога. На початку листопада Національна ліга за демократію на чолі з Аун Сан Су Чжі здобула 77% виборних місць у парламенті М'янми

реса, який почав скасовувати заборони на політичні партії і проводити вибори. Довіра офіцерів до Хуана Карлоса, який мав міцні зв'язки зі збройними силами, виявилася особливо важливою 1981 року, коли кілька генералів-франкістів учинили спробу державного заколоту, а підполковник Цивільної гвардії Антоніо Техеро захопив у заручники парламент. Вони сподіялися на сприяння короля. Натомість він підтримав демократію і цим завоював популярність.

Альтернатива реформі всередині режимів — то збройне повстання знизу. Хоч як це прикро, історія вчить, що насильство зазвичай породжує ще більше насильство. Американська революція, щоправда, виявилася цілком вдалою. Але загалом мирним масовим рухам краще вдається штовхати жорстокі режими до змін. Заснована 1988 року НЛД відіграла цю роль у М'янмі, Африканський національний конгрес — у ПАР, партії «двох Кімів» — у Південній Кореї. У комуністичній Польщі до незалежної профспілки «Солідарність» на чолі з Лехом Валенсою вступила чверть громадян, позбавивши режим права говорити від імені народу. Індонезійський президент-диктатор Сугарто, який керував країною від 1967 до 1998 року, пішов у відставку під тиском протестів під час економічної кризи. Не всі ці масові рухи були повністю мирні, але перемога зрештою виявилася за величезними натовпами, а не за «коктейлями Молотова». А мирні масові рухи значно більше сприяють громадянській активності. Це, своєю чергою, полегшує зміцнення демократії після того, як старий режим сходять зі сцени.

Не будуть зайвими й інститути, які можуть виступати посередниками між режимами та їхніми опонентами. Аналітичний центр Myanmar Egress, заснований під час політичної кризи 2006 року, пропонував різні шляхи виходу з неї. Один із засновників був членом НЛД, іншому довіряли військові, бо його батьки викладали в Академії оборони — найвищому військовому навчальному закладі М'янми. Тож Egress діяв як місток: організував першу офіційну зустріч Тейн Сейна й Аун Сан Су Чжі у 2011 році. Унікальний успіх Тунісу є почасти заслугою Квартету національного діалогу, до якого

входять представники профспілок, роботодавців, юристів і правозахисників. Цього року вони отримали Нобелівську премію миру.

Важливі для вдалого переходу й хороші сусіди та донори. Швидкому розвалу комуністичної системи у Східній Європі посприяв Європейський Союз. Країни з-під радянського чобота тягнулися до Заходу, намагаючись перейняти демократію і знайти там джерело щедрої підтримки. Аналогічно недосконалу поки що демократію Мексики зміцнило підписання нею з Канадою та США угоди про вступ до Північноамериканської ЗВТ у 1994 році. Південній Кореї і Тайваню допомогла «далека сусідка» Америка, підштовхуючи диктаторів, яких вона довгий час підтримувала, до вільних виборів. А в арабських країнах під час останніх революцій такого місцевого маяка демократії не було. Виняток хіба що Ізраїль, чиїх здобутків у цій царині вони вперто не помічають.

У М'янмі лідери НЛД дали зрозуміти, що не прагнуть помсти: нікого, хто співпрацює з новою владою, не буде відправлено до Міжнародного кримінального суду в Гаазі. Такий крок вимагає надзвичайної витримки: серед керівництва НЛД багато хто зазнав тортур. Інших було вбито. Але найрозумніше, певно, пробачити. Це точно допомогло в Південній Африці, де лідери опозиції Нельсон Мандела й Десмонд Туту вимагали від своїх послідовників прощення для супротивників. Комісія істини й примирення, створена новим демократичним урядом ПАР, приймала свідчення про минулі жахиття, але не переслідувала злочинців, якщо вони зізналися. Отже, вибачення здатне пришвидшити процес переходу. Але воно таїть і ризики. Якщо функціонери або прихильники старого режиму залишаються на місці, вони можуть утворити «глибинну державу» — підпільну мережу, зокрема з офіцерів армії та спецслужб, загрозову для здорової діяльності нової влади.

У КОГО НЕ ВИЙШЛО

Так сталося в Єгипті, Таїланді й Росії. Формуючи в березні уряд М'янми, НЛД доведеться рахуватися з потужним впливом військових. Су Чжі (сама, зрештою, дочка генерала) може цілком піддатися спокусі не будити лихо. Але якщо не послабити «глибинної держави», можна отримати мертворождену демократію. Німеччина після возз'єднання неухильно викривала Штазі й усувала з влади її агентів. Проте чистки не повинні заходити надто далеко. Звільнення майже всіх членів партії «Баас» після повалення Саддама Гусейна залишило Ірак без функціонального державного апарату.

Що швидше встановлюється верховенство права, то краще. Наприклад, програму приватизації Бориса Єльцина, що мала на меті звільнитися від радянської адміністративно-командної економіки, зірвала жменька опортуністів, котрі нині є олігархами. Хаос єльцинського правління відкрив дорогу Владімірові Путіну. У Росії так і не прижилася концепція верховенства права.

Держави, що добиваються молодій демократії, мають урахувати на додачу до цих міркувань ще одну, практичнішу річ. На думку Терри Ловсон-Ремер з Інституту Брукінгса (Вашингтон), їм треба якнайшвидше «забезпечити матеріальне покращення життя людей. Інакше вони почнуть спотикатися, а громадяни — втрачати довіру». ■

Червоне читиво

Політика в дитячих казках

Формування свідомості. Жив собі слухняний громадянин

З а часів Мао Цзедуна безневинні дитячі забавки, як-от читання, партія не схвалювала. Нечисленні книжки для дітлашні, які все-таки були дозволені, розповідали про революцію і класову боротьбу. Зараз у малюків більше веселощів. Змінилися й сюжети. Однак батьки та держава досі вважають, що головне завдання творів — формувати свідомість дітей, а не розважати їх.

ЗА СЛОВАМИ ДИРЕКТОРКИ ОДНОГО КИТАЙСЬКОГО ВИДАВНИЦТВА, ВОНА НАМАГАЄТЬСЯ НЕ ДРУКУВАТИ ІСТОРИЧНИХ КНИЖОК ДЛЯ ДІТЕЙ, У ЯКИХ «СЮЖЕТ НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ З ІСТОРІЄЮ», ЩО СХВАЛЕНА КПК

Продаж дитячої літератури в Китаї за останні десятиліття зріс у десятки разів, прогресуючи набагато швидше, ніж продаж книжок загалом. Від 2005 року кількість найменувань видань для малечі в Піднебесній потроїлась і не перестає збільшуватися. Це почасти відображає зростання попиту на продукцію, якою балують дітей-одинаків. Йому сприяло небажання мати більше нащадків через економічні обставини, яке стимулювала нещодавно скасована державна «політика однієї дитини». Що заможніші бать-

ки, то більше вони витрачають на дитячі книжки. Продавці книгарень убачають у цьому вельтенські можливості для заробітку. Більшість видавців літератури для дорослих тепер пропонують і дитячий асортимент. Близько половини зі ста бестселерів минулого року призначалися для дітей — більше, ніж у Британії чи США. Різноманіття жанрів теж зростає. Дедалі популярнішими стають книжки-розмальовки для дітей до п'яти років; спостерігається справжній бум на художню літературу для підлітків і юнацтва.

Позаяк у Китаї величезну увагу приділяють іспитам, нічого дивного немає в тому, що багато книжок — це навчальна й довідкова література. Батьки люблять купувати її навіть малюкам, які ще тільки опановують ази читання. Деякі книжечки, надруковані на картоні й призначені переважно для крихіток до двох років, мають навчати їх латинського алфавіту. Добре продаються товсті томи для дошкільнят із заголовками на кшталт «Як стати метеорологом» або «Суперзірки науки».

Книжки часто приправлені щедрою порцією моралі. Одне провінційне видавництво (державне, як і решта) видало шеститомник дитячих віршиків під назвою «Добрий батько кращий за доброго вчителя». Китайські переклади іноземної класичної літератури нерідко відкрито заявляють про дидактичну цінність творів: любитель мармеладу ведмежа Паддінгтон із далекого Перу описується як зразковий приклад «уважності, скромності й самодисципліни» в анотації на обкладинці китайського видання популярних оповідань Майкла Бонда.

Видавництва країни залишаються глибоко консервативними. Вони уникають творів про неслухняних чи легковажних дітей або тих, де юні герої можуть перемудрувати старших. Милі звірятка трапляються в них куди частіше за бунтівних персонажів на зразок піратів. У книжках нечасто фігурують рідні чи двоюрідні брати й сестрички або тітки й дядьки — ці родинні зв'язки малеча не розуміє (наслідок політики однієї дитини).

Присутня в них і політика, хоч вона й не така помітна, як у часи Мао. У видавництвах працюють штатні цензори, які стежать, щоб твір не порушував лінії Комуністичної партії Китаю. За словами директорки одного видавництва, вона намагається не друкувати історичних книжок для дітей, у яких «сюжет не збігається з історією», що схвалена КПК. Мапи, де острів Тайвань показаний окремою державою, до перекладних видань не включають. Навіть дитяча казочка на ніч має вписуватись у ширший геополітичний сюжет. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

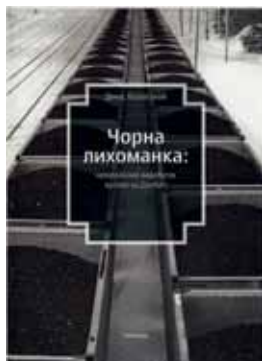
«Світ у 2016» – українська версія щорічного спецпроєкту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже шостий рік поспіль спільно із The Economist видає проєкт «Світ у...», п'ятий рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друге цюго спецпроєкту. Змістову частину спецпроєкту «Світ у 2016» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2016 році.

Подарунок* для передплатників журналу «УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ»

6 або 12 місяців

Денис Казанський
«Чорна лихоманка»
Ця книжка про те, як насправді жив Донбас останні 20 років. Порпання в терижонах, колпанки, схеми збулу вугілля, протекція в органах влади, смерті звичайних робітників та надприбутки обраних осіб із верхівки

Віктор Брехуненко
«Дивна то і неказанна мужність...» Козаки у Хотинській війні 1621 року»
Автор висвітлює причини війни між Річчю Посполитою та Османською імперією, вплив козацьких морських походів на мілітарні й політичні плани Туреччини, участь Війська Запорозького на чолі з гетьманом Петром Сагайдачним у бойових діях під Хотиним, перебіг війни на морі

Олександр Пагіря
«Карпатська Січ»: військово-формування Карпатської України
Книжка присвячена одній із малодосліджених сторінок історії України напередодні Другої світової війни – військовому формуванню Карпатської України, «Карпатській Січі»

Ярослав Тинченко
«Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української Держави, травень – грудень 1918 року»
Сучасні дослідники по-різному оцінюють період правління в Україні гетьмана Павла Скоропадського. Одні перелічують чимало здобутків останнього гетьманату, інші засуджують очільника держави за проросійські ухили й марнування часу

Детальну інформацію можна дістати за тел. **044-351-13-00** або **067-407-10-96** (callback), peredplata@tyzhden.ua

*Під отриманням подарунка маємо на увазі можливість придбати книжку на вибір за **1,00 грн.** грошового еквіваленту подарунків не виплачуємо й не компенсуємо
Пропозиція чинна від 1.10.2015 р. до 31.12.2015 р. Акція не діє в разі передплати у відділеннях **Укрпошти** або на сайті **portmone.com**, обмін бонусів через МТС

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 271 грн
- на 12 міс. – 541 грн

«Світ у 2016» – 50 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача	
	Назва установи банку	код отримувача	
		300023	
		МФО банку	
		ПАТ «Укрсоцбанк»	
		Прізвище, ім'я та по батькові платника	
		Адреса платника, телефон	
		Вид платежу: за передплату на журнал ----- **	
Касир	Період:		
	Платник (підпис)	сума, грн	

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

Неспокій Джозефа Конрада

Володимир Панченко

Парадокси англійського класика

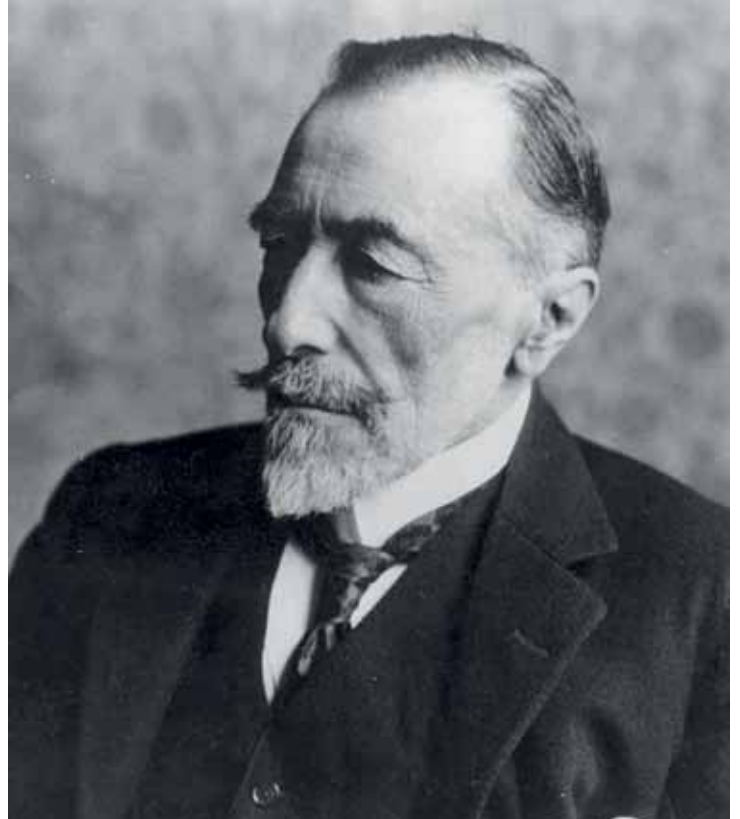
Літературознавець Ростислав Чопик в есеї «Поліська версія Конрада» (див. його збірку «Менталітети», 2014) припустив, що класик англійської літератури Джозеф Конрад (1857–1924), народжений чи то в Бердичеві, чи то в Тереховому під Бердичевом, цілком міг сприймати український люд зі східних «кресів» як «невдячних тубільців». Чопик не сказав цього прямо, «в лоб», проте до відповідної думки підвів. Мовляв, чи варто тішитися тим, що в житті й творчості Конрада був земляцький «український слід», і при цьому не зважати на гострі кути польсько-українських взаємин, знайомі й кільком поколінням Коженьовських?

ПОЛЯК ЗІ СХІДНИХ «КРЕСІВ»

Джозеф Конрад (він же Юзеф Теодор Конрад Коженьовський) справді належав до польської шляхти, яка вважала, що тут, на Волині, Поділлі, Київщині, вона покликана здійснювати «цивілізаційну місію». І що українці мали бути вдячні їй за це. Проте, коли почалось антиросійське повстання 1863 року, «тубільці» чомусь не підтримали бунтівників. Причина? Ростислав Чопик визначає її так: «трагічне непорозуміння межі польською шляхтою й українським селянством». Очевидно, українське селянство мало якість своє (прикре? однобоке? темне?) уявлення про ту «цивілізаційну місію», що її здійснювали співвітчизники повстанців...

Але стривайте: хіба Конрад неминуче мав думати саме так, як шляхта, до якої він належав від народження? Ні, звичайно. Тим паче, що у віці 17 років він назавжди залишив терени Російської імперії. Тому опорною точкою в логічній конструкції Ростислава Чопика є інший аргумент: він нагадує, що Конрад (син польського революціонера, який мріяв про свободу «Ойчизни», брав участь у підготовці повстання 1863 року, за що й потрапив на заслання у Вологду, а потім у Чернігів) не був вільний від імперського синдрому. Навіть попри те що в юності він повіз на Захід «законсервованій у душі стан розгубленості, кризи», спричинений пережитою поляками (і його родиною також!) катастрофою, болячою національною поразкою.

Що було, те було: у повісті «Серце темряви» (1898) дослідники справді помітили парадоксальну імперськість її автора. Парадоксальну, оскільки він дивиться на Африку мовби кризь подвійну оптику: розуміє європейську опіку колоній як даність, проте завдяки «сильному осадовому відчуттю власної вигнанської маргінальності» в неанглійця Конрада все-таки пробивається критичне ставлення до цієї даності, себто до тієї самої жорстоко-захланної «опіки». Хоча, ясна річ, як

людина свого часу, як «найманець колоніальної системи», «він і не міг дійти висновку, що імперіалізм має завершитись, аби «тубільці» могли жити вільно від європейського панування» (про це писав Едвард Саїд у своїй відомій праці «Культура та імперіалізм»).

Так ось, каже нам Ростислав Чопик, якщо вже парадоксальний Джозеф Конрад не спромігся зрозуміти Іншого, то чому відмінним, лояльнішим, прозорливішим мало бути його ставлення до «тубільців» зі східних «кресів»?!

Ніби й логічно. Проте чому немає хоч якихось посилань на тексти Конрада, які підтверджували б його версію про зверхність у ставленні до «тубільців» із Волині й Поділля? Чи таких текстів просто не існує?

Візьмімо до уваги й те, що для самого письменника з його багаторічними мандрями по світах; для моряка Конрада, який плавав на 19 кораблях і фізично був відлучений від Польщі й стихії рідної мови, запитання «хто я?» завжди лишалося нелегким. Він добре знав той душевний стан, що його психологи називають маргінальним: від

одного берега відплив, а до іншого не пристав. Характерними в цьому сенсі є підтексти новели Джозефа Конрада «Емі Фостер», серед персонажів якої зустрічаємо гуцула Янка Гуралю (на думку Конрадова друга Бертрана Расселла, «словацького селянина»).

Гураль, який подібно до Івана Дідуха, героя «Камінного хреста» Василя Стефаника, вирушив шукати щастя в Америці, після корабельної катастрофи випадково потрапляє до Британії, в одне із кентських сіл. «Всі в селі бояться чужинця і всіляко дошкуляють йому, — коментував Расселл центральну колізію новели, — тільки Емі Фостер, дуренька й негарна дівчина, приносить нещасному їжу і зрештою стає його дружиною. Але коли чоловік у лихоманці починає марити й говорити своєю рідною мовою, вона хапає дитину і втікає — її лякає його чужість, і він помирає самотнім».

Свій коментар Бертран Расселл завершив, здавалося б, несподіваним висновком: «Часом я думаю, що Конрад, як цей селянин, був дуже самотнім серед англійців і тільки завдяки неймовірним зусиллям волі справлявся із цим почуттям».

Ось так. У творах Конрада, у яких часто йдеться про самотність та чужинство, і справді завжди є кілька пластів, а деякі з них узагалі нагадують притчі з характерними смисловими параболами. Його повість «Лорд Джим» можна читати як історію «самотньої боротьби людини за свою гідність» (Дмитрій Урнов), а можна побачити в ній — услід за Стефаном Жеромським — і «мимовільну сповідь» автора, причому таку, що «проривається» мало не за Фройдом.

«Чи немає в цій притчі про нещасливого юнака, який поневіряється по чужих краях з надією стишити голос совісті, прихованого натяку на зовсім інші духовні шукання і муки?» — запитував самого себе Жеромський у статті 1924 року, якою він прощався з тількино померлим Конрадом. За логікою Стефана Жеромського виходить, що у Джимові, який колись, гнаний страхом, полишив корабель у момент катастрофи й тепер «поневіряється по чужих краях з надією стишити голос совісті», сублімувався потаємний комплекс мимовільної провини самого Джозефа Конрада — провини перед «Ойчизною», Польщею, яку він покинув ще в юності...

Все було складно й болісно для поляка з напіванглійським літературним псевдо. В одному з автобіографічних нарисів Конрад назвав свого старшого сина Бориса «молодим **англійцем**», і Жеромського це вразило, зачепило. Українцям така його реакція має бути цілком зрозуміла: хіба не так само багато хто з нас реагує на «російськість» Миколи Гоголя? Жеромському здалося, що за тим криється якась внутрішня проблема Конрада, і що її несвідомою проекцією став лорд Джим...

Ця аналогія (Конрад — Гоголь) напрошується, до речі, на продовження. Адже в обох випадках маємо очевидний факт оновлення національної літератури коштом *іншого* досвіду. Українець Гоголь створив цілу епоху в російській літературі; поляк Конрад радикально вплинув на творчість багатьох англійських та американських класиків (кого тільки не називають у цьому зв'язку: Гемінґвея, Лондона, Фітцджеральда, Голдінґа, Фолкнера, Гріна...).

Наполеон Орда. Палац Тадеуша Бобровського в Новофастові

Сам Конрад, коли йдеться про англійських письменників, мовби випадає з ряду, це давно помічено. «Очима Заходу» — зовсім не англійський роман, — вважає, наприклад, Лео Герко, — його не міг би написати англієць». Таким судженням дивуватися не варто, адже хіба міг Джозеф Конрад перестати бути поляком? Навіть попри те що його специфічна польськість — вельми складний випадок.

«ЗРОБИ АБО ПОМРИ»

Дитячий досвід Конрада залишив у його творах досить виразний *сентиментальний* слід. Нездарма ж Ярослав Івашкевич, уродженець Кальника, що на Вінниччині, читаючи роман Конрада «Ностромо», впізнавав у костагуанських пейзажах українські степи (Костагуана — вигадана Конрадом країна, де відбуваються події, про які йдеться в «Ностромо»).

УКРАЇНЕЦЬ ГОГОЛЬ СТВОРИВ ЦІЛУ ЕПОХУ В РОСІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ; ПОЛЯК КОНРАД РАДИКАЛЬНО ВПЛИНУВ НА ТВОРЧІСТЬ БАГАТЬОХ АНГЛІЙСЬКИХ ТА АМЕРИКАНСЬКИХ КЛАСИКІВ

«Український слід» у низці творів Конрада зауважили й літературознавці Марк Соколянський та Вікторія Цигульська, автори дослідження «Українські ремінісценції Джозефа Конрада» (*Vsesvit*. — 1996. — № 8–9). Вони стверджують, що скалки спогадів про дитинство, частина якого минула в українських селах, є в «Літописі життя» письменника, а також у його новелі «Князь Роман», де йдеться про зустріч дев'ятирічного хлопчика з князем Романом Сангушком. Малюнок зимового пейзажу в цій новелі — із Конрадоваго дитинства: «То був кінець зими. Велика галявина перед будинком була чистою та рівною, як альпійське сніжне поле. Біла пухка поверхня, що виблискувала на сонці, немов укрита діамантовим пилом, плавно спускалася до озера — видовженої, ніби ▶

Костюл в Оратові (Вінниччина). 1856 року тут вінчалися Аполло Коженювський та Евеліна Бобровська

змія, смуги змерзлої блакитної води, яка виглядала твердішою за землю. Холодне яскраве сонце ковзало низько над хвилястим горизонтом, утвореним величезними сніговими заметами, серед яких українські села залишалися невидимими, немов човни, сховані над морськими хвилями. І все навкруги дихало спокоєм...»

Отже, глухе відлуння дитячих спогадів; природна елегантність інтонацій та малюнків — і нічого більше. Ніяких тобі «тубільців», побачених зверхнім поглядом...

ДИВОВИЖНІ ЦЕ СЛОВА: «ЗРОБИ АБО ПОМРИ»! ВОНИ ПОЛОНИЛИ КОНРАДОВОГО МАРЛОУ ТИМ, ЩО В ЦЬОМУ ПРОСТОМУ Й МУЖНЬОМУ ГАСЛІ — ЦІЛА ФІЛОСОФІЯ ЖИТТЯ СЕРЕД ВИПРОБУВАНЬ

Теми «українського сліду» стосується й питання про *відлуння Конрада* в нашій літературі 1920-х років. Його перекладали й видавали тоді в Україні досить активно. Протягом кількох років побачили світ такі твори письменника, як «Аванпост прогресу», «Визволення», «Кінець неволі», «Олмейрова примха», «Тайфун» та деякі інші. Англійський неоромантик Джозеф Конрад виявився цікавий та актуальний для неоромантиків українських. Маю на увазі передусім Юрія Яновського, який і сам признавався: «Любив я англійців та американців. Їхні твори правили мені за вікно до великого світу. Тоді я захопився морем, не бачивши його».

Та і як було не захопитися тим «літературним» морем! Читаючи повість Джозефа Конрада «Молодість», Яновський, звісно, знімав капелюха перед такими його героями, як моряк Марлоу. Ось як розповідає Марлоу про свій перший вітрильник із дивним матроським «графіті» на кормі: «Пишний

орнамент з облізлого позолотою і своєрідний герб із девізом унизу: «Зроби або помри». Пам'ятаю, він страшенно полонив мою увагу. У ньому було щось романтичне, і це спонукало мене полюбити той старий корабель, озвалося до моїх юних літ!».

Дивовижні це слова: «Зроби або помри»! Вони полонили Конрадового Марлоу (і Яновського також) тим, що в цьому простому й мужньому гаслі — ціла філософія життя серед випробувань, які часом вимагають від людини надзусиль, напруженої боротьби не тільки зі стихіями, а й із самим собою. Може, навіть передусім із собою... Поза всяким сумнівом: філософська у своїй суті проза Джозефа Конрада лише «прикидається» пригодницькою. І чи не з «морських історій» цього письменника бере початок течія екзистенціалізму у світовій літературі?

Серед творів, що справили на молодого Яновського найбільше враження, сам він називав Конрадову повість «Перемога». Захоплювала його й «Олмейрова примха». Хоча насправді «конрадана» Юрія Яновського ширша, і це спробувала довести румунська україністка Магдаліна Ласло-Куцюк, яка дослідила тему «Яновський і Конрад» на досить широкому матеріалі. Зрозуміла річ, для зіставлень їй найбільше знадобився роман «Майстер корабля» (1927), текст якого, як виявилось, пересипаний ремінісценціями з творів англійського автора.

У тому самому ключі можна зіставляти й повісті «Байгород» Яновського та «Молодість» Конрада: сумовито-піднесені ліричні рефрени, сповнені туги за юністю, в них суголосні. Та й То-Ма-Кі в «Майстрі корабля», який подумки гортає сторінки власної кіномолодості, що минула на березі моря, раптом починає нагадувати бувало в бувальцях матроса Марлоу, Конрадове alter ego. Яновський любив такий прийом — оповідки, що звучать із вуст тертої життям людини. У цьому сенсі його матрос Богдан — «наш Марлоу», причому ще більшою мірою, ніж То-Ма-Кі!

Близькою українському авторові була й сама філософія Джозефа Конрада: слова «Зроби або помри» цілком могли б бути девізом і його героїв. Такіх, як Шахай із його сталевою волею (роман «Чотири шаблі»). Пафос стриманої мужності, незворушного стоїцизму — це й пафос Яновського, не тільки автора «Тайфуну»...

Те саме і з *неспокоєм* як станом душі людини, що поривається за межі узвичаєності: не випадає сумніватися, що Юрій Смолич, називаючи свій відомий мемуарний цикл про літературу 1920-х «Розповідями про неспокій» (друкувався у 1968-1972 роках), таким чином нагадував своїм читачам про Конрадові «Оповіді про неспокій» (1898).

Та й узагалі: слово «неспокій» було гаслом молодого покоління українців, які в 1920-х мріяли про національне відродження. Слово це було на вустах у речника покоління українських неоромантиків Миколи Хвильового: «Хай живе неспокій!» — повторював він, мов заклинання, запевнюючи, що з цим девізом має намір «пройти все своє життя». Він віщував, навіював, кликав до життя «нашого геніального неспокійного громадянина», який гряде!

Здається, відлуння Конрада вчувається і в «Оповіданнях про надію» сучасника Хвильового Миколи Бажана, написаних цим майстром уже в часи хрущовської «відлиги». Вони про незнищенність людини, яку можна вбити фізично, розчавити морально, проте в неї, людини, все одно залишається якийсь незбагненний ресурс духовного самовідтворення. І мистецтво покликане цей ресурс збагачувати, «щоб прокричати про надію людині, зневірою втомленій»...

Джозеф Конрад також залишав своїм читачам надію, хоч і думав він «про самотність і страх перед чужістю світу»...

У ПОШУКАХ УТРАЧЕНОГО ЧАСУ

Нагадавши про парадокси Конрада, Ростислав Чопик не втримався від легкої іронії на адресу замилованих краєзнавців, любителів літературної географії, які про парадокси не думають, оскільки вони зайняті пошуками втраченого часу. Мовляв, «скрізь родинні гнізда, могили предків, відчуття дідизни», проте «чи залестить і нам, і полякам, коли тим слідом підемо далі?»

І все-таки «підемо далі».

Звивистий конрадівський маршрут варто почати з подільського села **Гоноратка**, що за кілька кілометрів від райцентру Оратів на Вінниччині (дивна назва цього зовсім не «гонорового» села має просте пояснення: поміщик Оранський колись назвав його так на честь своєї дружини Гонорати). Саме тут народився Аполло Коженівський, батько письменника.

Аполло був сином Теодора Коженівського, який адміністрував у селі **Коритня** Гайсинського повіту (до Гоноратки звідти подати рукою). У молодості Теодор воював із Наполеоном, брав участь у листопадовому повстанні 1831 року, за що російська влада його покарала, конфіскувавши маєток. Але повстанський дух не полишив Теодора Коженівського. Він передався його синам Аполло й Гіларію, які через 30 років так само, як і батько, вийшли на барикади «вашої і нашої свободи»...

Гімназійну освіту Аполло здобував у **Житомирі**.

У травні 1856 року одружився з Евеліною Бобровською, родина якої володіла маєтками по сусідству з Коженівськими. Вінчалися молоді в **Оратові**—там і досі стоїть костел, у якому це шлюбне дійство відбулося.

А 3 грудня (за новим стилем) 1857 року Евеліна Коженівська народила сина, якого вдома називали *Конрадеком* (повне ім'я—Юзеф Теодор Конрад). Сталося це начебто в **Бердичеві**, де хлопчика й охрестили в кляшторі Босих кармелітів. Відповідного метричного запису в документах римо-католицької консисторії відшукати, однак, не вдалося, через те однастайності серед біографів Конрада немає: частина з них наполягають на тому, що місцем народження майбутнього письменника було село **Терехове** за 12 км від Бердичева. У Тереховому жила мати Евеліни, пані Ева Пільховська. Саме тут і минули перші три роки життя *Конрадека* (про це свідчать «терехівські» листи його матері, адресовані чоловікові, який тим часом у Варшаві допомагав готувати повстання за свободу Польщі).

Біля конрадівської експозиції (Терехове)

Маєток Еви Пільховської, на щастя, уцілів: у ньому тепер розмістилася школа. Довкола залишки старого панського парку; поруч спеціально збудоване приміщення Народного музею історії села Терехове. Утім, відвідувачів першим «привітає» все-таки не Джозеф Конрад, а ...Григорій Котовський, пам'ятник якому встановили тут у радянські часи (його ім'я мав місцевий колгосп).

А сам музей гарний! Тут є прецікава експозиція, присвячена Конраду, є розкішне зібрання світової «конрадїани», є одержимий, чудово обізнаний із творчістю письменника завідувач Михайло Бедь...

Коли Аполло Коженівського відправили на заслання, Евеліна, взявши із собою малого сина, подалася услід за чоловіком. Померла вона в **Чернігові**, де й похована. Опікуном *Конрадека* став його дядько Тадеуш Бобровський. У маєтках дядька—в селі **Казимирівка**, що біля Гоноратки, та в Новофастові (нині Погребищенський район)—і минула частина дитинства та юності майбутнього письменника... У **Новофастові** Тадеуш Бобровський 1860 року придбав розкішний, дуже оригінальний з архітектурного погляду палац. От тільки побачити його «в натурі» нам уже не вдасться: не вцілів. Зате уявити легко: допоможуть старі фотографії та малюнок знаменитого Наполеона Орди...

Наприкінці конрадівського маршруту слід згадати **Львів**, де Юзеф Теодор Конрад Коженівський якийсь час навчався у пансіоні...

А невдовзі його, 17-річного, покликало море. І 1874 року він вирушив у Марсель—назустріч випробуванням, назустріч тому *неспокою*, який став для нього синонімом пригод, душевних поривів, життєвого ризику, творчості... ▀

Гурт «Гуляйгород»:

«Багатоголосний український народний спів завжди був річчю елітарною»

Не шароварщина. Нічого нового ми не вигадуємо, просто сучасними засобами намагаємося виразити актуальність традиційного матеріалу

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

Учасники фольклористичного гурту «Гуляйгород» Сергій Постолюков та Ірина Барамба поділилися з **Тижнем** міркуваннями про стан збереження і трансляції української традиційної народної музики, про те, чи страшно їй поєднання з електронним звукоорядом, та про знахідки фольклорних експедицій.

Народну музику ще називають фолковою, автентичною, етнічною. Чи має назва у цьому випадку значення?

Сергій Постолюков: У Польщі фолковими звуть самодіяльні колективи, які існують у клубах і показують умовно народну культуру, котра грішить елементами шоу, що їх вимагає сцена. Під таку характеристику підпадають наші ансамбль Вірського та хор Верьовки. А коли йдеться про автентичне, архаїчне, то кажуть про *in studio*, або музику коріння. Тоді всім зрозуміло: це щось давнє й нештучне. Наші люди, на жаль, не відчують різниці між автентичним співом та виконанням пісень на кшталт «Несе Галя воду» під баян. Для багатьох то теж народна пісня, а «Ой чий то кінь стоїть» така народна, що далі нікуди. Це слухачі, відірвані від носіїв фольклору, міські жителі й населення русифікованих міст.

Коли ми виступаємо на сцені зі співом, різною музикою, танцями під скрипку, бубон і цимбали, суто народні й традиційні інструменти, то нас слухають, а потім кажуть: «А тепер заспівайте щось народне». Для них народне — це загальновідоме. А ми копаємо глибше, вишукуємо навіть якісь унікальні місцеві речі, які існували у двох-трьох селах. Коли знаходимо цікавинки, намагаємося цим показати, що

ось вона, унікальність і кольорова мозаїчність нашої традиційної культури, особливо культури народної, зокрема пісенної та інструментальної.

Ірина Барамба: Автентика, як мені видається, нині виконують лише справжні носії традиції. Тобто бабусі й дідусі, живучи по своїх селах, перейняли від старших те, що співають і грають, змалечку. А ми радше фольклористичний гурт, бо вчимося у них. Намагаємося відтворювати їхню музику найближче до оригінального звучання, але все одно в нас не виходить так, як у них. Етніка — це щось на зразок *world music*, узагальнювальна назва для всіх народних течій світу. Здебільшого йдеться про термін на позначення емблематичного уявлення про якийсь край і людей. Африка, таким чином, чомусь уся чорна, гола і з барабанами. А Україна — це шаровари, вареники та борщ.

Тобто автентики щороку меншає, бо носії відходять?

С. П.: Не лише в Україні, а й в усьому світі. Поїдьте на будь-який фестиваль, що декларує засади традиції. Традиційні німецькі танці нині все одно відрізняться від тих, що їх виконували німці ще 50–60 років тому. Все, що давніше, відходить, бо ним не особливо цікавилася молодь. Нині ситуація трішечки ліпша, бо в різних європейських країнах з'являються осередки тих, хто хоче взяти до рук і передати далі своєрідну естафетну паличку, аби старші носії традиції не виявились останніми з могікан — із автентичних скрипалів, лірників, сопілкарів та ін. Здебільшого передача традиційної культури не відбувається, руйнується середовище, де вона присутня.

Коли говорити про збереженість народної пісенної та музичної традиції в Європі, то її що далі на захід залишається менше? Вона поступається місцем класичній високій культурі?

С. П.: Що глибше занурюємося у надра Старого світу, то очевидніше стає: тамтешня народна культура з низки причин відійшла раніше за нашу. У нас радянська влада законсервувала модель життя, прив'язану до общинних робіт. Люди змушені були разом працювати в колгоспах. Колективізм посприяв тому, що багато зразків пісенного багатоголосся збереглося саме по так званих хор-ланках, які сапали буряки. Там селяни співали, і покоління переймали знання від попередників. Так було за життя наших бабусь, коли люди, старші, ніж вони, були народжені ще за імперської Росії, Австрії, а трохи молодші — за Польщі. Таким чином, деякі речі, котрі, здавалося б, мали бути неактуальні, передалися. Збереглося не лише багатоголосся, а й цікаві сюжети. Ми записали пісню, де йдеться про сутичку чумаків із гайдамаками. Серед історичних пісень вона є унікальною.

Традиція Західної Європи інакша. Коли порівняти Україну й Польщу, то все зовсім інакше в плані інструментальної музики. Так само Польща відрізняється від Німеччини, бо те, що в них називають автентикою, схоже радше на класичну музику. І принципами гри на музичних інструментах, і включенням тих із них, що стали відомі пізніше, як-от акордеон. Німці скажуть, що це дуже традиційний їхній інструмент. Але він з'явився у другій половині XIX століття й не може своїм звуком і тембром репрезентувати народну музику першої, на відміну від того, що залишилось у нас.

Значна частина української народної пісенної та музичної традиції пов'язана з життям на селі, толокою. Нині більшість українців — міські жителі. Чи зацікавлені вони бути носіями традиційної народної пісенної та музичної традиції і передавати її далі?

І. Б.: Я працюю зі студентами в Центрі фольклору та етнографії Інституту філології КНУ. Вони охоче вчать різний репертуар: колядки, веснянки тощо. Займалась і з дітьми в музичній школі. І дитлашня, і студентство до таких ініціатив ставляться з ентузіазмом. Щоб десь постійно організувати майстер-класи з вивчення традиційного співу, гри на інструментах, потрібні зусилля й ресурси. У нас небагато людей, котрі такі знання мають, збирають їх до купи й несуть у народ. Колись «Гуляйгород» охопив різні навчальні заклади своєю танцювальною ініціативою: студентство приходило й виконувало «Орлицю» та «Карапет».

У 2002 році Ірина Барамба, Анастасія Філатова, Олександр Вовк та Сергій Постольников започаткували український фольклористичний гурт «Гуляйгород». У 2006 році до них приєднався Северин Данилейко. Активні дослідники традиційного українського фольклору Середньої Наддніпряни. У репертуарі гурту інструментальна музика, обрядові та побутові пісні, танці. Пісенний матеріал подається в манері багатоголосного співу, що характерна для Центральної України. У дискографії гурту альбоми: «Гуляйгород», записаний разом із «Тартаком» (2005), «Terra Cosaccorum. Тера Козацька» — спільно з «Хореєю Козацькою» (2010), «Гуляйгород GC» (2015), створений у співпраці з Андрієм Антоненком.

Учасники вашого гурту не цураються фольклорних експедицій і польової роботи. Куди зазвичай їздите і що вже вдалося знайти?

І. Б.: Їздимо в експедиції вже давно, року від 1999-го. Переважно в межах Центральної України: на Кіровоградщину, Полтавщину, Черкащину. Хоча бували й в інших областях. Нас цікавила територія, затоплена внаслідок побудови Кременчуцької ГЕС, коли багатьох переселення в інші села, інколи навіть за межі рідної області. Це була трагедія людей, яких вирвали з рідної землі. Ми шукали переселенців, аби відновити картину, як і що було до затоплення. Це багато інтерв'ю, різної музики та фотографій. Щоб записати багатоголосний спів, інколи доводилося звозити людей до купи, бо вони мешкають не компактно. Якщо з якогось села залишилась одна-єдина бабуся, котра пам'ятала пісні, і їй ніхто у співі не здатен був допомогти, доводилося робити комбінований запис. Тобто та сама »

ФІЛОСОФІЯ ДАРУНКУ ПО-УКРАЇНСЬКИ

НОВА КРАМНИЦЯ ПОДАРУНКІВ ТА СУВЕНІРІВ «МРІЇ МАРІЇ» НА АНДРІЇВСЬКОМУ УЗВОЗІ

Тільки зроблене руками:
вироби з гутного
та вітражного скла,
кераміка,
етноодяг,
взуття,
аксесуари,
головні убори,
прикраси,
іграшки,
картини,
меблі
та багато іншого.

Радо зустрінемо!

Київ, Андріївський узвіз, 30-А, крамниця «Мрії Марії», тел: +38(098) 014 81 74, mriimarii.com

особа виконувала різні голосові партії, а ми її записували й потім зводили все до купи.

Багато чого я особисто записала від власної бабусі, яка родом із села Семенівка на Кіровоградщині. Збрала пісні, які співали в нас у родині, а також які вона запам'ятала від інших жінок, коли разом сапали буряки в колгоспі чи збиралися вечорами в себе на кутку. Співали переважно ліричні, розлогі, протяжні, вивідні, з колінами пісні, у яких багато мелодичних переходів. Сюжетів було чимало: любовних, історичних, жартівливих...

С. П.: Коли зводили всі голоси, то запис виявлявся настільки органічним, ніби співало кілька осіб. Тепер знайти таких виконавців важко. Більше їх залишалося на початку 2000-х. Це люди, народжені від 1900-го до 1930-х років. Старші пам'ятали найбільше. Живий спів можна було почути влітку в придніпровських селах до 1960-х включно. Таке багатоголосся, як у Центральній Україні, було і є на Луганщині: у Старобільському та Білокуракинському районах. У репертуарі там багато псалмів — творів моралізаторського змісту. Кажучи про локальні пісні, варто згадати чумацькі, які є не всюди. Коли йдеться про календарно-обрядовий цикл, то в деяких селах Волині немає звичаїв, пов'язаних із виробами з шшениці, бо там розвинутіше тваринництво. Те саме на пограниччі Поділля з Буковиною. Співали в Центрі України про Нечая і Супруна, про яких вам у Карпатах не заспівають, бо там знали про Довбуша, а на Волині — про Кармелюка.

А нині село замовкло? Де по українських селах можна почути, що люди просто так співають?

І. Б.: На Поліссі в селі Сварицевичі зберігся обряд водіння куста на Трійцю. Того дня мешканці збираються по кутках і можна почути співи. Ми виявилися свідками. Нещодавно були в селі Лютенська Гадяцького району на Полтавщині, де в Трійцю суботу досі ставлять віху. Це соснина метрів 15–18 заввишки, об'язана клечанням та кленовими гілками. Цікаво, що цього обряду дотримувалися навіть під час Голодомору й за німців, тобто традиція не переривалася. А поселення велике, засноване наприкінці XVI століття. За радянських часів звичаї частково почали відмирати. У 1960-ті роки самі жителі села пішли по старожилах і розпитали про ту віху. Завдяки їхній ініціативі традиція відродилася. До нашого часу там збираються по кутках і поставити таких віх можуть до 20.

С. П.: У порятунку традиції важливу роль відіграла індивідуальна ініціатива людей. Тому чимало було збережено. У 1990-ті до збирання інформації від носіїв підключився багато хто з молодших, бо ж те саме можна заспівати по-різному. І лише згодом зрозуміли цінність зібраного. Інколи трапляються такі речі, аж думаеш: «Яке щастя, що встигли занотувати й записати!». Інакше людина, яка ту річ знала, банально спочила б у Бозі й забрала її із собою. У радянський час нерідко писали просто так, для приколу, на бобінки. Те, що грали або співали діди та баби, теж. Днями ми отримали цілий диск записів 1973 року, де звучить трійста музика (скрипка, цимбали, бас) із Тернопільської області. Там повністю відтворений унікальний сценарний план: що за чим музики грали на весіллі. Є там і так звані в'язанки, коли між двома-трьома танцями перерви немає, тобто від одних фігур

переходять до інших, орієнтуючись за музикою. Це характерно для Західної України.

У новому диску вашого гурту «Гуляйгород GG» поєднано традиційний народний багатоголосний спів із сучасними стилівими музичними тенденціями, зокрема електронною музикою. Це такий експеримент? Чи не буде від нього шкоди народній музиці?

С. П.: Ми хочемо показати українську багатоголосну музику й розкрити те, якою є народна інструментальна. Такі танці, як «Орлиця», «Метелиця», максимальньо зберігаємо в сенсі їхньої форми — просто «вдягаємо в нову сорочку». Ця «сорочка» актуальна для молоді, підлітків і дітей. На таку музику вони швидше реагують, ніж на чистий фолк, тобто на складний матеріал, у якому треба виростати. Міські хлопчики й дівчатка не чують багатоголосся, однак знають, що таке дабстеп. Під біт автоматично починають рухатися. Насправді він є і в традиційній українській інструментальній музиці, розбавлений різними ритмічними фігурами. Нічого нового ми не вигадуюмо, просто сучасними засобами намагаємося виразити актуальність традиційного матеріалу, повернути традиційні мелодії, щоб їх слухали. Усе це ми пройшли, коли робили спільний проект із «Тартаком». Не минуло і двох місяців після виходу того диска, а вже соцмережами гуляли відео, де народні пісні, які ми всі разом там заспівали, були в чистому вигляді. Отже, комусь цікаво, і люди хочуть це виконувати під гітару, ударні та ще якимось. Шкоди від того не буде. Народна музика й не таке пережила.

У НАШІЙ ТРАДИЦІЇ БАГАТО ЩО БУЛО ПОВ'ЯЗАНЕ З ПИСЕМНОЮ КУЛЬТУРОЮ, ТОБТО КОНКРЕТНИМ ЗНАННЯМ ГАРМОНІЇ, МУЗИЧНОЇ ПОЛІФОНІЇ. ДУХУ ВЕДЕЛЯ В НАШОМУ НАРОДІ ЛИШИЛОСЯ БІЛЬШЕ, НІЖ МИ ДУМАЄМО

У нас народний традиційний спів та музика за інерцією потрапляють до секції галушково-часникового образу культури. Як такий ситуації зарадити?

І. Б.: Багатоголосний український народний спів завжди був річчю елітарною, бо він дуже складний. **С. П.:** Свого часу багатоголосні речі, які збереглися в сільському середовищі, були туди привнесені. У нашій традиції багато що було пов'язане з писемною культурою, тобто конкретним знанням гармонії, музичної поліфонії. Духу Веделя в нашому народі лишилося більше, ніж ми думаємо. Це дуже сильно відчутно в нашій традиційній інструментальній музиці. Коли говориш із поляками, вони кажуть, що в нас усе якесь ніби італійське. Це ми успадкували від капел, які грали волоську музику разом із українською впродовж XVI–XVII століть. Не забуваймо і про вітчизняні музикантські цехи, які примножували й передавали ті ж такі кобзарську та лірницьку традиції. Зі співом було трошки інакше, бо не виникло цехів співаків. Існували в нас півчї школи при церквах і мандрівні дяки, які навчали співу. Наша народна музика є елітарною. Нічого спільного із салом, часником та галушками вона не має. ■

Маленька родина у великій історії

Ірина Троскот

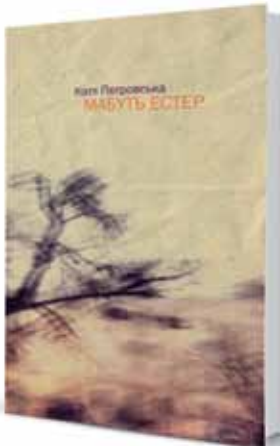
Талановито розказана історія маленької людини у світі великих природних чи історичних катаклізмів часто важить більше, ніж суха статистична інформація про сотні загиблих

Людина, яка живе в час неспинного потоку інформації про події у світі, завжди поверхово сприймає почуте й побачене. Війни, катастрофи, теракти супроводжуються повідомленнями про сотні загиблих, які, проте, залишаються дуже абстрактними. До першої розказаної приватної історії, до першого щемливого фото. Тільки тоді тим, хто за примхою долі уник біди, може заболіти за інших.

Сучасна європейська література, намагаючись збагнути історію кривавого ХХ століття, щоб пам'ятати й не повторювати, найбільше оповідає саме приватних історій: родинних драм, що розгортаються на тлі грандіозних історичних змін. Симптоматично, що цієї осені чимало таких книжок було запропоновано українському читачеві.

Одна з найцікавіших — переклад із німецької роману Мелінди Надь Абоњи «Голуби злітають». Головні герої твору, як і авторка, — емігранти з Балкан, що виїхали до Швейцарії, сподіваючись на краще життя. Історію оповідає одна з двох сестер, батьки яких зробили вибір: змінили Батьківщину. Добрий шмат життя вони робили все, щоб легально залишитися в чужій країні, здобути певний матеріальний достаток і при цьому не втратити зв'язку з рідними в Сербії. Здавалося б, успішна емігрантська історія викликає юнацький спротив у головної героїні, що посилюється з початком війни на Балканах. Вибір без вибору для другого покоління емігрантів оголює низку питань: збереження тожсамості чи асиміляція, матеріальний достаток чи відстоювання власної гідності. Своєрідний уривчастий стиль письменниці, чудово відтворений в українському перекладі, посилює відчуття непевності щодо правильності рішення покинути Батьківщину. «Голуби злітають» перекладено багатьма мовами й заслужено відзначено численними світовими преміями.

Інша важлива для українського читача книжка осені — «Мабуть Естер» німецької письменниці українського походження Каті Петровської — викликала чимале пошвавлення у вітчизняному літпроцесі. Авторка переповідає камерні історії власної родини, влітаючи їх у велику історію ХХ століття й передовсім фокусує на темі Голокосту. Книжка «Мабуть Естер» належить до київського тексту, звідси коріння письменниці та її родини, розсіяної згодом по всьому світу. Це місто досі їй болить. Дискусії й частково спротив в українського читача викликало зображення Катю Петровською участі українських поліцаїв у переслідуванні київських євреїв. У художньому тексті

авторка має право на конструювання саме такої дійсності, так само як читач — на власний погляд на дражливе питання.

Життя ще однієї родини, цього разу львівської, на тлі історичних змін, які безпосередньо впливають на її долю, відтворено в дебютному романі польської письменниці Жанни Слоньовської «Дім з вітражем». Описуючи чотири покоління львівських жінок, авторка вплітає свої дитячі спогади про рідне місто кінця 1980-х, а також реконструює попередні десятиліття. У романі немає жодних вказівок на те, що головні героїні належать до родини письменниці, але Львів конкретного часового відрізка дуже справжній і приватний. Українські критики досить прохолодно зустріли книжку, справедливо називаючи її слабкою, проте все ж маємо історію, сфокусовану на прагненні українців до незалежності, що є початковою точкою оповіді й водночас її кульмінацією, коли за сюжетом пострілом убивають оперну співачку Маріанну, соратницю Вячеслава Чорновола, і приносять додому її тіло, загорне не в синьо-жовтий прапор. І головної героїні, доньці Маріанни, на той час дитині, і матері Маріанни, і бабусі відтепер із цим доведеться жити та якось давати собі раду, балансує між приватним і публічним, минулим і теперішнім, спогадами й дійсністю.

Проте найгучніший твір, в основі якого лежить родинна історія, — книжка польської письменниці Олі Гнатюк «Відвага і страх», що цього року отримала Гран-прі Форуму видавців у Львові. У фокусі дослідниці Львів у час Другої світової війни. Починаючи оповідь з історії власної родини, з долі бабусі Євфросинії Левковської, яка товаришувала з відомою художницею Ярославою Музиною, а під час німецької окупації переховувала у власному будинку єврейську родину, Оля Гнатюк розказує про середовище львівської інтелігенції та життя його яскравих представників, тісно вплетене в історичні реалії того часу. Кількарічна дослідницька робота, опрацювання архівних матеріалів, усних і зафіксованих на письмі спогадів тощо витворюють складну мозаїку невідданого Львова 1939–1945 років, в основі якої реальні люди та їхні нелегкі долі.

Цілоком закономірним є інтерес зарубіжних письменників до українського сьогодні й минулого. Так само логічно, що першими на ці теми нині говорять автори з українським корінням. Проте дуже відчутною лишається загроза проговорення наших бід іншими — вкотре. Тому тепер слово за українськими письменниками. ■

Нагальність інтелектуальних дискусій

Франкі Бландо

Мало хто у Франції пронизав ХХ століття таким гострим і глобальним поглядом, як Клод Леві-Стросс. Його доробок незмірний, а думки монументальні. Закоханий у мистецтва, зокрема живопис і музику, антрополог помер 2009-го в сторічному віці. Така-от іронія долі стосовно чоловіка, який полюбляв казати, що не відчуває зв'язку зі століттям, відданим на поталу туризмові, всеосяжному споживанню, акселерації та надмірності... У французькому видавництві Flammarion вийшла його нова біографія «Lévy-Strauss» авторства історика Емануеля Лоера — дивовижне занурення в життя й інтелектуальний розвій автора «Сумних тропіків», який свого часу розвінчав багато стереотипів.

Саме завдяки цьому — здатності руйнувати традиційні, усталені ідеї та беззмістовні концепції — думки Леві-Стросса можуть правити нам за дороговказ.

Його ім'я часто пов'язують з уявленням про мультикультуралізм у тому розумінні, що він ненастанно закликав поважати культури (всі культури): було б марно, стверджував етнолог, прагнути утвердити якусь ієрархію культур (наприклад, верховенство західної над рештою). Але більш провокаційним було те, що він убачав у зустрічі культур можливість їх розмивання і, ще серйозніше, ризик зіткнення. Тож і запровадив уявлення про дистанцію, яку треба зберігати між ними. У праці «Раса та історія» вчений писав: «...не можна мати світової цивілізації в абсолютному сенсі, якого інколи надають цьому терміну, бо цивілізація зумовлює співіснування культур, які пропонують максимум розмаїття, і навіть полягає в цьому співіснуванні. Світова цивілізація могла б бути тільки коаліцією у світовому масштабі культур, кожна з яких зберігає свою оригінальність».

Ми розуміємо, як бентежить таке твердження, застосоване сьогодні до численних проблем, перед якими постає європейський проект, і перед усім до питання мігрантів. Невже цивілізації Європи справді загрожує (від ісламу) небезпека, про яку ми чуємо тут і там? Спокуси «не висовуватися зі свого закутка» може піддатися кожен, але таке замикання означає нехтування гуманістичними цінностями, які становлять основу європейського проекту, а також фактом, що кордони у ХХІ столітті віртуальні й легко долаються. У лавині неконтрольованих слів усе, здається, спрямоване на увиразнення протиставлень, а не спільних сил. У такому контексті модель культурного розмаїття,

яку досі підносили (щоправда, недбало й невпевнено) як прапор європейської єдності, видається нісенітницею...

Навіть консервативна й далека від метисованих суспільств, таких любих Леопольдові Седару Сенґору, в яких ми живемо сьогодні, «коаліція культур», що її прагнув Леві-Стросс, у жодному разі не спирається на відкидання Іншого, бо її основа — усвідомлення наших відмінностей. Це тяжка праця, яка зумовлює відмову від хапливих узагальнень і потреб щось писати в ЗМІ. Україна, що зазнала удару по самій своїй сутності, і в минулому потерпала від певних упереджень та узагальнень, до яких принагідно вдавалися всі, хто її паплюжив, і сьогодні повинна із цим боротися. Процеси, що відбуваються у Франції та інших країнах Європи й пов'язані з мігрантами та мусульманами, того самого порядку: поділ населення на категорії та надмірна реакція замість аналізу й роздумів спокуша-

ЛЕВІ-СТРОС ЗАКЛИКАВ МАТИ ПОВАГУ ДО ВСІХ КУЛЬТУР І СТВЕРДЖУВАВ, ЩО ПРАГНУТИ УТВЕРДИТИ ЯКУСЬ ІЄРАРХІЮ КУЛЬТУР МАРНО

ють ледачих не думати довго й відкидати принципові виклики, що постають перед нами. Отже, яку позицію ми оберемо за кілька років, коли європейський демографічний спад стане таким явним, що імміграція як вихід зі становища видасться очевидною річчю?

«Війна», яку Франція та інші країни Європи ведуть проти «Ісламської держави», загрожує тримати нас осторонь від багатьох питань, важливих для нашого спільного майбутнього. Якщо війна і є, то передусім культурна: боротьба з екстремізмом, невіглаством, уразливістю. Ити в культурний наступ — це втілювати сьогодні (по-справжньому й ґрунтовно) проект спільного життя, що шанує численні наративи, з яких складається наша цивілізація. Леві-Стросс пише про «дрібні належності» й «маленькі солідарності» як елементи нашої свободи.

Сумніваюся, що поверховість, яка панує тепер у публікаціях ЗМІ, здатна привести нас до головного. Тож боротися слід насамперед із цією інтелектуальною пересічністю. Із браком розважливих та спокійних слів, дефіцитом інших думок, окрім про наступні вибори, та дискусій, що дали б нам змогу досягти наратив, який ми прагнемо реалізувати в наступні десятиліття. У цьому є невідкладна потреба. ■

Чорний квадрат у чорній скриньці

Юрій Макаров

А вона взагалі є чи її немає? Це я знову про сучасну українську культуру — як у вузькому сенсі, як кажуть, «культурку», себто сучасні художні практики («ВВ» та ансамбль Вірського, Ройтбурд і Гапчинська, Іздрік та Шкляр), так і в загальному, як артикульовану ієрархію цінностей, втілену в корпусі текстів та артефактів.

Питання друге, уточнювальне: якщо вона таки є, звідки сучасний українець може про неї дізнатися? Яким чином він може стати її споживачем? Поясніть, якщо можна, покровоко. Припустімо, ви столичний мешканець. Тоді ви можете не пропускати заходів у «Мистецькому Арсеналі» та книгарні «Є» і якимось триматися в тренді. Якщо ж ви живете в Броварах, Миколаєві, Кагарлику, вам доведеться задовольнятися гастролями Іво Бобула або програмою «Голос країни», як сказав її продюсер без тіні жарту, цитую, «обличчям української культури».

Фокус у тому, що не лише профани, а й учасники процесу часто-густо не знають одне про одного. Якщо культуру сприймати як систему, де кожен елемент так чи так залежить від кожного, то... ніякої системи не виходить. Не збираюся відкривати Америку: все, що я стверджую, лежить на поверхні й навіть усвідомлюється деякими учасниками процесу.

Культура — це відбір і вибудова ієрархій (у цьому сенсі постмодерн, який передбачає рівноправність усіх без винятку висловлювань, — гігантська містифікація). До самісінького ХІХ століття таку функцію переважно виконували монархи-замовники, при дворі яких оберталися професійні митці, й визнання генія Леонардо визначалося смаком Франциска І. З появою ринку, зокрема ринку ідей, паралельно поставали інститути ранжування авторів та їхніх творів, не завжди справедливі, але все одно ефективніші за капризи якогось Медічі. І на першому місці серед цих інститутів була критика в пресі.

Критика — ось той екран, який створено для умовної, наскільки це взагалі можливо, об'єктивності та рефлексії культурних процесів, решта (салон, приз, конкурс, фестиваль, рейтинг, аукціон etc.) допоміжні. Недарма постать критика, рецензента була об'єктом агресії серед творчих спільнот упродовж минулих двох століть. «Митець — критик — преса — аудиторія» — ось схема взаємодії культури нової та новітньої історії. Якщо вийняти із цієї конструкції бодай одну ланку, вона посиплеться. Залишаються неформальні зв'язки, сарафанне радіо, тим більше що контингент Салону в нас карикатурний і мистецькі досягнення не є предметом його концентрації.

У цивілізаціях, на які ми нібито орієнтуємося, від рецензії в газеті може залежати доля книжки

чи вистави (як і, до речі, колекції prêt-à-porter), а людина, що хоче почуватися «ввімкненою в розетку» (французький вираз якраз для такого випадку), починає день із літературної колонки в *Nouvel Observateur*. Важливо розуміти, що без *New York Times*, *New Yorker*, *New York Review of Books* не було б ані гігантського книжкового супермаркету *Barnes & Noble* (хто був у Нью-Йорку, зрозуміє), ані *Amazon.com*. Критики Роджер Еберт й Ендрю Серріс — така сама частина кінопроцесу, як режисери Мартін Скорсезе й Вуді Аллен. Престиж арт-критика (і, до речі, його матеріальний статус) не менший, ніж економічного оглядача того самого видання.

Так от, повертаючись до України, ніякі державні програми з підтримки книжки, навіть якщо зробити їх кристально прозорими й нелипучими, ніякі «заходи з популяризації» не матимуть жодного — вторюю, жодного! — ефекту, якщо вони не висвітлюватимуться належним чином у ЗМІ,

ЯКЩО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НЕМАЄ В МЕДІА, ТО ЇЇ НЕМАЄ. Є ОКРЕМІ ЧУДОВІ ПИСЬМЕННИКИ, ВИКОНАВЦІ, РЕЖИСЕРИ. А КУЛЬТУРИ НЕМАЄ

причому не разово, а систематично, регулярно, часто, настирливо й надокучливо. І не напівграмотними вчорашніми випускниками журфаку вчорашнього ПТУ, а кваліфікованими фахівцями, яких не соромно читати. Зараз, щоб нарахувати таких, — не просто досвідчених, а ще й відомих й авторитетних, — пальців на обох руках вистачить. Видань, у яких відділ культури не перебуває на правах пасербиці, так само.

Моє завдання не давати рецепти, я їх не маю, окрім як, звісно, розбудувати економіку, запустити ринок реклами й ЗМІ, розвивати якісну пресу... Я лише хочу привернути увагу. Як висловлювався один нахабний американський телепродюсер: «Якщо ми не повідомляли, що Сомалі бомбили, то Сомалі не бомбили». Якщо української культури немає в медіа, то її немає. Розумієте, немає! Є окремі чудові письменники, книжки яких видаються накладом 2 тис. примірників на 40-мільйонну країну, є чудові виконавці, які стають відомими після того, як їх запросили до Карнегі-хол, є класні режисери, про яких згадують після скандалу з висуненням на «Оскара». А культури немає.

І кінцевий результат: вата в головах, бездумна п'ята колона, війна, смерть. І не кажіть, що мене занесло. ■

Свічка у вікні

Лесь Терен

На 28 листопада цього року припав День пам'яті жертв голодоморів. Не обійшло тоді й нашого роду... Підлітками, було, насміхалися з діда-баби: щоразу так затаряться їдлом, що половина й до стола не дійде, псується, залежавшись. А їм і зіпсованого викидати шкода, цюже там мудрують із тими пліснявими окрайниками... Лише як вирости, зрозуміти, навіщо їм здались оті запаси. Як з'явився звичай запалювати свічки в пам'ять про Голодомор, щороку теж виставляю у вікні вогник. А коли виходив такими вечорами в місто, розглядав вікна багатоповерхівок: може, ще в когось свічки? І кілька разів таки бачив! Чимось ті сумні поодинокі вогники дуже втішали. Певно, відчуттям спільності долі.

Сьогодні свічки у вікнах шукати не треба: мерехтять скрізь. Не про Голодомор, звісно. А про дещо інше.

Цієї ночі присвятив три дорожочіні «електричні» години не переглядові новин енергетичної епопеї (там без змін), а спостереженням, як на цю епопею реагують співвітчизники. Весело ж їм там, на материках... У львівських кнайпах сміючись п'ють нове чорне пиво «Крим вночі». Публіка в інтернеті вправляється у фантазіях, чим задушити «крисчан». Радісно чекає штормів у Керченській протоці: восени, мовляв, татари перекрили їм продукти з України, а взимку Дід Мороз перекриє ще й із Росії, тож дасть Бог, до весни всі повиздыхають, наволочі! Садистські інструкції кримським співвітчизникам, чим із північного корму можна насититися, а чим зі сміттєзвалищ зігрітися тощо. Ненавидиш зашкалює.

Але стривайте: чи не ця публіка кивала на слушні ствердження Джемільєва, що справжніх учасників «референдуму» в Криму не більш ніж 40%? Ну, то було колись, а тепер спільно із Джемільєвим уже годні виморити дустом і решту.

Мультимільйонери Іслямов та Константинов злагоджено співають в унісон: перший — про те, що населення охоче «перетерпить без струму», а другий — що народ «сам не хоче бандерівської електрики».

Але щось не дуже хочеться сміятися з Константинова. Надзвичайна ситуація завжди відкриває великі можливості для політика. І цією можливістю кримська хунта за вчасною порадою політтехнологів уміло користується. «Спікер» та «прем'єр» уже не видаються йолопами-ледарями: ділові й підкреслено спокійні, вони щодня публічно звітують про конкретні заходи з енергозабезпечення. Кримські медіа нон-стоп повідомляють про дрібні, але обнадійливі зрушення: збільшено ліміт

електропостачання для Севастополя, забезпечено безперебійне живлення у відділеннях інтенсивної терапії (а на крайній випадок цілодобово чергує санавіація, щоб доправити хворих до лікарень Росії), сімферопольська ТЕЦ запустила другу турбіну, МНС освітлює пожвавлені міські перехрестя мобільними світловими вежами, відновлено 70% мобільного зв'язку, Путін наказав протягнути кабель через протоку до середини грудня, у негазифікованому місті Щолкіне рятувальники роздають населенню гарячу їжу... Російські регіони спішають на порятунок: Петербург шле генератори для Сімферополя, Москва — для Севастополя, Ульяновськ — для Феодосії тощо. Щогодини новини про сотні, тисячі генераторів, які їдуть із Росії. І справді ж їдуть: он уже гудуть уночі десь і світло дають на годину довше.

Москві, звісно, начхати на добробут жителів Криму. Але вона дістала рідкісну нагоду задешево й міцно підняти свій авторитет. Бо для всіх, хто не заглиблюється в політику, є очевидним, що Україна намагається Крим знищити, а Росія його рятує. А хто заглибиться, побачить іще менш утішну картину: Київ перебуває в боягузливому ступорі, а з Криму знуцається бозна-хто. План «великого комбінатора» Іслямова провалився: росіяни не стали домовлятися з ним, а демонстративно розбудовують енергонезалежність Криму.

А що ми протиставимо вміль російській «пропаганді добрими вчинками»? Злі гуморески під чорне пиво? Зграї «блокувальників» на Чонгарі? Безсилу лють?

Якими доводами (з огляду на те що військовий варіант Україна від самого початку категорично заперечує) збираємося повертати прихильність 2 млн людей, якщо та намагалася знищити голодом та морозом? Важкими міжнародного законодавства? Невдала спроба влаштувати гуманітарну катастрофу серед таких важелів не значиться. Більш неоправданій диверсії проти українських позицій у Криму не вдумав би й сам Путін. Пам'ятаю, як навесні чи влітку цього року якась громадська організація влаштувала проєкт на кшталт «привіт Криму з материка»: активісти й перехожі махали в камеру, скакали, усміхнено кричали кримчанам: «Тримайтеся! Україна з вами!». Ми собі й тримаємося, досі. А от усміхнені активісти кудись пощезали. Чи то привітність вичерпалася разом із грантом. Чи тепер стало соромно згадувати про нас і дивитися нам в очі. Чи, може, Україна вже не з нами. Отож і горять свічки поминальними вогниками нашим сподіванням. ■

«А пам'ятаєш, до війни...»

Яна Вікторова

На вулиці вітер жбурляє по пустій дорозі останнє листя, стукає голими гілками у вікна й дахи, ніби проситься в гості. У такі похмурі дні вдома особливо затишно. Я живу на околиці Луганська, у приватному секторі, це не найблагополучніший район міста й, напевне, найтемніший по вечорах. Раніше казали: у Камброді й Вергунці найбільше наркоманів і п'яниць. Їх не поменшало. Зате стало набагато менше тих, хто виходить на вулицю вечорами. Ми ховаємося по домішках, коли смеркає, і поспішаємо на благословенну роботу, коли світає. Наш час — день. У цей час працюють базари й магазини, ходить транспорт і здається, що місто живе майже колишнім життям із поправкою на різні «майже».

Життя покидає місто з настанням темряви, стихає рух, зникають із вулиць люди. Місто стає мертвим і нереально тихим. Що змінилося за понад рік? Багато що. У Луганську не лишилися цілодобових супермаркетів, помітно обрусів асортимент у магазинах, що «вижили», а в очах людей найчастіше читається безвихідь. У житті корінних луганчан поменшало роботи, грошей, упевненості й стало куди менше радості. А найпростіші способи відійти від реальності — алкоголь, який і до війни вживали у великих кількостях.

Чому я в Луганську? Тому що тут мій дім. Дім у всіх сенсах. Як батьківський, власність і те місце, яке я люблю найбільше. Якби можна було перенести на долонях свій дім, зробила б це без жодних роздумів. Але моя мама ніколи не покине його, а я не зможу залишити маму, розуміючи, що я буфер між реальністю й домашнім щастям.

Я завжди вважала, що, маючи велике бажання, можна знайти роботу за будь-яких обставин. Цей рік лише зміцнив мою впевненість. Ще рік тому не було відбою від охочих працювати бодай за пайок. Зараз з'явилися вакансії лікарів і вчителів, будівельників із мінімальною оплатою праці й, звісно, відкритий набір на військові посади з пристойним за мірками міста окладом. Здається, життя просто змушує погоджуватися на численні рекламні оголошення про службу у військових структурах, у яких з моменту подання заяви забезпечують триразовим харчуванням, обмундируванням

і грошми. На тлі всезагального бегрошів'я та смутку це майже манна небесна. Ні, однозначно сказати, що населення зубожіло, не можна. Усі шукають способи виживання, хто на що здатен. Для літніх людей це оформлення двох пенсій: української та місцевої, на що витрачаються зусилля, гроші й здоров'я. Це їхній квест, із якого частіше виходять переможцями. Люди молодшого віку оформляють ті самі пенсії й надають ще низку різноманітних послуг: оформлення закордонних паспортів і вклеювання фотографій в українські, доставка харчів та ліків, трансфер. Працюють скрізь, де можна заробити живі гроші. Завозять продукти, будь-які, навіть ті, що швидко псуються, торгують, купують і перепродують. Зараз виживає той, хто зміг відійти від рефлексії й сумнівів, хто ставить реальні цілі й прагматично йде вперед.

Змінилося багато що, але незмінні людські потреби лишилися. Тому власники кафе, зумівши пройти необхідну перереєстрацію, радіють грошовитим «військовим», які зараз є найплатоспроможнішими клієнтами, у супермаркетах розраховують будь-якою з чотирьох валют: долар, євро, гривня й рубль, а на базарі можна знайти все з довірчим придихом продавця: «Товар свіжий, щойно привезли з України».

З нового, неприємно нового — страх, що знову почнуться бойові дії. Так, ми сміємося над собою та обставинами, жартуємо, часом доволі цинічно, але хочемо жити, про що не кажемо вголос. Ми запитємо в незнайомців як про щось звичне: «Минулого літа ви їжджали чи були в Луганську? Де ховалися?». І з розумінням киваємо, адже пройшли всі ті самі етапи й відчуваємо те саме. Ми розпитуємо в друзів про спільних знайомих: хто, де і як влаштувався, чи живий і як живе. Ми сумуємо за колишнім життям і тими — такими смішними — турботами й тривогами. Ми мовчимо в телефонну трубку на запитання колишнього колеги після його «А пам'ятаєш?..» І все-все з довоєнного здається щасливим і безтурботним. Зараз можна з певністю сказати, що до тієї самої межі наше життя було кращим. ■

Салтиков-Щедрін від кінематографа

Катерина Барабаш

Ельдар Рязанов пішов від нас на схилку яскравого, незвичайного, як для кінця осені, сонячного дня. Уранці після цього земля забіліла снігом, ніби саваном, що тихо спустився з потьмянілих небес.

«У природи нет плохой погоды». Цей здоровий конформізм був такий потрібний нам спершу в радянські, а потім у нові часи. Рязанов був надзвичайно проникливий, він бачив куди більше за інших, але жалів нас і, неначе горьківський Лука, знаходив потрібні слова для всієї країни. Коли ми стогнали від похмурої одноманітності, що настала з радянською владою, він придумав чарівну історію про те, як саме ця одноманітність — з-тя вулиця Будівельників, будинок 25, квартира 12 — стає рушієм запаморочливого, ніжного, щасливого сюжету. Коли почалась емансипація, він утішив усіх старих дів Радянського Союзу Людмілою Прокоф'євною зі «Службового роману». Змусив країну, вже втомлену від вуркаганів, поголовно закохатися в Юрія Деточкіна — московського Робіна Гуда, який помстився за всіх нас зажерливим казнокрадам. Найзатягіші антирадянщики по сто разів переглядали «Гараж», вражені тим, «як йому це дозволили», і потайки вірили, що завдяки таким, як Рязанов, зображена ним гнила махина завалиться. «Широка страна моя родная — потому и будет долго гнить», — писав Рязанов. І як у воду дивився.

У старі часи він був усесоюзним утішником. Але в нові зі своєю творчістю не вписався: надто вже стрімко завалився колишній світ, який він старанно повергав, а з теперішнім вони виявилися один одному не потрібні. Коли ще було здоров'я, вже не було грошей на фільми. Певно, міг подружитися з Мінкультом. Не став цього робити. Він утішав нас у своїх фільмах, але в житті рубав не замислюючись. Рязанов один із небагатьох виступив проти антисирітського, садистського «закона Діми Яковлєва», відкрито назвавши його «законом Ірода». У березні 2014 року серед 140 кінематографістів підписав лист російського Кіносоюзу, що засуджував інтервенцію РФ в Україні. Уже коли в Росії щосили закручували гайки, він не побоявся в одному з інтерв'ю сказати: «Я очень многие поступки Ельцина одобряю. Но единственное, что я не могу ему простить, — это то, что он назначил такого преемника, который, во-первых, просто поднял опять, так сказать, то, что было отодвинуто историей, — слой этих жадных, страшных, темных людей, которые представляли у нас самые страшные, злые силы, за которыми стоят толпы казенных, окровавленных и так далее, и так далее».

Писати про Рязанова — це все одно що спробувати переповісти все своє життя. Життя людини, яка народилася і сформувалася в СРСР, без нього немис-

лиме: Ельдар Александровіч проріс у це життя, він залишається там, раз по раз оновлюючи кров і не даючи забути, що ти не вмер.

Рязанов, як будь-який митець радянських часів, був великим шифрувальником. Мало хто замислюється над тим, що найкращий, найбездоганніший його фільм «Бережись автомобіля» — це блискуча шифровка, зразок езопової мови в радянському кіно плюс суцільна сатира на все, на що тільки можна було навести приціл своєї режисерської гвинтівки. Починаючи з невинної пародії на Грігорія Козінцева та його «Гамлета», який вийшов на рік раніше, із тим самим Гамлетом-Смоктуновським і закінчуючи зовсім уже політичними алюзіями. Або ж «Беломора» нет, но есть «Друг». Це кінець «відлиги», і нагадування про те, що Біломорканал повинен відійти в небуття, тоді було цілком сміливим і зовсім не зайвим. Тепер навіть здається, що пророчим.

А персонаж Євстїгнеєва, що пропонує «заманутися на Вільяма нашого Шекспіра»? Солодкава радянсько-чиновницька недолугість під виглядом нового слова в культурі — та це ж викапаний (збірний) керівник Мінкульту!

«Карнавальна ніч», із якої, власне, все й почалося, з'явилася на екранах невдовзі після знаменитого ХХ з'їзду партії. Ця кінострічка — улюлюкання, свист у спину сталінізмові, що відходив, його веселий похорон, хуліганська дуля в пику Огурцовим — тим, на кому тримався режим. Рязанов був іще молодий, вірив, як і всі, що це не повернеться. З роками зрозумів, що помилявся: усе в його країні йде по колу. І мав мужність визнати помилку. Тому з'явилися і «Гараж», і «Про бідного гусара замовте слово», і «Забута мелодія для флейти», і «Дорога Єлена Сергєєвна», і «Небеса обітовані» — фільми, у яких режисер сказав про співвітчизників і про устрій побудованого ним світу все, що думав. Рязанов не був дисидентом. Тобто був більш ніж дисидентом — Митцем. Салтиков-Щедрін від кінематографа, він як справжній художник роз'ястрував рани, страждав разом із країною, а тому лаяв її на чім світ стоїть. А потім сміхом та гумором сам оті рани й залікував. Але не залікував: країна виявилася неоперабельною.

Жить бы мне в такой стране,

Чтобы ей гордиться.

Только мне в большом г...не

Довелось родиться.

Нехай перехреститься той, кому ці рядки видаються непатріотичними.

Нехай там, на небесах обітованих, де Рязанов раз, йому зарахуються і наш сміх крізь сльози, і його відвага, і його біль за величезну безглузду країну, яку все-таки хоч трохи, на міліграм, на міліметр, він зробив менш безнадійною. ■

Генеральний спонсор:

Вже 15 років з Вами

Виробник димохідних систем та систем вентиляції

Проект здійснено за меценатської підтримки Sibylle та Hans Strack-Zimmermann
This project was implemented under the patronage of Sibylle and Hans Strack-Zimmermann

ЖИВИЙ ЗВУК

Промо-тур містами України
гурт "Гуляйгород" з етно-електро проектом "GG"

ГУЛЯЙ
ГОРОД

- 4.12 - Хмельницький
- 5.12 - Вінниця
- 9.12 - Харків
- 10.12 - Полтава
- 11.12 - Кіровоград
- 15.12 - Київ

в підтримку
нового альбому

www.gg-project.in.ua

Квитки:

головна касса проекту **kasa.in.ua** квитки на концерти тут ☎ 097 0000 754

та в місцях проведення концертів

Генеральний інформаційний спонсор:

Інформаційний партнер:

Інформаційний радіопартнер:

Партнери:

 АРТ В Е Л Е С
МІСТЕЦЬКЕ БЕНДСТВО

 www.AlexBERKUN.com

 КОСФЕІН

Подумай,
що
зупиняє
тебе насправді?

www.uniqa.ua

Подумай

